

ОКУПИРАНИ ПОЖАРЕВАЦ 1941-1944. -СЛИКЕ ИЗ СВАКОДНЕВНОГ ЖИВОТА-

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ
ПОЖАРЕВАЦ

Крајскомандантура

У смислу наређења Главни
следеће:

Сви сопственици непокретног
имовина лево и десно од свих железничких
пожаревацких станица, железничких
Пожаревац и путева:

Пожаревац—Београд (до моста)

ПОЖАРЕВАЦ, 2016.

Пожаревац—В. Градиште

АРХИВ

**ОКУПИРАНИ ПОЖАРЕВАЦ
1941-1944.
-СЛИКЕ ИЗ СВАКОДНЕВНОГ
ЖИВОТА-**

Историјски архив Пожаревац

ОКУПИРАНИ ПОЖАРЕВАЦ
1941-1944.
-СЛИКЕ ИЗ СВАКОДНЕВНОГ
ЖИВОТА-

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ
ПОЖАРЕВАЦ

- **Издавач:**
Историјски архив Пожаревац
www.arhivpozarevac.org.rs
info@arhivpozarevac.org.rs
- **Едиција „Изложбени каталози“**
Каталог 22
- **За издавача:**
Др Јасмина Николић, директор
- **Главни и одговорни уредник:**
Др Јасмина Николић
- **Организација и визуелизација изложбе:**
Историјски архив Пожаревац
- **Аутори каталога и изложбе:**
Јасмина Живковић, Мср.
Слободанка Цветковић
- **Дизајн каталога:**
Ненад Величковић, SVEN Ниш
- **Штампа:**
SVEN Ниш
- **Тираж:**
300
- **2016.**
© Историјски архив Пожаревац
- **ISBN 978-86-84969-71-4**
- **Штампање публикације и поставку изложбе омогућио је**
Град Пожаревац

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ ПОЖАРЕВАЦ

Изложбени каталози

Каталог 22

Јасмина Живковић, Мср.

Слободанка Цветковић

**ОКУПИРАНИ ПОЖАРЕВАЦ 1941-1944.
-СЛИКЕ ИЗ СВАКОДНЕВНОГ ЖИВОТА-**

Пожаревац, 2016.

ОКУПИРАНИ ПОЖАРЕВАЦ 1941-1944. -СЛИКЕ ИЗ СВАКОДНЕВНОГ ЖИВОТА-

За време Другог светског рата, Југославија је била окупирана, а њен државни простор раздробљен и као такав дезинтегрисан.¹ Објавом рата Краљевини Југославији, Немачка је видела могућност за остварење давнашњих планова о Београду и Србији, „јер само онај ко држи Београд чврсто у својим рукама, господариће Ђердапом и вратима Беча“² самим тим и даље ка истоку.

После шестоаприлског бомбардовања Београда и распарчавања Краљевине Југославије 1941. године, окупирана Србија постала је „квази држава“ са минималним правима, а великим обавезама, са националним вођом потчињеним фиреру. Вођа Србије, генерал Милан Недић, био је одан немачкој политици, не верујући или не схватајући да се она заснива на начелима да Србију треба разорити, политички и духовно.³ Немачка окупациона управа у Србији била је заснована на „мрежи“ обласних и окружних команди под називом фелдкомандантуре и крајс-

- 1 Зоран Лакић, *Партизанска култура као фактор интеграције југословенског друштва*, у зборнику радова „Југословенска држава 1918-1998“, Београд, 1999, 704.
- 2 Група аутора, *Србија у рату и револуцији 1941-1945*, Београд, 1976, 46.
- 3 Мари Жанин Чалић, *Историја Југославије у 20. веку* (превод са немачког Ранка Гашић и Владимир Бабић), у издању Слио, Београд, 2013, 175-177.

командантуре, које су такође имале изграђен апарат.⁴ У Пожаревцу и Пожаревачком округу, као једном од саставних делова „немачке окупационе мреже“, управно-извршна власт српске колаборационистичке владе је васпостављена крајем 1941. године на основу *Уредбе о административној подели земље*,⁵ којом су укинуте бановине и поново успостављен систем „опште управе“, по принципу округа, срезова и општина.

Један од четрнаест округа предвиђених *Уредбом* је био Округ пожаревачки, са седиштем у Пожаревцу.⁶ У округу се одвијао живот под окупацијом. Обележила су га војна деловања немачких окупационих јединица, али и других неформалних војних група квислиншке српске владе. Њима су „одговарале“ партизанске самоорганизоване јединице, квалификоване у званичним документима, али и пропагандној штампи српске владе, као „бандитске јединице“ које су разарале

- 4 Група аутора, *Србија у рату и револуцији 1941-1945*, Београд, 1976, 52. Мари Жанин Чалић, нав. дело, 175-177.
- 5 *Службене новине*, бр. 136-А, од 26. децембра 1941. *Уредба о административној подели земље*.
- 6 Љубодраг Димић, *Историја српске државности III, Србија у Југославији*, Нови Сад, 2001, 226. Б. Петрановић, *Србија у Другом светском рату*, 461. Јасмина Живковић, *Територијална подела Пожаревачког (Браничевског) округа*, Посебна издања, књига 4, Историјски архив Пожаревац, Пожаревац, 2009, 77-78.

РАТНЕ ПРИЛИКЕ У ПОЖАРЕВЦУ 1941-1944.⁷

Ратна тензија у Краљевини Југославији, па и у Пожаревцу, уочљива је од самог почетка Другог светског рата. Већ се у другој половини октобра 1939. године, у локалној штампи често срећу наслови *Како треба градити склониште од напада из ваздуха* или *Најбоље сте се одужили нашој Одбрани када о њој ништа не говорите...* Ратна психоза расте и током 1940. године, када се по локалним новинама могу видети тумачења звукова сирена за опасност.⁸ У фебруару 1941. председник Градског

1*

грађанску културу предратне Србије и представљале једног од највећих „непријатеља Србије и српског народа“. У периодичним извештајима окружних и средских начелника наилазимо на исцрпна објашњења „стања јавне безбедности у округу“. Истовремено, ова архивска грађа је незаобилазан извор сазнања о свакодневном животу који се одвијао у сеоским, општинским, средским насељима или самом Пожаревцу као окружном средишту. Управо на овим, до сада необјављеним изворима, базирали смо приказ „дртица“ из привредног, здравственог, административног, културног, спортског, свакодневног живота у Пожаревцу под окупацијом.

* Попис илустрација у тексту дат је на крају публикације

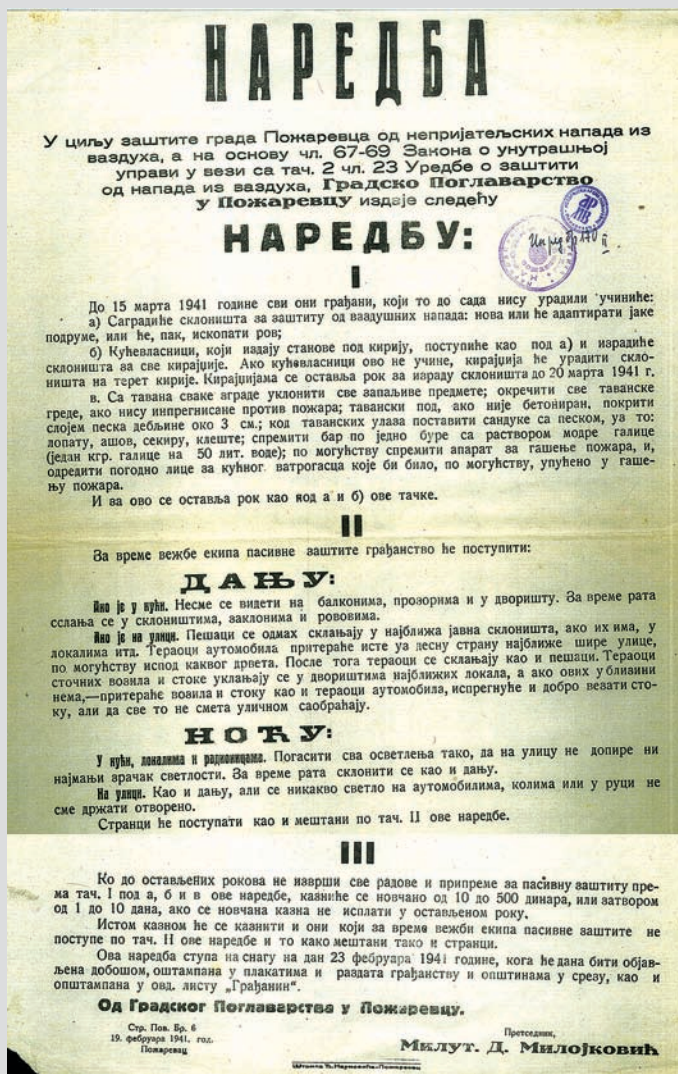
2

7 Текст је део обимнијег рада под насловом *Ратне прилике у Пожаревцу и околини 1941-1944*, који је дат за публикавање у часопису Историјског архива Пожаревац „Записи“ за 2016. годину. Овај текст је у односу на наведени скраћен за потребе изложбеног каталога и са мањим корекцијама.

8 *Грађанин*, 65/1939, 15, 97/1940.

поглаварства у Пожаревцу, Милутин Д. Милојковић, издаје *Наредбу* о припремама за пасивну заштиту и обезбеђење склоништа и замречења.⁹

3

9 ИАП, 36 П I 1941/2.

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ ПОЖАРЕВАЦ
ОКУПИРАНИ ПОЖАРЕВАЦ 1941-1944. -СЛИКЕ ИЗ СВАКОДНЕВНОГ ЖИВОТА-

4

Након потписивања капитулације у априлском рату, већ 18. априла 1941. године у Пожаревац улази немачка окупациона војска. За град и његове становнике то је значило више од хиљаду дана неизвесности, страха и наде да ће и *томе доћи крај*. Уз звуке лупања добоша којим су се најављивале немачке наредбе, протекле су четири године немачке окупације.¹⁰ Наредба команданта Пожаревца, Тихсена, објављена 19. априла 1941, обавестила је грађане Пожаревца да

¹⁰ Драган Богдановић-Буџић, *Записи из окупираниог Пожаревца*, Пожаревац 1995, 3.

7

немачка војска преузима сву власт у граду и да се њена наређења морају безусловно извршавати. Команда места била је смештена у тадашњој згради Гимназије.¹¹ Грађанима је било забрањено напуштање домова између 20 и 6 часова ујутро, у супротном следила је казна стрељањем. Часовници су од 21. априла прилагођени немачком времену - 1 час унапред. Сваки напад на немачке војнике био је кажњаван стрељањем, а исте казне следили су за крађу, саботажу. Становништву је наређена моментална предаја оружја, у супротном је следила казна стрељањем. Војницима Југословенске војске наређено је јављање за 21. април и предаја опреме, пошто је *Југословенска држава безусловно капитулирала*. Сви производни погони морали су одмах да наставе да раде. Осуђеници који су ослобођени за време рата или привремено пуштени морали су се пријавити Командантури места. Градско Поглаварство је морало да одреди комисију за утврђивање цена која ће мотрити да трговци не повећавају цене. Све цене су морале остати непромењене, у супротном могло је доћи до затварања радње, односно заплене робе. Градско поглаварство је било обавезно да образује чистачку колону која ће чистити улице и одржавати путеве. Грађанству је наређено да куће одржавају у чистоћи. Забрањено је и напуштање вароши, осим уз одобрење Месне команде у хитним случајевима. Затворене су јавне куће и стављене под лекарски надзор. Због бриге за своје војнике, окупатор је наредио берберима да своје алате за бријање немачких војника што брижљивије дезинфикују. Поглаварству је наређено да набави 15 радио апарата и достави их Месној команди, а

11 Данас је то Основна школа „Доситеј Обрадовић“

до 21. априла достави списак свих занатлија...¹² У циљу успостављања тоталне контроле на окупираној територији строго се водило рачуна о томе ко улази у град, па је власницима хотела и гостионица било наређено да морају попуњавати листе странаца – особа које узимају на стан са обавезом да их свакодневно предају Команди Места.¹³

Немачком окупационом поделом у априлу 1941. Пожаревац је био седиште крајскоманде бр. 378.¹⁴ Већ у децембру 1941. враћен је окружни административни систем и именовани су нови окружни начелници, а Пожаревац је поново постао центар Округа. За начелника Округа пожаревачког именован је Душан Јевтић, а његов помоћник био је Радомир Петровић, саветник у Министарству унутрашњих дела. Јевтић је на тој дужности био до маја 1942. када га је заменио Милан Калабић дотадашњи окружни начелник у Крагујевцу.¹⁵ Калабић ће на том месту остати до почетка октобра 1942. када је заједно са још три окружна начелника ухапшен као сарадник покрета Драже Михаиловића и крајем године стрељан.¹⁶ Уместо њега је именован Драгољуб Маринковић, који ће на месту окружног начелника остати до краја окупације.¹⁷

12 ИАП, 36 П I 1941/2

13 ИАП, 36 П I 1941/7, 9. мај 1941.

14 Драган Алексић, *Привреда Србије...*, 134.

15 Б. Петрановић, *нав. дело*, 462.

16 Драган Алексић, *Србија под немачком окупацијом у другом светском рату. Особености окупационе управе, у: Ослобођење Београда 1944*, Зборник радова, ИНИС, Београд 2010, 69-70.

17 ВА, НА, Извештаји окружног начелника 1941/42; С. Марковић, *Стазама смелих*, Пожаревац 1978, 223.

AUFRUF

an die Bevölkerung Jugoslawiens

Das von den deutschen Truppen besetzte jugoslawische Gebiet wird unter deutsche Militärverwaltung gestellt.

Die militärischen Befehlshaber werden die Sicherung der Truppe und zur Aufrechterhaltung der Sicherheit und Ordnung nötigen Anordnungen erlassen.

Soweit die Bevölkerung sich friedlich verhält, werden die Truppen auf sie Rücksicht nehmen und ihr Eigentum schonen.

Bei loyaler Mitarbeit werden die Landesbehörden in ihrer Tätigkeit belassen.

Von der Klugheit und der Einsicht der Bevölkerung, erwarte ich, dass sie alle unbesonnenen Handlungen, jede Art von Sabotage, passiven oder gar aktiven Widerstand gegen die deutsche Wehrmacht unterlässt.

Allen Anordnungen der deutschen Militärbehörden ist unbedingt Folge zu leisten. Die deutsche Wehrmacht würde es bedauern, wenn sie durch feindselige Handlungen einzelner Zivilpersonen zu den schärfsten Gegenmassnahmen gegen die bevölkerung gezwungen würde.

Jeder einzelne bleibe an seiner Arbeitsstätte und gehe seiner Arbeit nach. So nützt er seinem Vaterlande seinem Volke und sich selbst am meisten.

Der Oberbefehlshaber des Heeres.

Buchdruckerei „JADRAN“ — Požarevac

ПРОГЛАС

становништву Југославије

Југословенско подручје које су запоселе немачке трупе, ставља се овима под немачку војну управу.

Војни заповедници издаће све наредбе које су потребне за обезбеђење трупа, као и за одржавање реда и безбедности.

Уколико становништво сачува ред и мир, биће поступак трупа према грађанству обзрив, те ће оне оштедети његову имовину.

При лојалној сарадњи моћиће земаљске власти и надаће да врше своју дужност.

Очекујем од становништва да ће својом мудрошћу и увиђаивошћу одустати од свих непромишљених поступака, од сваке врсте саботаже, од пасивног или чак активног отпора увереног против немачке војске.

Има се безусловно придржавати свих наређења немачких војних власти. Немачка оружана сила жалила би ако би, изазвана непријатељским поступцима појединих цивилних лица, била присиљена да предузме најстрожије протумере против становништва.

Сваки појединац треба да остане на свом месту рада и да даље врши свој посао. Тиме ће он најбоље користити својој отаџбини, своје народу и самом себи.

ГЛАВНОКОМАНДУЈУЋИ НЕМАЧКЕ ВОЈСКЕ

Штампа „ЈАДРАН“ Пожаревац

Око Пожаревца се током лета 1941. окупљала „шумска војска“ па је саобраћај према Петровцу, Кучеву, Великом Градишту и Свилајнцу био у прекиду.¹⁸ Активности комунистичких јединица сводиле су се углавном на спаљивање општинских архива, рушење мостова, пљачке.¹⁹ Чланови комунистичке организације током лета нису били мирни. Своје деловање су започели атентатом на пожаревачког судију Шебељског, паљењем жита у делу Пожаревца званом Меминац и атентатом на власника месаре у којој

18 Исто, 101.

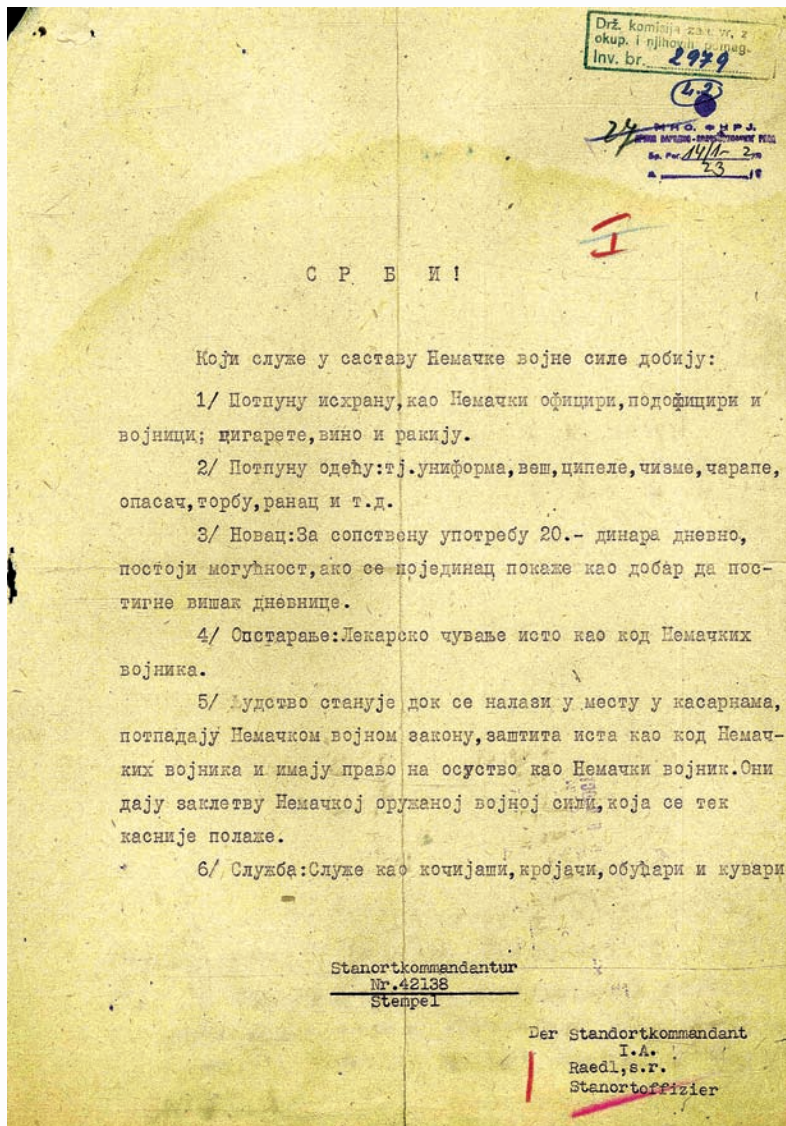
19 Извештај Начелства среза Пожаревачког, ВА, НА, 28-4-7.

се снабдевала окупациона војска, Јохана Бингела.²⁰ Због тога је у септембру 1941. године дошло до хапшења и одмазде од стране окупационих власти.²¹ У октобру 1941, због оптужби да су комунисти, убијена су тројица ученика Гимназије, а у новембру на градским улицама осванула су обешена тела тројице партизана од којих је један, Угрин Бранковић, био ученик Гимназије. Крајем исте године, о телеграфске бандере у Пожаревцу су обешена још шесторица људи због оптужби

20 С. Марковић, *н. д.*, 87, 90, 93, 102.

21 Исто, 99.

6

да су партизани.²² Полицијски и војни одреди лојални властима који су били стационарани у Пожаревцу нису могли у потпуности да се носе са бунтовничким групама у околини, јер према извештајима, у тим првим месецима окупације

²² Исто, 124, 129.

у Пожаревац није био упућен ни један одред војске.²³ Убрзо ће у Пожаревац бити упућене јаче снаге, четници Косте Пећанца под вођством војводе битолског Василија Карапашевића, одреди љотићеваца и недићеваца, и други који су се с времена на време смењивали.²⁴ Добровољачке одреде попуњавали су и грађани Пожаревца што је забележено у извештају окружног начелника, да се пријавило 300 грађана који су хтели да приступе добровољачким одредима.²⁵

Због оружаних активности и небезбедних путева, али и повећања броја избеглица, снабдевање Пожаревца је било отежано па је Начелство у споразуму са командантом немачке војске забранило сваку куповину намирница из Среза и приступило поновном нормирању цена како би се спречило неконтролисано повећање и омогућило задовољење потреба становништва.²⁶ Школе су по наређењу немачких власти отпочеле рад већ у прим данима маја 1941, па се стварао привид нормалног живота у граду.²⁷

²³ Извештај Начелства среза Пожаревачког, ВА, НА, 28-4-6; Слободанка Цветковић, *Окупирана школа*, у: Група аутора, *Пожаревачка гимназија 1862-2012*, Пожаревац, 2012, стр. 229.

²⁴ С. Марковић, *Стазама смелих – монографија народноослободилачког рата на подручју општине Пожаревац*, Пожаревац 1979, стр. 42, 43, 83, 96, 97; У Пожаревцу је те прве окупационе године било око 250 Немаца, 150 жандарма и 500 недићеваца;

²⁵ Извештај Начелства среза Пожаревачког, ВА, НА, 28-4-7.

²⁶ Извештај Начелства среза Пожаревачког, ВА, НА, 28-4-7.

²⁷ Извештај Начелства среза Пожаревачког, ВА, НА, 28-4-6; Слободанка Цветковић, *Окупирана школа*, у: Група аутора, *Пожаревачка гимназија 1862-2012*, Пожаревац, 2012, стр. 229.

ШТАБ
Велико Моравске групе
број службено
3 новембра 1941 год.
Пожаревац

НАРЕДБА

Број 4

Данас сам наредио да се обесе на пожаревачком корзоу на телеграфске бандере, чије жице редовно секу, шест комуниста ухваћених у борби са оружјем у руци и црвеном звездом на капи, а који нису хтели да се предају.

Последњи пут опомињем све који су у шуми, да се предају са оружјем мојим одредима. Онима који се одазову овом позиву гарантоваћу слободу. У противном ћу и у будуће овако поступати са сваким ко се не одазове овом последњем позиву.

Предају ћу примати лично у штабу Војводе Битољског у Пожаревцу у року од четири дана, т.ј. до 7 т. м у 12 часова.

Командант Велико Моравске групе

Љубо Бабић с.р.

7

Доласком пролећа у читавом округу је поново дошло до већих активности различитих оружаних одреда, па је зато у пролеће 1942. године окружни начелник Душан Јевтић у свом извештају оценио да *безбедност округа није онаква каква би требала да буде*. Око Пожаревца и у округу крстарице су мање групе партизана под

вођством Драгише Миладиновића из Кнежице, Живојина Поповића учитељ из Раброва и Мише Ђурчије.²⁸

Власти су подгревале атмосферу страха и несигурности. За сва недела и пљачке који су се догађали, оптуживали су комунисте. Припадност комунистичком покрету стално је проверавана код сумњивих појединаца, па је тако Предстојништво градске полиције у Пожаревцу у јуну 1942. известило окружног начелника о Милану Михаиловићу студенту права из Пожаревца, који је био у логору у Београду, Живојину Албуновићу студенту хемије из Пожаревца, за кога су тврдили да није комуниста и о Станковић Радмили, ученици шестог разреда Гимназије у Пожаревцу, родом из Петровца, *да није комунисткиња већ да је млада и брбљива и као таква постала сумњива иако нема никакве везе са партизанима и комунистима*.²⁹

Власт је покушавала да репресивним мерама утиче на родитеље партизана. Родитељима су претили да ће бити интернирани, похватани, а судећи по извештајима, у неким случајевима је то уродило плодом, па су неки напустили партизанске јединице и предавали се властима. Партизанске јединице у околини Пожаревца током 1942. предводили су Јован Шербановић, студент медицине из Лазнице, Живојин Поповић-Уча, учитељ из Раброва, Бошко Вребалов, лекар из Београда, Сима Симић звани Кока, студент ме-

28 Извештај окружног начелника у Пожаревцу, ВА, НА, 20-4-47.

29 Извештај Предстојништва градске полиције од 21. јуна 1942, ВА, НА, 139-1-2.

8

дицине из Ракинца, Миле Пљуца или Домаћин, кројачки радник из Пожаревца.³⁰

Осим ратних прилика, 1942. година била је и сушна, што је узроковало слаб род кукуруза, сунцокрета, соје, шећерне репе, поврћа и пшенице (род пшенице је износио око 480 кг по хектару). На све то, високи разрези немачких власти које

30 Извештај окружног начелника за јун 1942, ВА, НА, 21-2-49.

је требало испоручити (нпр. само пшенице 800 вагона) и све већи број избеглица које је требало хранити, додатно су отежавали ситуацију.³¹ Исхрана становништва нарочито у градској средини, била је веома отежана, а код народа су се већ примећивали знаци неухрањености.³² Све је то довело до све учесталијих крађа које су ригорозно кажњаване.³³

После смене Милана Калабића, за окружног начелника у јесен 1942. долази Драгољуб Маринковић.³⁴ Ситуација је што се безбедности тиче остала непромењена, око Пожаревца и у целом округу и даље су биле присутне групе партизана и четнички одреди, како *легални*, тако и *нелегални*. Пропаганда партизанских одреда била је све учесталија, па су на сеоским зградама често су освитали пропагандни леци са потписом команданта Народно-ослободилачког одреда за округ пожаревачки, Вељка Дугошевића.³⁵

Четнички одреди су били активни у срезовима млавском, хомољском и деспотовачком. Према извештајима окружних власти, они нису вршили никакве злочине, већ су показивали лојалност према српским и према немачким властима. Злочине према њиховим информа-

31 Извештај окружног начелника за август 1942, ВА, НА 21-4-31.

32 Извештај окружног начелника за јул 1942, ВА, НА, 21-3-43.

33 Извештај окружног начелника за август 1942, ВА, НА 21-4-31.

34 Саша Марковић, *нав. дело*, 223. Уместо Милана Калабића у октобру за окружног начелника долази Драгољуб Маринковић.

35 Извештај окружног начелника за децембар 1942, ВА, НА, 22-1-13.

цијама чинили су одметници четничких одреда који су као недисциплиновани морали да напусте своје одреде. Окружни начелник у својим извештајима оцењује да народ није расположен ни према четницима због одузимања хране, али и због хапшења од стране окупатора.³⁶

У октобру 1942. године Пожаревац и околину потресале су претње немачког команданта изазване заробљавањем два немачка војника. *Ако би немачким заробљеницима само једна длака фалила становништво ће то страховито скупо платити. Нарочито ће то погодити оне вође побуњеничког покрета који су последње време у округу пожаревачком пали у наше руке. У децембру исте године наредба је још ригорознија ...ако се два припадника немачког ваздухопловства не врате до 15. децембра 1942. године биће стрељано за почетак 3 таоца и сваког трећег дана после 15. 12. 1942. даљих 3 таоца.*³⁷ У децембру 1942. године миниран је један мост на железничкој прузи Пожаревац-Петровац од стране четника Драже Михаиловића и оборени су телефонски стубови. Као одмазда, 15. децембра 1942. стрељано је 50 присталица Драже Михаиловића, стоји у обавештењу артиљеријског генерала Бадера, командујућег генерала и заповедника у Србији.³⁸

Комунистичка акција ни у месецу јануару 1943. није престала, мада није била ни активнија него ранијих месеци. Испољавала се у напади-

36 Извештај окружног начелника, Пожаревац, за 1-15. јануара 1943, 1943.ВА, НА, 22-1-46.

37 ИАП, 36 П I 1942, *На знање*, заповедник немачке војне силе округа пожаревачког Јупе 29. октобра 1942. и 1.12.1942.

38 ИАП 36 П I 1942.

ма на поједине општине у околини Пожареваца, пљачкање општинских каса, паљење општинских архива, напада на приватне куће, убиства противника. У том тренутку према извештајима окружних власти Стигом су крстарице четири партизанске групе, које су предводили Жика Поповић, Јован Шербановић, Сима Симић и Влада Милентијевић - Ганди.³⁹

У званичним извештајима стоји и да се акција одреда Драже Михаиловића током јануара 1943. почела ширити, као и да су они своје деловање управљали против органа СДС-а тако што су разоружавали стражаре и патроле, стражарске станице и одводили стражаре. Њихово најизраженије деловање било је у срезу Млавском.⁴⁰

Уз општу несигурност претила је и опасност од глади услед слабих резерви хране. Градско поглаварство у Пожаревцу је добијало два вагона хране недељно, односно по 200кг кукурзног хлеба *по члану непроизвођача*. Сеоско сиромашно и неопроизвођачко становништво добијало је мање количине хране које нису биле довољне за нормалну и редовну исхрану.⁴¹ Проблем је био и у снабдевању лековима, санитарским мате-

39 Извештај окружног начелника за јануар 1943. године. ВА, НА, 22-2-15.

40 Извештај окружног начелника за јануар 1943. године. ВА, НА, 22-2-15.

41 Слична је ситуација и у главном граду Београду, где је у фебруару 1942. године било само 6 дана када се могао набавити хлеб, а месо није могло ни једног дана. Порција хлеба је смањена са 400 на 265 грама дневно по глави, да би у јуну 1942. године пао на 230 грама, а у децембру свега 190. Видети у: Наташа Милићевић, Душан Никодијевић, *Свакодневни живот под окупацијом 1941-1944, Искуство једног Београђанина*, Београд 2011, 22.

НА ЗНАЊЕ

Одметници су извршили кукавички препад на једну метеоролошку станицу немачке војске **и заробили су и одвели 2 немачка војника.**

Немачка војска ће учинити крај овим неодговорним елементима. Њихови бесмислени напади на немачку војску воде само томе да се српском народу наметну нове недаће.

Ако би немачким заробљеницима само једна длака фалила становништво ће то страховито скупо платити.

Нарочито ће то погодити оне вође побуњеничког покрета, који су последње време у округу пожаревачком пали у наше руке.

Позивам сав мирољубиви живаљ који жели добро српском народу и који хоће да избегне даље крвопролиће, да допринесе све што је у њиховој моћи да заробљеници буду ослобођени.

29. октобра 1942 г.
у Пожаревцу

Заповедник немачке војне силе
округа пожаревачк
ЈУ П Е
Генераллојтна.

ријалом, животним намирницама и огревом. На срећу није било заразних болести и епидемија. У пожаревачком округу број избеглица је растао, па се на почетку 1943. попео на 8234.⁴²

Пролеће 1943. је донело нова страдања за грађане Пожаревца. Због нестанка једног немачког возача, који се није вратио до 1. јануара 1943. стрељано је 50 комуниста и присталица Драже

42 Извештај окружног начелника за јануар 1943., ВА, НА, 22-2-15.

9
Михаиловића.⁴³ Расположење народа према званичним властима било је *у ставу ишчекивања ефикасних мера ради народне заштите. Народ се осећа незаштићен, из страга од освете извршују наређења терористичких банди. Осећа да га државна власт не може да заштити, почиње да*

43 ИАП, 36 П II 1943.

губи веру у српску власт, мишљење је окружног начелника. Због опасности од оружаних одреда није се могла вршити пропаганда у народу, што је свакако доприносило губљењу поверења.⁴⁴

У марту 1943. је наређено да се на подручју града Пожареваца изврши поновно пријављивање становништва које живи стално на територији града. Пријаве су подносили носиоци домаћинства за себе и децу млађу од 14 година, мужеви за жене, а сви остали самостално, самци, ђаци и други.⁴⁵ Неизвесност је додатно подгрејала и претња крајскоманданта Клаусена, да ће због нестанка једног од чланова немачке организације ТОТ, Леополда Пуца, 26. јануара 1943, ако се он не врати до 15. марта, бити стрељано 50 талаца.⁴⁶ Желећи да спрече евентуалне оружане активности, поново је у априлу наређено свим власницима оружја да га испоруче Градском поглаварству. Казном стрељања претило се свима онима код којих би се након датог рока пронашло оружје.⁴⁷

Акцијом окупатора и Недићеве власти током марта 1943. разбијена је група Драгана Марковића „Драже“, једног од партизанских вођа. Половином априла пронађен је и леш Симе Симића. Због акција партизана од стране немачких војних власти почетком маја стрељано је 15 комуниста за одмазду због убиства председника општине и деловође у селу Вошановац.⁴⁸

44 Извештај окружног начелника за март 1943, ВА, НА, 22-6-28.

45 ИАП, 36 П II 1943.

46 ИАП, 36 П II 1943.

47 ИАП, 36 П II 1943.

48 Извештај окружног начелника за прву половину априла 1943, ВА, НА, 23-1-3.

Основни ангажман четника у наредном периоду постаје борба против партизана. Они пролазе кроз села, траже од сељака да им припремају храну, а народ саветују да поштује власт. На њиховом удару су били сви они које су сматрали сарадницима партизана, па су их ликвидирали. У Пожаревац партизанске и четничке снаге нису залазиле.⁴⁹

Пролеће 1943. донело је довољно кише, али су земљорадници оскудевали у алатима и справама за обрађивање земљишта, у људској и сточној радној снази. Исхрана становништва у целом округу, па и у Пожаревцу била је тешка. Од 1. фебруара од власти се није добијала храна, а ушур из млинова, чија је расподела била у надлежности окружног начелства, ни издалека није могла да подмири потребе. Из срезова су у окружно начелство свакодневно стизали извештаји о смртним случајевима од глади. Испред начелства је свакодневно дефиловала маса која *ватије за хлеб*. Стање је утолико било лошије што је поново почео да расте број избеглица. Контрола цена од власти није давала одговарајуће резултате. Због оружаних акција у околини Пожареваца представници власти се нису усуђивали да излазе на терен, а то је давало простора за злоупотребе при продаји посебно животињских намирница. Као мера власти дозвољена је слободна продаја за воће и поврће па је на тржишту било довољно те робе, али су цене биле 300-400% више него у претходној години.⁵⁰

49 Извештај окружног начелника за април 1943, ВА, НА, 22-8-25.

50 Извештај окружног начелника за мај 1943, ВА, НА, 23-2-20.

Bekanntmachung

Auf Befehl des Kdr. Generals und Befehlshabers in Serbien wird folgendes bekanntgemacht:

Der Volksdeutsche OT-Mann Vorarbeiter Leopold Putz ist seit 26. 1. 1943 von einem Dienstgang im Baubereich Zagubica-Ribare nicht mehr zurückgekehrt, vermutlich verschleppt worden.

Es ergeht deshalb folgender Aufruf:

SOLLTE LEOPOLD PUTZ BIS ZUM 15. 3. 43 NICHT ZURÜCKKEHREN, SO WERDEN 50 SÜHNEGEFANGENE ERSCHOSSEN WERDEN.

Die Bevölkerung wird aufgefordert, um die schwere Sühnemassnahme zu verhüten, tatkräftig an der Fahndung nach den Verbrechern teilzunehmen und etwaige genaue Wahrnehmungen sofort der nächsten DEUTSCHEN oder SERBISCHEN BEHOERDE BEKANNTZUGEBEN.

Požarevac, den 1. 3. 1943

Der Kreiskommandant:
CLAUSEN
Major

САОПШТЕЊЕ

Према наређењу командујућег Генерала и заповедника Србије саопштава се следеће:

Члан Организације Тот, Леополд Пуц нестало је 26. Јануара 1943 године на путу од села Рибаре до Браћевинског простора код Жагубице претпоставља се да је одведен.

У вези напоменутог објављује се следеће:

Ако се Леополд Пуц не врати до 15 Марта 1943 године, стрељаће се 50 таоца.

Да би се избегле тешке последице, становништво се позива да се свима силама залажу како би се злочинци пронашли о чему треба одма известити најближу немачку или српску власт.

Пожаревац, дана 1 Марта 1943

Крајскомандан
КЛАУСЕН с. р.
Мајор

Страх, неизвесност, глад код народа, пуш-карања у околини Пожареваца довели су до поштравања мера окупационих власти. Тако је 9. јуна у граду осванула *Објава* према наређењу Предстојништва Градске полиције да су сви посетиоци парка, *шетачи* и *остала лица која се буду затекла у близини дивизије за време дизања и спуштања заставе, дужни да ово поздраве*. Мушкрци су дужни да скину капе, а жене ако су у покрету да стану, а ако седе да устану. Непоко-

равање је било најстрожије кажњавано.⁵¹ Истог датума је објава Крајскомандантуре у Пожаревацу која је садржала упутства за случај напада из ваздуха. На тавану сваке куће морало је да се припреми један или више џакова песка или земље, пијук, лопата, секире и сличне алатке до 15. јуна.⁵² Због

51 ИАП, 36 П II 1943.

52 ИАП, 36 П II 1943.

безбедности путева и страха од илегалних акција, Крајскомандантура у Пожаревцу је наредила да сви власници имања на путевима од Пожаревца према Београду, В. Грдишту, Петровцу и Кучеву морају до 25. јуна 1943. посећи са свог имања сво жбуње, 300 метара лево и десно од свих железничких пруга и путева, а ако то не уради сопственик, дужно је Градско поглаварство. Окупатору су били одговорни и једни и други.⁵³ Из јуна исте године је и наређење о заштити жетве председника Градског поглаварства Војислава Милосављевића⁵⁴ и Наредба крајскомандантуре и Житарске централе да сви произвођачи пшенице морају разрезане количине предати Одељењу за исхрану у Улици Синђелићевој у року од 24 часа од саопштења разреза.⁵⁵

Акције комуниста током лета 1943. биле су смањеног интензитета. Примећено је кретање комунистичких одреда у Пожаревачком и Млавском срезу. Због њиховог деловања у току августа дошло је у два маха до одмазде од стране немачких власти стрељањем комуниста и присталица Драже Михаиловића. За два убијена немачка војника и два рањена, стрељано је 75 комуниста и 75 присталица Драже Михаиловића од којих 94 у Београду и 56 у Пожаревцу. Штаб четничких јединица под командом Синише Пазарца налазио на Бељаници. Њихове акције биле су усмерене на гоњење и уништавање партизана и њихових јатака, али и *других разбојника и лопова*. Народ су саветовали на послушност властима. Илегални четници су избегавали сукоб са Немцима, али су се повремено сукобљавали са

53 ИАП, 36 П П 1943.

54 ИАП, 36 П П 1943.

55 ИАП, 36 П П 1943.

одредима СДС-а. Колаборационе власти су у сарадњи са немачким војним властима предузимале мере на уништавању, како комуниста, тако и илегалних четника, покушавајући да створе ред и мир у округу. Окружни начелник је настао да врши пропаганду у народу пропагирајући покорност окупатору. Иако су од почетка окупације грађанима забрањивали слушање радио програма, власти су у августу 1943. године одобрили да у округу може бити 50 радио апарата по јавним локалимa. На њима је могла да се слуша само београдска радио станица у сврху *правилног оријентисања народа*.⁵⁶

Суша током лета 1943. и велика штета на усевима постављала је питање опстанка становништва у зимским месецима. Пшеница којом се располагало подељена је непроизвођачком становништву, државним службеницима и избегличким породицама, 5кг по члану домаћинства, док су остали *непроизвођачи* из града добијали хлеб са *пекарница*. Потребне количине за расподелу обезбеђивало је окружно начелство од ушура. Немачким властима, које су прво морале да буду задовољене, у том тренутку је већ било испоручено 90% од разрезане количине пшенице.⁵⁷

Главни задатак Недићеве власти постаје уништавање партизанских јединица. У томе су им помагали и илегални четници *који партизана немилоsrдно гоне и убијају*. Партизани су се кретали у срезу пожаревачком и рамском, а њихове акције, свеле су се на тражење хране. Четници Драже Михаиловића углавном су народ и даље позивали

56 Извештај окружног начелника за прву половину августа 1943, ВА, НА, 23-8-30.

57 Извештај окружног начелника за прву половину августа 1943, ВА, НА, 23-8-30.

на покорност и спровођење мера власти, као и на уништавање партизана и јатака.⁵⁸

Пропаганда је и даље била важно оружје у одржавању покорности, па је у Пожаревцу од 5-12. септембра 1943. одржана антикомунистичка изложба у просторијама Народне школе *Вук Караџић*. Иложбу су по наређењу посетили сви чиновници, ученици свих школа и чланови свих удружења, као и велики број грађана. У септембру 1943. је одржан и велики народни збор коме је према проценама власти присуствовало преко 2000 људи. Збор је отворио претседник општине пожаревачке Војислав Милосављевић, а говорили су бројни угледни грађани Пожаревца.⁵⁹

За предстојећу зиму (1943/1944), након прикупљања разрезане количине пшенице и предаје откупним фирмама, преостале количине су подељене *државним и самоуправним службеницима*, с тим да им то буде за наредних седам до дванаест месеци. Снабдевене су и избеглице, као и пензионери који су добили помоћ од 15кг пшенице по члану породице са правом да се као и остали незбринути произвођачи снабдевају хлебом из пекара. Снабдевање осталим намирницама било је веома тешко, посебно када је у питању маст, месо, млеко и сир. Ове намирнице

58 Извештај окружног начелника за септембар 1943. ВА, НА, 24-2-5.

59 На збору су говорили Драгиша Вујић пензионер, прота Драгутин Маринковић, Света Кузмановић апотекар, Милутин Милојовић бивши претседник општине, Стеван Стојановић земљорадник, Никола Јовановић адвокат, Милорад Атанацковић трговац, др Богдан Лазаревић, лекар и Милан Ничора студент технике, сви из Пожаревца и Живота Алексић, земљорадник из Трњана. Извештај окружног начелника за септембар 1943. ВА, НА, 24-2-5.

су могле да се набаве само на црној берзи по огромним ценама, па су као такве биле неприступачне сиромашном свету и чиновницима.⁶⁰ Већ крајем 1942. године месечна чиновничка плата за обезбеђење намирница по стварним ценама могла је да задовољи само 10% потреба просечне породице. По реалним ценама, за подмиривање потреба требало је да плата буде бар три пута већа. Крајем 1943. године цене су порасле три до четири пута више од почетка окупације, па су за неке производе на илегалном тржишту биле и до 1600% скупље од прописаних.⁶¹

Песимизам је полако захватао и локалне власти, па тако у октобру 1943. окружни начелник бележи да *српске власти нису у могућности да заштите народну имовину и безбедност*, да је народ *препуштен сам себи и живи у великом страху*, јер су органи СДС-а повучени са терена у Пожаревац и Велико Градиште. У Пожаревцу и у другим местима округа држали су се народни зборови у организацији колаборационе власти.⁶² Грађанима су се делиле плакате и брошуре, показивале фотографије са ратишта. Народ се често могао видети код излога радњи где су биле истакнуте слике, посебно у пазарне дане у Пожаревцу. У организацији власти одржавали су се протестни зборови против *изручивања српског народа болшевизму од стране англоамериканаца на конференцији у Москви*. Из извештаја окружних начелника произилази да је народ на немачке акције гледао са одобравањем и да је

60 Извештај окружног начелника за септембар 1943, ВА, НА, 21-2-5.

61 Н. Милићевић, Д. Никодијевић, *Свакодневни живот*, 23-26.

62 Извештај окружног начелника за прву половину октобра 1943, ВА, НА, 24-3-4.

видно и бурно реаговао против трговине српским животима. Окружни начелник сматра да је народ показао посебно интересовање приликом преузимања ресора министарства унутрашњих послова од стране Милана Недића видећи у томе гаранцију за што скорије побољшање прилика у Србији и консолидацију свих српских снага. Властима у Београду се преноси и да су сви службеници настојали да што боље одговоре својој патриотској и националној дужности у духу стремљења српске владе Народном спаса. Као награду за такво понашање, а због тешког материјалног положаја у коме се налазе, подељено им је по максималној цени на сваког члана породице по 50кг жита.⁶³ Требало је народ умирити, спречити побуне. Пропаганда је зато врло активна, а референт Државне пропаганде за округ Пожаревачки Милош Аћимовић и Начелник среза Пожаревачког Милорад Мишић на зборовима које су организовали позивају сељаке на искрену и верну сарадњу са свима сарадницима владе генерала Недића и лојално држање према окупаторским властима. Објашњавајући ситуацију поводом образовања Титове владе, позивали су их на истрајну борбу против страних агитатора чији је главни циљ да са комунистичким бандама састављеним од белосветског олоша угрозе ред и мир у Србији и доведу у питање биолошки опстанак српског становништва.⁶⁴

Поред акција четника и партизана, у јесен 1943. у Округу су присутни и бугарски одреди

63 Извештај окружног начелника за прву половину новембра 1943, ВА, НА, 24-4-59.

64 Извештај окружног начелника за децембар 1943, ВА, НА, 25-1-6.

који су злостављали народ по селима.⁶⁵ Акције четника настављају се, према званичним извештајима власти, у бескомпромисном уништавању свега онога што је имало ма какве везе са партизанима. Окружне власти врло повољно и са симпатијама су оцењивале њихово деловање. Наводе да се народ због акције четника осећао безбедније, јер су одреди СДС-а, граничне страже и одреди градске страже били смештени у градским насељима, у Пожаревцу, Градишту и Петровцу, док ван ових места јавну безбедност одржавају ненаооружани сеоски стражари. Пропагандно предавање у јануару 1941. године пред 2000 слушалаца у Пожаревцу одржао је Радомир Јовановић на тему „О безбедности, поретку и сузбијању комунизма“. Наводи се и да су присутни клицали мајци Србији, српском народу и генералу Недићу. У округу је у том тренутку било и 9301 избеглица, а у све већем броју су стизале нове.⁶⁶

У Пожаревцу је почетком 1944. године спроведена истрага против комуниста која је резултирала хапшењима. Вера Милетић, која је ухаћена у Београду, била је доведена у Пожаревац и према извештајима власти, дала је потребне податке у вези са овом истрагом. Према проценама власти, четничким акцијама су комунистички одреди разбијени, а од њих су остале само мале групе од три до десет људи. Међутим, у исто време промењен је однос четника према окупаторској власти. Примећено је да су са њихове стране почели да се растурају летци у којима се отворено напада вођа Рајха. Пропаганда власти је зато била још активнија, у њу се укључују и

65 Извештај окружног начелника за прву половину новембра 1943, ВА, НА, 24-4-59

66 Извештај за јануар 1944, ВА, НА, 24-4-8.

11

поједини представници Цркве, па је тако у сали *Гранд хотела* у Пожаревцу одржано предавање на којем су говорили архијерејски намесник Добривоје Лучић и заменик старешине Окружног суда Миодраг Васић. Окружни начелник у свом извештају преноси да су ова предавања прекидана поклицима и одобравањима који су се на крају претворили у спонтано клицање Претседнику

влде ђенералу Недићу, српском народу и Србији. Такође се наводи да су ова предавања изазвала велику пажњу, па да су због великог броја оних који нису могли да уђу у салу Гранд хотела на улици инсталирали звучнике који су преносили предавања. Такође је у просторијама кафане Браничево одржано двосатно предавање Павла Никитовића васпитача Завода у Смедеревској Паланци за ученике виших разреда Гимназије и Трговачке академије са темом „Марксизам и подела рада“, а општу психозу која се створила, окружни начелник у свом извештају описује као антикомунистичку.⁶⁷

Значајан је податак да у таквом једном времену страха, неизвесности и оскудице, окружни начелник Драгољуб Маринковић примећује извесне појаве које нису у складу са поретком и безбедношћу грађана: пијанчење, коцка, провођење времена у беспосличењу и слично. Зато је објављена наредба да се забрањује играње домина, карата и других игара забавног или коцкарског карактера у јавни локалима овог града, осим шаха и билијара; забрањује се свирање музикантима по јавним локалима, осим дозвољених приредби; забрањује се рад неправним кафеџијама; наређује се да за време службе божије у празничне дане све кафане морају бити затворене, завесе спуштене и унутра не смеју седети гости, осим страних на пропутовању, али им се не сме служити алкохол до 11 часова пре подне. Пијанчење је строго забрањено уз претњу принудног рада.⁶⁸

У септембру 1944. године Пожаревац су напали „шумци“, тј. четници који су ушли у град до

67 Извештај окружног начелника за фебруар 1944, ВА, НА, 25-3-31.

68 ИАП, 36 П II 1944.

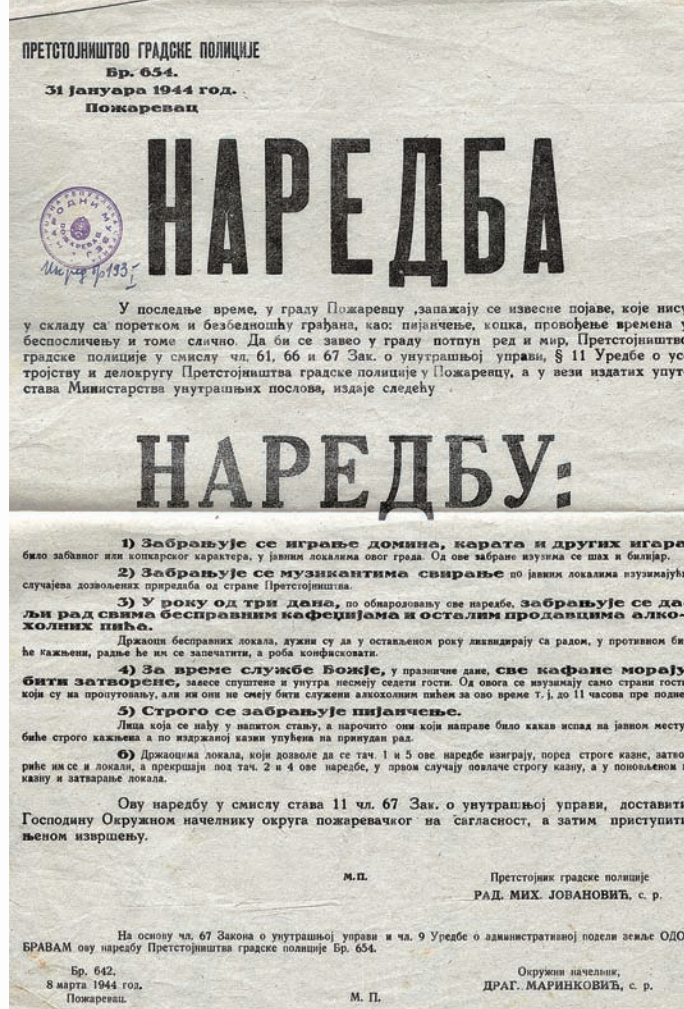

самог центра града, 5. септембра 1944. Објава Крајскоманданта говори о томе да и поред дате часне речи једног вишег четничког официра, да се Пожаревац од њих неће напасти, четници су ипак извршили напад на град. Били су одбијени уз високе крваве губитке. *Грађани Пожаревца! Досад је живела немачка посада са вама у најбољем споразуму. Треба и даље тако да остане. Ви не смете помагати, да се терају ваши синови, од људи без савести и срца и са пуно погрешним схватањем ситуације, у готову смрт. На послетку, сваки ће народ да задеси оно, што му*

12

је предвидело провиђење. Ја као крајскомандант, жалим што је дошло до крвопролића. Но, борба је гарнизону наметнута, Ожалошћени су грађани и становници град ис српски народ. Крајскомандантура покушаће и поред тога да учини све да ублажи страдања вароши. Грађани Пожаревца, Слушајте наређења Крајскоманде! Немојте се без потребе задржавати на улицама! Затварајте прозоре! Помозите да се униште разбојници. Српски народ већ је доста крварио, крвопролиће

13

треба једном да прстане. Генерал Дража Михаиловић и Српска влада не одобравају ову акцију, наводи се у саопштењу Крајскоманде.⁶⁹

Већ почетком октобра 1944. године, из Пожаревца се могла чути канонада топова. У Летопису Државне грађанске школе у Пожаревцу се наводи да је око 6 часова у јутро, 10. октобра, По-

69 Датум објаве је 5.9.1944. Преузето из: Драган Богдановић Буцић, *Записи из окупираниог Пожаревца*, 1995, 66-67.

жаревац надлетала руска авијација за извиђање од правца села Лучице, где су већ биле руске трупе.⁷⁰ Руски бомбардери су бомбардовали немачке положаје, а том приликом страдало је и нешто нашег живља.⁷¹ Напад руске војске ишао је из села Лучице ка Пожаревцу. Немци су били опкољени, под сталним ударима руске артиљерије. Једини излаз из града, према Љубичеву и Морави, био је под сталном паљбом руских „каћуша“. Наредног дана, 15. октобра у јутро, сазнало се да је непријатељ напустио Пожаревац, око 2 часа после поноћи.⁷²

Слободанка Цветковић

Слике из привредног живота под окупацијом

Немачка окупациона власт је била заинтересована за привреду Србије, посебно рударску индустрију. Као „срце Балканског полуострва“, Србија је имала стратешку важност за немачку војску, а привредни потенцијали Србије су такође били занимљив чинилац у визији немачке будућности и образовања „немачког новог поретка“. Због тога је био установљен немачки специјални привредни штаб са циљем да управља привредом и да је експлоатише у корист Немачке. Привреда Србије је била стављена у службу Трећег рајха уз макси-

70 Слободанка Цветковић, *Окупирана школа*, у: *Пожаревацка гимназија 1862-2012*, Пожаревац, 2012, 240.

71 Д. Богдановић-Буцић, *Записи из окупираниог Пожаревца*, 73, бележи да је 11. октобра 1944. у бомбардовању Пожаревца поред огромног броја Немаца погинуло и 49 становника Пожаревца, највише жена.

72 С. Цветковић, *нав. дело*, 240

14

малну експлоатацију њених ресурса.⁷³ Дефетистичка струја коју је предводио генерал Милан Недић видела је у Немачкој „непобедиву силу“, па је покушавала да Србију „угради у оквире поретка „нове Европе“.⁷⁴

73 Жарко Јовановић, *Србија у другом светском рату 1941-1945*, у зборнику радова „Југословенска држава 1918-1998“, Београд, 1999, 684.

74 Жарко Јовановић, *нав. рад*, 685. При томе Милан Недић није учовао да је такво схватање било лишено сваке реалности, због чега је навукао гнев југословенског краља и владе у избеглиштву, док је у очима западних савезника понео епитет „обичног квислинга“, а комунисти који су покренули велики фронт народоослободилачке борбе, непобитно су га сматрали „националним издајником“.

Штаб Генералног повереника за привреду у Србији се старао о целокупном привредном животу на немачком окупационом подручју у Србији и Банату. Под надзором Штаба су се налазиле све гране и области производње: пољопривреда и исхрана, експлоатација руда, енергетика, шумарство и дрвна индустрија, прерада метала, грађевинског материјала, текстила, коже, обуће, хемијских производа, хартије, каучука, затим спољна трговина, саобраћај, банкарско-кредитно пословање, имовинско-правно поравнање са бившим југословенским државама, јеврејска, као и имовина непријатеља. У рукама окупационих власти се налазило и привредно законодавство, а Генерални повереник за привреду у Србији је доносио прописе у форми упутстава, правилника и наредби.⁷⁵

Домаћи управно-извршни државни апарат није имао скоро никакав утицај у привредном животу Србије, односно налазио се под строгим надзором немачких окупационих привредних установа. Српска влада је имала овлашћење да доноси одређена законска акта која су ступала на снагу по добијању сагласности од стране немачких власти. Министарство народне привреде квислиншке владе „народног спаса“ је у циљу оспособљавања српске привреде и њеног стављања на „расположење“ ратној немачкој привреди, добило одређене „проширене“ ingerенције.⁷⁶

На територији окупиране Србије су индустријска предузећа била организована у 29 ве-

75 Драган Алексић, *Привреда у Србији за време Другог светског рата*, Београд 204, 346.

76 Исто.

ликих фирми, док је у окупацији основано 37 акционарских друштава, од којих је 27 било са већинским страним (Немачким) капиталом.⁷⁷ Према акту Министарства народне привреде (одељења за рударство) 1943. године је у Србији било три државна и 80 приватних рудника, у којима је радило, у просеку, више од 6000 радника.⁷⁸

У Пожаревачком округу је за време окупације радило више рударских предузећа. Рударско предузеће „Бродарство“ у оквиру кога је пословао рудник „Костолац Ђорђе Вајферт“ АД, са канцеларијом у Београду, ул. Краљев Трг 5-1,⁷⁹ било је везано за привредни живот Пожаревца и Костолаца. У руднику Костолац и Кленовник црпела се руда лигнита. Према привредној статистици објављеној у Окружном народном одбору Пожаревац 1946. године, највећи број рудокопа се непосредно пред рат и у току окупације налазио на територији срезова млавски, хомољски и звишки, а заједно са подручјем Пожаревачког среза су чинили „пожаревачко-петровачки угљени басен“.⁸⁰

Рударски инжењер Велимир Петковић је средином 1944. године добио налог од Министарства народне привреде да, као изасланик

77 Бранко Петрановић, *Србија у Другом светском рату, 1939-1945*, Београд, 1992, 475.

78 АС, Г-5, Ф-3, акт дел. II бр. 23568. од 28. јула 1943.

79 *Српски народ*, недељни лист, бр. 21, 24. октобар 1942.

80 ИАП, ОНО П, попис привредних предузећа у Пожаревачком округу, 1946. г. Јасмина Живковић, *Округ пожаревачки у привреди српске буржоаске државе*, пројекат Историјског архива Пожаревац, Пожаревац, 2007, 76-78.

рударског одељења Министарства, изврши инспекцију „по групама“ свих рудника Пожаревачко-петровачког басена. На основу утврђеног стања, одмах је „на лицу места“ издавао сва потребна упутства носиоцима „рударских повластица“ у Пожаревачком округу, са циљем предузимања неопходних мера за постизање „што веће производње угља“. Управе рудника су достављале обавезне писмене извештаје о ефектима производње, са тачно утврђеним подацима о висини „продукције за последња четири месеца“, постигнутом учинку јамских и свих других радника, као и начину „откопавања са скицама извоза рудника“, као и о томе да ли има каквих сметњи, какви су резултати постигнути по налозима инспекције и које су мере предузимане за побољшање стања.⁸¹ Управе рудника су такође достављале и периодичне (месечне) извештаје о потрошњи и залихама животних намирница, јамске грађе и експлозива.⁸²

Српска индустрија, коју је карактерисала „велика уситњеност и хетерогеност“, је у окупацији наставила да ради са малим бројем радника. Због израженог недостатка радне снаге, као и стручњака у производном процесу,⁸³ питање радне обавезе у окупационој привреди је било веома значајно. Према Уредби о увођењу ратно привредних мера Рајха у Србији и утврђеном распореду обавезног рада, обвезници обавезне службе рада I и II групе рођени 1913. године, били су априла 1943. године упућени на рад у ру-

81 АС, Г-5, Ф-21, акт Министарства народне привреде Одељење за рударство бр. 12216. од 20. јула 1944.г.

82 АС, Г-5, Ф-9, акт. дел. бр. II 35892. од 16. децембра 1943.

83 Б. Петрановић, *нав. дело*, 475.

Костолац, 4. јануара 1942

Министарству народне привреде
(Одељење за рударство)

Београд

У вези расписа Бр.7616 од 2 III 42 г., до-
стављамо вам следећи месечни извештај и то 30. IV 42

I Потрошња јамског дрвета у кубним метрима:

а) багремово 81.121 м³ 236.863
б) брестово 155.742 "

II Остало на стоваришту јамског дрвета у кубним метрима:

а) чамово 52.947 м³
б) багремово 411.998 "
в) брестово 373.250 "

III Потрошња: 838.195

а) експлозива 1.650.--
б) капони 11.565.--
в) упаљача 10.408.500

IV Остало на стоваришту крајем месеца:

а) експлозива 3.075.850
б) капони 9.695.--
в) упаљача 17.052.--

V Потрошња животних немигрица:

а) брашно пшеничног 19.388 кгр.
б) " кукурузно 5.380 "
в) шећера 851 "
г) масти 569 "
д) соли 1.333 "
ђ) кромпира 6.340 "

VI Остало на стоваришту крајем месеца:

а) брашно пшенично 120 кгр.
б) " кукурузно 4.490 "
в) шећера 2.020 "
г) масти 636 "
д) соли 496 "

J. M.

б) кромпира 2.889 кгр.

Рударским

Достављајући вам предњи извештај остајемо са

 МИНИСТАРСТВО НАРОДНЕ ПРИВРЕДЕ
 IV Бр. 685
 9-1-1942
 БЕОГРАД

"средно"
УПРАВА
 РУДНИКА „КОСТОЛАЦ“
 БОРБЕ ВАЈФЕРТ А. Д.
 Директор *Милићко*

докопу Костолац. Они ће радити „искључиво на површинским радовима“, а за њихов смештај су у Костолцу биле припремљене дрвене бараке које „по свом хигијенском уређају потпуно одговарају“. Обвезницима је била обезбеђена исхрана, дописивање са породицом и слање пакета. Према телеграму који је послат из Костолца у Београд, обвезници су „стигли у Костолац у добром расположењу, смештени су одмах у новим баракама и подељена им је храна“. Примио их је и о њима је током рада требало да се стара инжењер

15

Калафатовић.⁸⁴ Пожаревачко рударско друштво „Кленовник“ из Пожареваца је, на основу Уредбе о изменама прописа о држању и спремању ученика грађевинских и металургијских заната и рударских предузећа од 26. ввгуста 1943. године, сачинило списак ученика, помоћника и осталих радника у руднику угља у Кленовнику. Према том списку, укупно је било 29 ученика, 182 помоћни-

84 Ново време, год. III, бр. 592, 4. април 1943.

Поред тога, у Пожаревачком срезу је радило око 10 индустријских предузећа, углавном су то биле циглане и млинови, у којима је било ангажовано у просеку од 110 до 137 радника.⁸⁹ Њихов рад, изузев циглана, је у новембру 1941. године био знатно смањен, скоро и потпуно престао.⁹⁰ Мали млинови и поточаре су биле затворене. Ипак, у околини Пожаревца су поједини млинови радили „пуном паром“. Међу њима се налазио млин власника Александра и Миливоја С. Ташића из Пожаревца, који је на основу одобрења Министра народне привреде 1943. године као активно индустријско предузеће био уписан у регистар при Министарству народне привреде.⁹¹ У округу је у плану било да се подигну две фабрике зејтина већег капацитета, затим једна кланица и фабрика теста. Недељна штампа је писала да „привредници..... желе да раде и да се труде како би привреда у овом крају била на завидном нивоу, зато што је Стиг плодна равница која има доста потенцијала“.⁹²

За потребе привреде је било важно одржавати у исправном стању оскудну путну инфраструктуру, саобраћајнице, „државне и недржавне“ путеве. Због тога је председник маринетског Министарског савета, Милан Недић издао наредбу о спровођењу „четворогодишњег програма изграђивања недржавних путева“, у које су сврстани сви окружни и општински путеви „који су од важности за искоришћавање шума и евентуално руда“. Надлежни стручни референ-

89 ВА, група фондова НДа, к 28 бр.рег.6/4-1.

90 ВА, група фондова НДа, к 28 бр.рег.8/4-1.

91 АС, Г-5, ф-8, акт дел бр. 6602/V од 2. марта 1943.

92 Српски народ, год. I, бр. 11, 14. август 1942.

ти при окрузима су добили обавезу да у предвиђеном року доставе Министарству грађевина предлоге програма рада за планирани период „израде окружних путева“. Наредбом је било планирано и образовање Среских путних одбора, чији су чланови морали бити „енергични и отресити људи“, који су имали искуства на сличним пословима. Среским путним одборима су, поред надзора и руковођења над грађењем и одржавањем општинских путева, били поверени и послови вођења евиденције обвезника личног рада, утврђивање радне обавезе, наплаћивање откупнине, као и праћење досадашњих резултата у овој области рада на општинском нивоу.⁹³

Стање државних и бановинских путева у Пожаревачком округу, самим тим и непосредном окружењу града Пожаревца, као и објеката на овим путевима је, према извештајима окружног начелника, углавном било „задовољавајуће и непромењено“.⁹⁴ Набавка материјала за њихову поправку је била условљена тешкоћама због „садашњих прилика у земљи“, па су планиране поправке често одлагане.⁹⁵ Међутим, и у ратним приликама, на градским улицама и среским путевима су обављани радови, вршене поправке и замене туцаника, као што је био случај са државним путем бр. 5, Пожаревац – Петровац – Жагубица, или „коловозом“ у Горњачкој Клисури.⁹⁶

93 АС, Г-5, Ф-3.

94 ВА, група фондова НДа, к 25 бр. рег. 8/2-8.

95 ВА, група фондова НДа, к 28 бр. рег. 8/4-1.

96 АС, Г-25, Ф-ХIV, Месечни извештај о „целокупном раду и свим опажањима“ на територији Среза млавског (Петровац), за месец јуни 1941.г.

Зграда-млина Браће Ташић из Пожаревца Рајићева ул.бр.5.

Зграда је подигнута од тврдог материјала-цигле са кречним малтером неомалтерисана беџ фугована.

Кровна конструкција је дрвена, а покривач је цреп.Патос бетон.

Зграда је унутра подељена дрвеном преградом на два дела. Млиноки и машински део.

У млинском делу се налазе два млинска камена са свима трансмисијама испод подеста на коме су смештени каменови, а у машинском делу се налази локомотива која покреће млинску инсталацију.-

Темељи испод машина (локомотива и трансмисије) израђени су од бетона.

Локомотива је од 30 коњских снага марке *М.К. Allam Washtak Вилорстан*
Каменови су од 36". *Каменова са снагом 400к. Маса садржа камена*

Млином управљају и раде сами сопственици и то један у млинском, други у машинском одељењу.-

Зграда је у дну јужне стране дворишта, које са истока 44,20 м., до Браће Ташића, од запада 41,40 до Крсте Миладиновића и Драге Ђурића, од југа до црквене порте 21,50 и од севера до 22,50 метара.

28-X-19421.

Т. Рајевац

Бр: 13/127-42

Л. Светишић

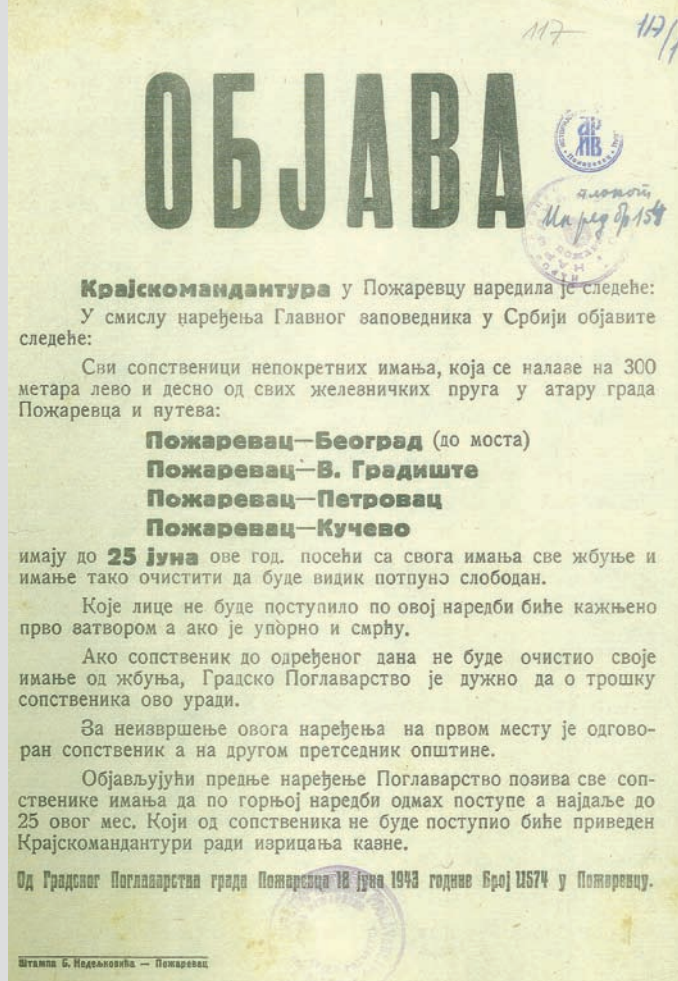
*Новак саобраћај каменови
до 1942*

Додатне тешкоће су представљале јаке и снежне ратне зиме, због чега су поједине деонице путева око Пожаревца бивале и потпуно непроходне. Тада је долазила до изражаја улога железничког саобраћаја, који је Пожаревцу, као окружном средишту, омогућавао бољу повезаност са Петровцем, Кучевом, Костолцем, Београдом.

17

Отапање снега после јаких зима је проузроковало подизање нивоа и изливање реке Мораве у атаре Пожаревачког среза,⁹⁷ што је изискивало додатне радове и трошкове из буџета среског начелства. Радови на регулисању река и пото-

97 ВА, група фондова Нда, к 20 бр.рег.47/4-1.

18

ка су се одвијали „по програму“. Најпре су радови изведени на реци Млави и Могили „у доњем току“, затим је вршено утврђивање Велике Мораве, али и мање реке Ресавчине дуж атара села Породин, Жабари, Ракинац (Симићево), Ореовица, Томиславац (Влашки До), Александровац, Пољана, Пругово, Лучица.⁹⁸ Исушивање мочварног земљишта се такође одвијало по планираном програму и у 1944. години.⁹⁹

98 ВА, група фондова Нда, к 21 бр.рег. 49/2.

99 ВА, група фондова Нда, к 25 бр.рег. 8/2-8.

Покушаји да привреда несметано функционише у окупираној Србији у Пожаревцу је било подстицано и одржавањем „ратног“ банкарског система, бар према текстовима које је објављивала тадашња српска штампа. Пожаревац и Пожаревачки округ су до 1941. године имали прилично развијено банкарство, које је у укупном банкарском капиталу Србије, заједно са Подринским, Ваљевским и Подунавским округом, учествовало са 60,51%.¹⁰⁰ Један број тих банкарских установа, штедионица и штедно-кредитних задруга је опстајао и за време окупације.

Према сачуваној архивској грађи, Пожаревачка штедионица, прва штедно-кредитна установа¹⁰¹ у Пожаревачком округу, активно је пословала до 1942. године. Из тог периода је сачуван Записник билансне седнице за пословну 1941. годину, одржане 19. фебруара 1942, на којој су донете одлуке о валоризацији капитала банке, по завршном рачуну пословне 1941. године.¹⁰² У периоду од 1. јануара 1944. до 3.

100 Никола Вучо, *Привредни развој Србије до 1941*, 243. Ј. Живковић, *Округ Пожаревачки у привреди српске буржоаске државе*, 95.

101 Пожаревачка штедионица је основана 1884. Види код: Ј. Живковић, *наведено дело*, 96.

102 ИАП, ПШ, акт од 19. фебруара 1942.г. Ј. Живковић, *наведено дело*, 97. Чланови Управног одбора штедионице на дан 6. април 1941. године су били угледни пожаревачки привредници: Стеван Мирковић, Наум Панајотовић, Миша Обрадовић и Драган Ђорђевић, док су Надзорни одбор чинили Чеда Пајић, Милорад Ђорђевић и Милан Марковић. Током немачке окупације, у Управни одбор је, уместо Драгана Ђорђевића, изабран инжењер Алекса Девић, а у Надзорни одбор, на место Ч. Пајића и М. Марковића су дошли Милан Стојадиновић и Владимир Трудић, из Пожаревца.

децембра 1945. године Штедионица се, по налогу немачких окупационих власти, налазила у фузији са Пожаревачком трговачком банком, и послувала је под називом Пожаревачка трговачка банка и штедионица. Пожаревачка трговачка банка, је самостално деловала до 1. јануара 1944. године, када се фузионисала са Пожаревачком штедионицом.¹⁰³ Према извештају о општој ситуацији у округу Пожаревачком у јануару 1943. године, банке су „врло слабо радиле“. И уопште је „народна привреда“ радила „смањеним капацитетом“, иако је окружни начелник „предузео све мере које су му стајале на располагању да се народна привреда што више унапреди или бар сачува од опадања“.¹⁰⁴

Са друге стране, иако у ратним условима, Пожаревачки округ је био веома успешан у прибирању државних дажбина. Порези и друге дажбине као редовна појава у државним привредама у мирним, у ратним и условима окупације, као „ратни порези и прирези“ бивају предвиђени ванредним одлукама и наредбама, уколико „окупациона власт дозволи функционисање управног апарата“ у окпираној земљи. *Уредба о државном ратном прирезу за подручје окупиране Србије* је донета у септембру 1942. године. Њоме је био заведен „државни ратни прирез“ на четири постојећа пореска облика: кућарину, течевину (наследство), порез на ренте и друштвени порез.

Новина у пореском уређењу у ратном периоду била је и подела државе на три целине

103 ИАП, ОНОП, 1946. Ј. Живковић, *наведено дело*, 98-99.

104 ВА, група фондова НДа, к 22, бр. рег. 15/2-11.

»Само влада народног спаса води спасењу српског народа«

Пожаревац, 14 септембра.

У недељу пре недељу одија је на Краљевом тргу у Пожаревцу велики народни манифестациони збор, коме је присуствовало неколико хиљада грађана и селанка из Пожаревца и околине.

Збор је саван динцијатом науглади нијих грађана међу којима су Војислав Милосављевић, председник градске општине, Драгута Маринковић, прота; Драг. Душманковић, апотекар; Војислав Ристич, председник Зависног удружења; Љубиша Спасић, индустријалац; др Богдан Лазаревић, лекар; Михајло Симић, трговац; Никола Јовановић, адвокат; Станислав Милековић, председник Кафедралског удружења; Владимир Трудић, секретар; Брајислав Јосифовић, инжињер; Милорад Атанасковић, трговац; Драгиша Вујић, председник Пољопривредне задружнице и Стева Стојановић, земљорадник, сви из Пожаревца.

Тачно у 10 часова на зборно место је дошао окружни начелник Драгомир Маринковић, и пошто је навршио смотру једне чете националне службе за обнову Србије, поздравно је присутне поздравом „Помага Боже браћо Срби!“ Онда затим Воја Милосављевић, председник градске општине отвара збор речица:

„Отварајући овај величанствени збор, дозвољите ми да у име Округа пожаревачког поздравом поздравим Влади народног спаса и њеном Председнику генералу Милану Недићу („Живео“!) са тврдом вером да ће на путу спасавана српског народа успети и издржати.“

Затим је доо рет Драгиша Вујић, председнику Пољопривредне задружнице на Пожаревац, који је између осталог рекао:

„Браћо браћо и сестре,

Историја је учитељница живота. Никада у историји српског народа није био већи запар него данас. У тим најтежким данима појављује се један човек, велики Србин, генерал Милан Недић. Ја сам поносан што сам његов војник, што сам војник човека коме је судбина доделила да за живота носи триов венца да би спасао свој народ.“

Ко помаже генерала Недића? Где су народни посланици и бивши министри? Где је та војска, та снага народа која је доносила увек када се јело и пило? Браћо моја без моралног и духовног јединства нема нам спаса. Ми не смејемо бити раскомлани и подељени на Дражковце, „партизане“ и многе друге одробе. Ми треба да се захрамимо јединством, које гласи: Ми смо Срби, могамо Срби бити и Срби остати. Не кла-

напуштајмо наше предање и нашу историју.

Браћо не запаравимо се. Данас се биду титани спаса, а у њиховој борби нема шта да тражимо. Не упуштајмо се више у авантуре јер је сигурно да се на њих нећемо живи вратити.“

Ја сам имао једну земљу у којој је цео свет био сао од срба и завољанства. У тој земљи није било глади. У тој земљи било је света. То је био земљосвет рај. Та земља се звала „Пештола Србија“. Тају земљу ја желим, тају земљу ћемо створити ако се будемо скупили око мајке Србије и за њу будемо живели и радили.“

Наша живи мајка Србија! Живео српски народ! Живео генерал Недић!“

Затим је узео рет прота Драгута Маринковић из Пожаревца. Он је поздравиле улогу српске православне цркве на обнову српства кроз историју, и да спасаване српских живота у данашњици, између осталог рекао:

„Владославом Њ. Пр. Ђилевог Брајиславског Бенцијана, дошао сам да у име свете цркве и свештства укључим на опоме збору да наше грехе због којих доживесмо тешко доба и да покажемо пут којим ће се српски народ спасти и сачувати од пропаста.“

Српска црква, као народна црква, увек је слушала окупације срца народног и увек је помагала оне преговоре који раде за добро срца народа, на то чини и данас. Она попут светог Саве, спота великог учитеља и просветитеља и данас позива браћу Србе да се сложе, да у миру, реду и праву, молитви и покајању штете драгоцени српску крв. Да побу светосавским путем кога је данас обележио највећи Србин генерал Милан Недић.“

Верујући даће ова моје речи наћи одјека у нашим срцима, ја вас поздрављам њеном и молитвом српског народа. „Помази пам Боже да се Срби стоје!“

После говора прота Маринковића, председник Општине дао је рет Стева Стојановићу, земљораднику из Пожаревца који је рекао:

„Браћо Срби и сестре Српкиње, ја сам земљорадник и долазим из средњег земљорадничка да вам кажем шта ми мислим. Пре свега треба да знамо зашто смо се овде скупили. Дошли смо да потсетимо оне који знају и да кажемо и објаснимо онима који не знају, да пред нама стоје два пута Јелан је пут уништења, а други је пут спасења српског народа.“

На нама је да биромо којим ћемо путем поћи. Ако узмемо пут који води уништењу нећемо моћи никог извр-

најбоље ћемо се на тај начин служити нашим великим предцима. Браћо кад се вратите својим домовима ја вас молим да свакоме кажете да пред нама стоје два пута и да сам биромо. Сваког опомните да добро промисли пре но што ма шта узми.“

Да живи мајка Србија и српски народ!“

После Стојановића, узима рет Стева Кузмановић, апотекар из Пожаревца. После апотекара Кузмановића узео је рет Милутин Милојевић, бивши председник општине, па је обраћајући се присутне омладини рекао да је она упутила и најбоља тарачица да српски жели и мора живети. Обраћајући се омладини која су присуствовали збору рекао:

„Ви сте пошли путем који је указао Председник Владе генерал Милан Недић (Живео млучу омладини!). Не напуштајте га и верно га следите да би мајку Србију спасли и отуђили. На тај начин ћете најбоље служити родољубима па радост а отаџбини на корист.“

Милојевић на крају заахватио: „Послесте омладини у вашим срцима оне моје речи и будите свесни историјске одговорности која вам је додељена.“

Живео генерал Недић! Живео српска омладино! После бурног одговора генерал Недићу, рет је узео Жинота Алексић, земљорадник који је рекао:

„Долазим са села које је у последње време доста страдало, па знајући исти ми хоћу да вам изутим неколико покренених речи. Данас када буги велики светски рат кога воде велике силе, ми Срби као мали народ немамо у велику шта да тражимо и не смомо се сада у нећа уништити.“

Многи благају кривицу на нашу да јединичку несрећу на нас селане. Верујте ми да греш је српски селанк и да данас остао оно што је био пре 50 година. Ако град изручи рвуку село ће је радо издржити. То је наша заједничка потреба. Будемо једноставни и поћномо путем генерала Недића: јер је то једини пут који води нашем спасењу.“

Затим су говорили Никола Јовановић, адвокат, Милорад Атанасковић, трговац и др Богдан Лазаревић, лекар, сви из Пожаревца.

Последњи говорник је био омладинци Милан Ничега, студент из Пожаревца.

Збор је закључио Воја Милосављевић, председник градске општине и умолно присутне да се у миру и реду разјучу, а да у срцима пољубе реч и своје предање и своје историје. А збор је завршио са речима: „Живео народног спаса!“

у погледу пореских обавеза. Најсиромашнији делови, односно они који нису имали довољну производњу хране на основу које се утврђивала основница за опорезивање, су спадали у прву групу. Региони који су „по својој производњи, моћи и плодности“ били „на средини“ и чинили

су другу групу, док су највише били опорезовани прирезом (у висини од 150% од основице, „досадашњег основног и допунског пореза земљарине“) крајеви који су бележили већи раст производње хране.¹⁰⁵ На основу позитивног пореског биланса и прилив окружних прихода у Начелству округа Пожаревачког је био „потпуно задовољавајући“, ако се узме у обзир да су порески органи на терен одлазили „слабо, услед недостатка пратње оружане страже“, јер су безбедносни услови били „слаби“.¹⁰⁶

Пољопривреда, занатство и трговина под окупацијом – слике из Пожаревачког округа

Пољопривреду Србије до окупације 1941. године су карактерисали мали сеоски посед, аграрна пренасељеност, слаба техничка опремљеност и скромни производни капацитети. Ови чиниоци су у већој мери онемогућавали рационалну експлоатацију земљишта, капитала и рада и појачавали природни карактер пољопривредне производње.¹⁰⁷ Једном од најважнијих „озбиљних припрема у реформаторском духу“ се сматрало увођење планске пољопривредне производње, која је требало земљи да „уштеди нове недаће“ на путу изградње „Нове Србије“ саобразно духу

105 *Српски народ*, недељни лист, год. II, бр. 22, 31. октобар 1942.

106 ВА, група фондова Нда, к 25 бр.рег. 8/2-8.

107 Д. Алексић, *нав. дело*, 168.

„новог времена“.¹⁰⁸ По угледу на немачку привреду, у окупираној Србији је био прописан План о планској пољопривредној производњи у току 1942, 1943. и 1944. године, који је обнародован у Службеним новинама као саставни део Наредбе о планској пољопривредној производњи у економској години 1942/43.¹⁰⁹

Наредбом о планској пољопривредној производњи је општинама била дата значајна улога, јер се сматрало да се на њима заснивало спровођење планске пољопривредне производње. Због тога је Министарство пољопривреде и исхране израдило посебно упутство за рад општина и општинских органа. Ради помоћи општинама био је формиран посебан помоћни административни апарат, односно „радни одбори реонских старешина са секретаром“, које су чинили „отресити људи, добри и угледни домаћини“. Функције „радних одбора у свакој општини“ су касније, у циљу рационалнијег рада, биле пренете на већ постојеће Општинске пољопривредне одборе, који су „по природи ствари најпозванији да сарађују на том послу“.¹¹⁰

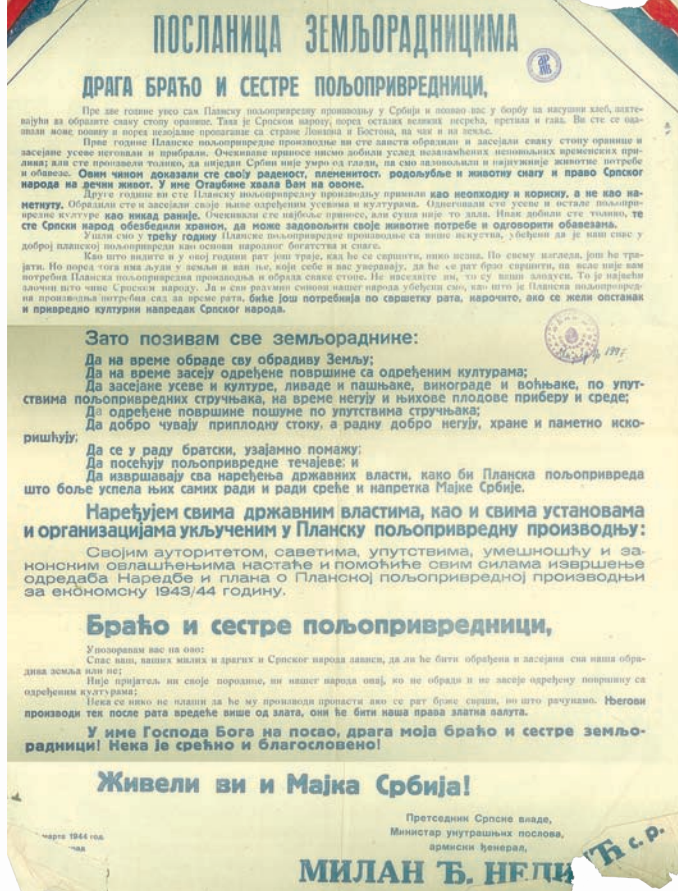
За спровођење планске производње, самим тим и рад радних одбора, конкретну одговорност је сносио председник општине. Стога су у

108 М. Ж. Чалић, *нав. дело*, 175-176.

109 *Службене новине* бр. 84, 20. октобар 1942.г. Основан је Савет за планску пољопривредну производњу, који је у свом саставу имао представнике „свих грана националне економије, главних пољопривредних организације као и представника штампе“ и представљао „један користан инструмент за спровођење плана, који наговештава у ком ће се смислу спроводити организација новог српског поретка“. Видети у: *Српски народ*, 10. октобар 1943.

110 АС, Г-25, ФХIII, акт од 3. новембра 1942. године.

20

окупационим околностима његова овлашћења била знатно шири: поред осталог, имао је право да општинско подручје подели на реоне, од којих је сваки обухватао од 500 до 1000 хектара обрадиве површине. Приоритет у узгоју су имале пољопривредне културе као што су шећерна репа, сунцокрет, соја, кромпир, конопља, поврће. Дужност радних одбора и њихових старешина је била да се старају о томе да ли је земља прописно припремљена, обрађена и засејана, а усеви „неговани“, као и о томе да ли су усеви припремљени по утврђеним приоритетима.¹¹¹

¹¹¹ Српски народ, недељни лист, год. II, бр. 24, 14. новембар 1942. г.

Плански, организовани начин пољопривредне производње није дао значајније резултате, иако је штампа колаборационистичке српске владе здушно пропагирала његове „добре стране“. Међутим, ситуација у којој су планске мере покушане била је „омеђена“ ратним околностима, мобилизацијом радне снаге, заробљеништвом у коме се налазио велики проценат радно способних мушкараца, међусобно супротстављеним војскама, такође и схватањима, интересима, присуством десетина хиљада избеглих и прогнаних, гладних, болесних и сиромашних, које је углавном „српско село“ требало да збрине и нахрани, а поврх свега очигледним и све дубљим међунационалним и грађанским тензијама и страдањима. Све то је заједно утицало да очекивани, могло би се рећи, високо постављени циљеви о планској ратној пољопривреди, реално нису могли бити остварени.¹¹²

У Пожаревачком округу су се налазиле веће површине квалитетне обрадиве земље, посебно у равници Стига и Браничева. То је био један од разлога што је у пожаревачком крају најзаступљенија била пољопривредна производња. Према статистици, Пожаревачки округ је у 1941. години имао укупно 260.676 становника, од ког броја је 227.327 било сеоског становништва. Број поседовних листова у округу, као доказ имовног стања, је износио 105.892, а укупно је било 46.434 пољопривредних газдинстава, у чијем поседу се налазила земља у површини од 237.059 хектара. Пољопривредно газдинство се састојало од оранице, баште, ливада, пашњака, винограда, воћњака шуме (уколико се налази у склопу

¹¹² Б. Петрановић, *над. дело*, 470-473.

газдинства) и неплодне земље.¹¹³ У структури сетвених површина је доминирала производња жита, од чега највише пшенице и кукуруза.¹¹⁴

Стање усева у Пожаревачком срезу је у јулу 1941. године било задовољавајуће, јер је те године „сав усев добро понео“. Укупно је било засејано пољопривредним културама земљиште површине од 37.591 хектара, али је, са друге стране, воће слабо родило, и поред тога што је у овом крају „било доста развијено“.¹¹⁵ Убирање приноса је у септембру 1943. године било условљено неповољним временским приликама, а сталне кише су довеле у питање „правилну зриобу“ кукуруза. Сточна и шећерна репа, засејане у појединим деловима среза, су добро сазреле, кудеља је била „слабо развијена“, док је сунцокрет био „врло добар“, кромпир се „успешно вадио“, а жетва је увелико била у току. Род у воћарству је био делимично добро остварен, посебно је родила бресква, док су виногради „пострадали од трулежи“.¹¹⁶ У том смислу је била од важности једна у низу наредби Милана Недића, која се односила на „третман“ ђубрива и његов значај за уништење корова, побољшање квалитета обрадивог земљишта и постизању бољих приноса.¹¹⁷

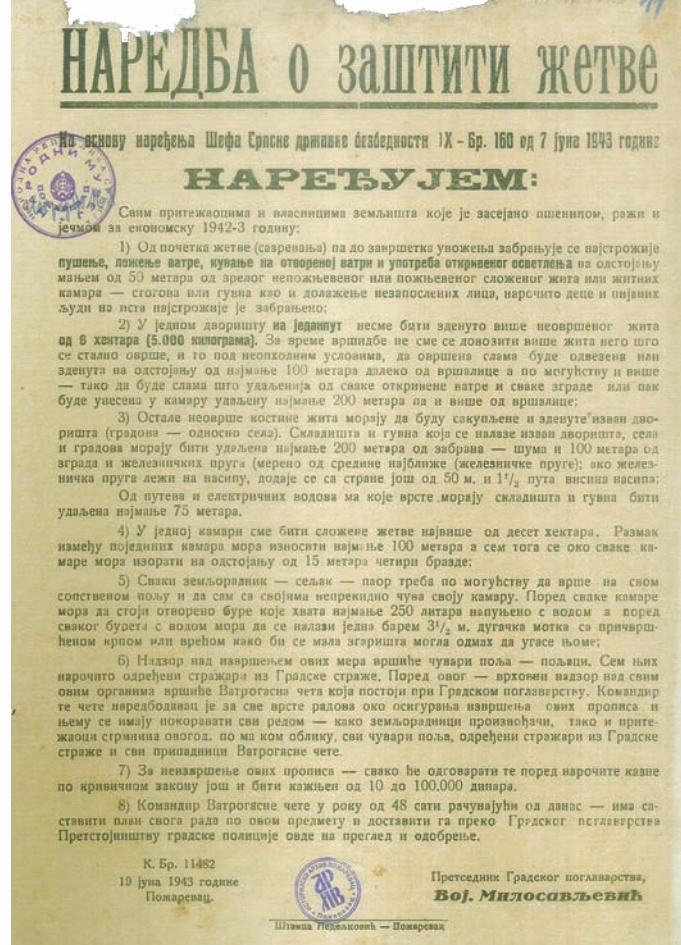
113 АС, Г-1, Ф-1, статистика пољопривредних газдинстава у Србији, јануар 1942; Ј. Живковић, *Избеглице и пресељеници у Србији и Пожаревачком округу*, у: „Србија и Пожаревац у Другом светском рату 1941-1944 – окупациона управа, избеглице и просвета“, Посебна издања, књига 12, Историјски архив Пожаревац, Пожаревац, 2015, 115-188.

114 Д. Алексић, *нав. дело*, 169, 174.

115 ВА, група фондова НДА к 28 бр. рег. 5/4-1.

116 ВА, група фондова НДА к 28 бр. рег. 6/4-1.

117 АС, Г-25, ФХШ, Наредба председника српске владе М. Недића бр. 59, од 26. августа 1942.

Традиционално је у историји Пожаревачког краја и сточарство било једна од водећих и исплативих пољопривредних грана. За време окупације је стање стоке у Пожаревачком срезу било „задовољавајуће“, уколико се изузме појава свињске куге почетком 1944. године у општинским насељима Кленовник, Костолац и Петка.¹¹⁸ Одмах су биле предузете „ветеринарско-полицијске мере“ и извршено „заштитно цепљење“, након чега је болест „угушена“, тако да је после

118 ВА, група фондова НДА, к 25 бр. рег. 8/2.

извршене дезинфекције проглашено „да је куга престала“. Такође је у циљу превентивне заштите у срезу било извршено цепљење говеда против антракса.¹¹⁹ Почетком 1944. године се појавио „прострел“ и у самом Пожаревцу, док беснило није било евидентирано. Стога, извоза стоке у једном периоду није било, а пијачна продаја стоке такође је била „осредња“, а ни „вашара у срезу није било у овим месецима“.¹²⁰ На нивоу окружних власти, о здрављу стоке се старала ветеринарска служба. Стање „ветеринарства“, према извештају почетком 1944. године, је одликовало „10 државних средских ветеринара, један окружни, један задружни у Петровцу, 2 пензионисана, један општински у Пожаревцу, један приватни и један ветеринар у Ергели Љубичево“.¹²¹

Према сачуваној архивској грађи, у Пожаревцу је скоро све време окупације, као део организоване пољопривредне производње, радила Државна ергела у Љубичеву. У архивској грађи наилазимо на податак да је за време окупације радила под именом Војна ергела Љубичево.¹²² Разноврсна преписка управе Ергеле о набавци семена за сетву на имању „Меминац“ у количини од „10 килограма семена сточне репе“, признанице о плаћеним рачунима трговачким и занатлијским радњама, путним трошковима службеника Ергеле у Белу Реку ради „извршења обрачуна са настојником и исплате особља днев-

119 АС, Г-25, Ф-ХIV, Извештај о „целокупном раду и свим опажањима“ на територији срезова Пожаревачког округа, за месец јули 1941.г.

120 АС, Г-25, Ф-ХIV, Извештај о „целокупном раду и свим опажањима“ на територији срезова Пожаревачког округа, за месец јуни и август 1941.г.

121 ВА, група фондова Нда, к 25 бр. рег. 31/2.

122 ИАП, Varia, 206.

ДРЖАВНА ЕРГЕЛА
Љубичево-Пожаревац

Бр. 870
11-12 - 1942 год.
— ЉУБИЧЕВО —

МИНИСТАРСТВО ПОЉОПРИВРЕДЕ И ИСХРАНЕ
Опште одељење

БЕОГРАД

У вези расписа Бр. 13720/1 од 8 марта 1942 године Управи ергеле част је доставити Вам не ликвидирани неисплаћена документа створена до 15 априла 1941 године и то:

Ред. бр.	Број докумен.	Које и на име чега?	Износ Динара
1	716/41	Хофхер Шранц из Н. Сада за раонике	990
2	774	Књижари Браће Живковковића из Пожаревца заиспоручени канцеларски материјал	175
3	772	Ђорђа Јовичића из Пожаревца за саме сточне репе	258
4	773	Хофхер Шранцу из Н. Сада за косачицу за траву	10.000
5	778	железн. станици Пожаревац за подвоз	223
6	768	Милоју Чварковићу из Љубичева за извршено службено путовање	175
7	858/42	Фирми Трудић из Пожаревца за електротехнички материјал	994
8	860/42	Орпско Сименс А. Д. Београд за рекордшприце	203
9	861/42	Браничево А. Д. Пожаревац за електричну енергију	4.796
10	789	Надничарима за рад на имању у Љубичеву	1.738
11	804	надничарима за рад на имању у Љубичеву	1.974
12	820	надничарима за рад на имању у Љубичеву	2.492
13	851	надничарима за рад на имању Беле Реке	770
14	852	надничарима за рад на имању Беле Реке	970
15	853	надничарима за рад на имању Беле Реке	630
16	854	надничарима за рад на имању Беле Реке	610
17	898	надничарима за рад на имању у Љубичеву	3.253

Свега Динара **130.251**

И словима: тридесет хиљада две стотине педесет један динар.

Рачуновођа, *[Својеручни]*

ДИРЕКТОР ДРЖАВНЕ ЕРГЕЛЕ,
[Својеручни]

Умет. саоп. за архив 30.04.1944 6204

ничара и надничаре запослене на имању“. Предузеће „Браничево“ АД Пожаревац је пријавило потраживање према бившој Краљевини Југославији, за испоручену електричну енергију Држав-

ној ергели у Љубичеву, на основу „концесионог уговора“, у износу од 4.796 динара заосталог дуга. Био је то мали део читавог предмета пријаве потраживања према Краљевини Југославији, које је саставила управа Државне ергеле, документујући преписима рачуна о пословању и дугу који је настао према једном броју пословних партнера и добављача овог предузећа. Да ли је то значило увод у ликвидацију овог пољопривредног добра, не можемо са сигурношћу тврдити на основу сачуване документације. Ратне околности су свакако утицале на то да се организација, капацитети и рад Ергеле знатно смање, а можда и сасвим престану, што би се могло закључити на основу податка да је дугогодишњи управник ергеле Велимир Павловић, решењем Министарства пољопривреде и исхране бр. 42589/1. од 24. јуна 1942. године био разрешен те дужности и постављен на нову дужност при Државном пастувском станишту у Шапцу.¹²³

Иако су окупационе власти прокламовале формулу да народне масе „немају потребе за знањем већ само за веровањем“,¹²⁴ у поводу остваривања планске пољопривредне производње и виђења Србије као дела „новог европског пута“ налазила се и „Недићева“ Уредба о сузбијању неписмености. По њој, сва неписмена мушка лица до 45 година и женска неудата лица до 25 година старости, била су у обавези да похађају алфаветски течаји, који је трајао од 1. новембра 1943. до 15. марта 1944. године. Срес-

123 АС, Г-9, ФII, акта о раду Државне ергеле у Љубичеву.

124 Зоран Лакић, *Партизанска култура као фактор интеграције југословенског друштва*, у зборнику радова „Југословенска држава 1918-1998“, Београд, 1999, 704.

ке просветне и општинске власти су биле дужне да се старају о „исправном функционисању ових течајева, а у обратном случају за несавесне су предвиђене казне“. Истовремено је посредством Фонда српских привредника за школовање обдарене деце, била предузета активност да се 35 „обдарене српске сиромашне деце“ школује, стручне и уметничке школе, за које су показали знање, таленат и интересовање.¹²⁵ У Пожаревачком су срезу, у прокламованом циљу, током 1943. године одржавани седмодневни пољопривредно-домаћички течајеви. Према извештају са једног таквог течаја одржаног у Бубушинцу код Пожаревца, просечно је било око 40 полазника, а знања су стицана из домаћинства, живинарства, градинарства, хигијене, као основних стручних практичних области, али су држана и предавања из општих предмета, као што је историја.¹²⁶

Пољопривредни произвођачи су такође покушавали да путем организованог делања одрже ову грану привреде у Пожаревцу, и у свакако неповољним ратним приликама. Пожаревачка пољопривредна подружина је 22. фебруара 1942. године одржала VI редовну годишњу скупштину, истовремено и изборног карактера, јер је на њој изабрана нова подружинска управа. Основна тема скупа било је побољшање реализације планске пољопривреде. Ради тога је предложена конференција пољопривредних референата при окрузима и срезовима. Препорука окружног начелника је била да се за наредну сезону засеју и искористе све расположиве обрадиве површине, јер се сматрало да се на тај начин обезбеђује жетвени принос не само за неопходне домаће пот-

125 *Српски народ*, год. II, бр. 39, 9. октобар 1943.

126 АС, Г-9, Ф-2, акт од 8. априла 1943.

Седмодневног пољ. течаја, који ће се одржати од 1. VII. до 7. VII. 1948/3/ год. у општинској управи општине *Тубушица за српачице*

Редни број	Плећу окол. предавача	ПРЕЗИМЕ и ИМЕ предавача	Звање	ОДРЖАЊЕ СВЕГА ПРЕДАВАЊА ИЗ								Какав стручан спрема	Осталој од догађаја општине						
				Траговисање Радничког		Земљорадња		Хигијена		Национал. историја и земљопис				Национал. разв. испит. програма		Упознавање са устрој. држ. орг. правног и сав. владе			
				час од - до	час од - до	час од - до	ча од - до	час од - до	час од - до	час од - до	час од - до			час од - до	час од - до	час од - до			
1	1 II.	Софија Вујчић Вујчић Тодос Јуковић	револуц. склади	15-16					13-15										
2	2 II.	Илија Лишковић Софија Вујчић Вујчић М. Методић	револуц. склади						14-16			13-14							
3	3 III.	Зоран Софија Вујчић Вујчић	револуц. склади						14-16			13-14							
4	4 III.	Милош Затица Софија Вујчић Вујчић	ученик						14-16			13-14							
5	5 III.	Божидар Јуковић Софија Вујчић Вујчић	револуц. склади		13-15				15-16										
6	6 III.	Божидар Јуковић Софија Вујчић Вујчић	револуц. склади	13-15					15-16										
7	7 III.	Софија Вујчић Вујчић Софија Вујчић	револуц. склади						13-16 14-16					13-14					
СВЕГА ЧАСОВА:				3	2				13	1	1	1							

ребе, већ и за евентуални извоз.¹²⁷ Такође, један од разлога повољном развоју сточарства у овом крају, према извештајима о стању у Пожаревачком округу и срезу, је био и тај што су се „готово сваке године“ приређивале сточарске изложбе и што у Пожаревцу „постоји сточарска задруга која своје чланове помаже у сваком погледу“.¹²⁸

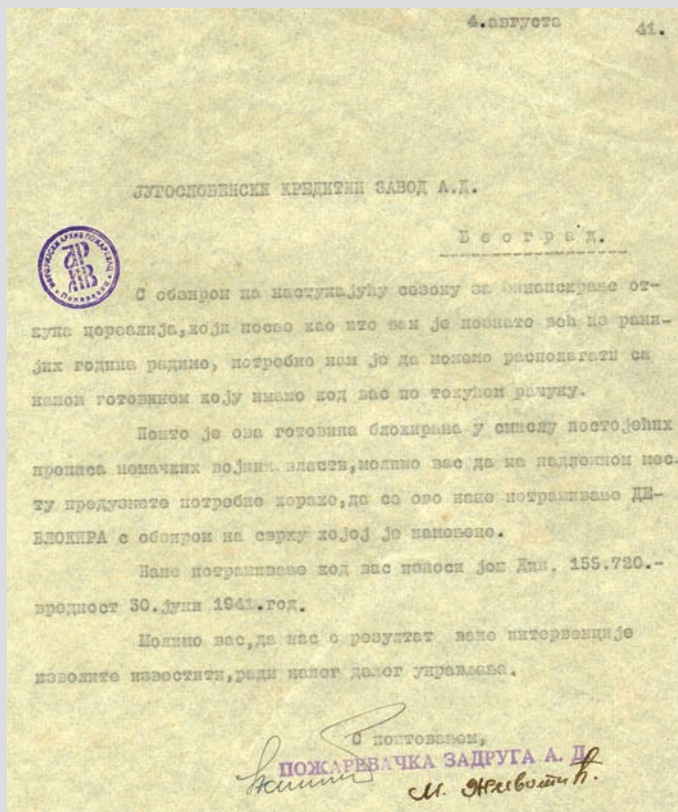
У вези са пољопривредном производњом, у окупираној Србији је опстајало и задругарство. Према посебној Уредби српске колаборационис-

127 ВА, група фондова Нда, к. 20 бр. рег. 20/4-7.

128 АС, Г-25, Ф-ХIV, Извештај о „целокупном раду и свим опажањима“ на територији Среза млавског, за месец јуни 1941.г.

тичке владе, све задруге и задружни савези у Србији учлањени у Главни задружни савез, били су обавезни да обнове свој рад. Томе је својеврсни „импулс“ дало и Недићево виђење сељаштва као „основе српског друштва“, удружено са „фетишизацијом прасрпске патријархалне породичне и сеоске заједнице“,¹²⁹ с обзиром да је сељаштво представљало „огромну већину народа“. Из јаке традиције задругарства могла се развијати идеја о српској „сељачкој задружног држави“, а влада се у обнови српског села ослањала управо на

129 М.Ж.Чалић, *нав. дело*, 177-178.

24

укорењену задружну традицију и развијено задругарство.¹³⁰

Задругарство у Пожаревачком округу је до 1941. године било прилично развијено. Добру основу за организован задругарски „покрет“, сељаштво у округу је проналазило у традиционално разгранатој пољопривредној производњи

130 Б. Петрановић, *нав. дело*, 263-264. У Србији је уочи рата, било 5.284 задруге са 563.287 чланова задругара, а након априлског рата наставило је да ради њих 3.899 са 353.219 чланова Илија Пржић, један од професора Пожаревачке гимназије у предратном периоду, је 1943. године, по налогу Милана Недића, са другим сарадницима учествовао у изради плана о „сељачкој држави“ под називом „Главни циљ народно-задружног уређења државе“.

и сточарству.¹³¹ Према архивској грађи, до Другог светског рата су у округу биле заступљене земљорадничко-кредитне, земљорадничке набављачко-продајне и машинске, као и земљорадничко-млекарске задруге. У мањем броју је било и земљорадничко-сточарских и живинарских задруга, а постоје записи и о раду виноградарске и пчеларске задруге. Иако није било оснивања нових задруга,¹³² „привредно задругарство је опстајало и за време окупације. Тако је Ђириковачка земљорадничка набављачко-продајна задруга 1941. године приступила Пожаревачкој обласној сточарској задрузи.¹³³ Задружна производња се знатно смањила у условима окупације. Управни и Надзорни одбор задруге су после капитулације и објаве рата, донели одлуку о обустави пријема млека, јер је већина задругара била „на војној дужности“.¹³⁴ Пожаревачка задруга АД за међусобну помоћ и штедњу је имала активну преписку са немачким властима: допис упућен Југословенском кредитном заводу АД садржао је захтев да се деблокирају средства ове задруге, која су била замрзнута на основу прописа немачких војних власти.¹³⁵

Занатство у округу је 1943. године „joш увек радило доста слабо“, а највећи занатски послови су се односили на „крпљење старога, пошто су од надлежних централа добијали врло мало

131 Ј. Живковић, Н. Милошевић Дулић, *Задругарство у Пожаревачком округу до 1941. године*, Изложбени каталози, каталог 20, Историјски архив Пожарева, Пожаревац, 2012, 18-19.

132 ВА, група фондова НДа к 21 бр. рег. 43/3.

133 ИАП, ПОЗСЗ, акт из 1941. Ј. Живковић, Н. Милошевић Дулић, *наведено дело*, 19.

134 ИАП, Varia, 325.

135 ИАП, ПЗМПШ, акт од 4. августа 1941.г.

СПИСАК

Радња састављен на основу наређења Округног начелства III/4 Бр.9669 и 10095/43.год.

Ред. бр.	Име и презиме	Одакле је	Какву радњу обавља	Примедба
1.	Дубомир В.Стевић	Пожаревца	предузимачку	као предузимач нема ученике ни помоћ.већ предузети посао даје мајсторима.
2.	Ми-ован Стевић	"	"	као стар не ради никакв посао
3.	Мивоје Антић	"	"	као под бр.1.
4.	Добривоје Добривојевић	видар-тесач	видар-тесач	Пошто је стар т више не обавља званат.
5.	Војислав М.Ђорђевић	"	видар	сада ради под надницу.
6.	Ветимир Т.Николић	"	предузимач	"
7.	Ветимир Цветановић	"	видаро-тесач	сада ради у Кучеву код другог
8.	Љубомир М.Николић	"	видар	"
9.	Стеван Стокић	"	тимар	"
10.	Војислав Петровић	"	"	"
11.	Михан М.Станковић	"	"	привремено о-суостављена јер је командир ватрогасне чете.
12.	Војислав Јовановић	"	"	"
13.	Милорад Стојићевић	"	"	"
14.	Сима П.Тривић	"	"	"
15.	Вранислав М.Ристић	"	"	"
16.	Јосиф Обрадовић	"	"	"
17.	Ђорђе Мартиновић	"	"	"
18.	Мивоје М.Стефановић	"	моћерско-фарбарска.	"
19.	Матеја Марковић	"	"	"
20.	Александар Марковић	"	"	"
21.	Милутин С.Стевић	"	"	"
22.	Драгољуб Марјановић	"	кесар	"
23.	Тодор Дивединовић	"	"	"
24.	Сава Јанковић	"	"	"
25.	Димитрије Нинић	"	стакорезац	"
26.	Арсен Нинић	"	"	"
27.	Софија Трудић	"	електро-инстатер.	"

25

робе или је никако нису добијали“. Пример су биле обућарске и крзнарске радње, којима је било „стављено до знања да убудуће не рачунају на доделу коже и да према томе крзнарске заједнице могу да, до даљег, откажу своје локале и персонал који је у њима запослен“.¹³⁶ Поред тога, малобројна сачувана архивска документа сведо-

136 ВА, група фондова НДА к 23 бр. рег. 30/8-7.

38

6 IV 1941 9

ИЗВЕШТАЈ.

НАДЗОРНОГ ОДБОРА УДРУЖЕЊА „СЛОГА“ ПОДНЕТ 41 РЕДОВНОЈ ГОДИШЊОЈ СКУПШТИНИ ОДРЖАНОЈ НА ДАН 6 АПРИЛА 1941 ГОДИНЕ У 9 ЧАСОВ А ПРЕ П ОДНЕ У ДРУШТВЕНОМ ЛОКАЛУ.

ПОШТОВ АНИ ЧЛАНОВИ;

ПОСТУПАЈУЋИ ПО ЧЛ.35 ДРУШТВЕНИХ ПРАВИЛА, - ЧАСТ НАМ ЈЕ ПОДНЕТИ СКУПШТИНИ СВОЈ ИЗВЕШТАЈ ЗА 1940 ГОДИНУ.- МИ СМО КАО СВАКЕ ТАКО И ПРОШЛЕ ГОДИНЕ КОНТРОЛИСАЛИ РАД УПРАВНОГ ОДБОРА, П-А СМО ПРИ ПРЕГЛЕДУ РАЧУНА СРАВНИЛИ КАКО СА ГЛАВНИМ ТАКО И СПОРЕДНИМ КЊИГАМА ДОКУМЕНТА ПРИМАЊА И ИЗДАВАЊА И НАШЛИ СВЕ У РЕДУ.- ДА СУ СВИ ИЗДАТЦИ УЧИЊЕНИ У ТОКУ 1940 ГОДИНЕ ЗАСНОВАНИ НА ДРУШТВЕНИМ ПРАВИЛИМА И РЕШЕЊИМА УПРАВНОГ ОДБОРА.

ЧУЛИ СТЕ ИЗВЕШТАЈ УПРАВНОГ ОДБОРА ПА ВАС МОЛИМО ДА ЗА РАД КАКО УПРАВНОМ ТАКО И НАДЗОРНОМ ОДБОРУ ИЗВОЛИТЕ ДАТИ РАЗРЕШНИЦУ ЗА 1940 ГОДИНУ.

У ИСТО ВРЕМЕ ВАС МОЛИМО ДА ИЗАБЕРЕТЕ ЈЕДНО ЛИЦЕ ЗА ЧЛАНА ~~НАДА~~ НАДЗОРНОГ ОДБОРА ЗА 1941 ГОДИНУ НА МЕСТО ЈЕДНОГ КОЈИ ЈЕ ПРЕМА ЧЛАНУ 21 ДРУШТВЕНИХ ПРАВИЛА ИСПАО ИЗ УПРАВЕ.

6 АПРИЛА 1941 ГОД.
ПОЖАРЕВАЦ

ПРЕДСЕДНИК НАДЗОРНОГ ОДБОРА,

Јован Јовановић

ЧЛАНОВИ НАДЗОРНОГ ОДБОРА,

Ђорђе Вајгмолер
Матеја М. Ракић

26

че о раду, иако знатно смањеном, Удружења пожаревачких занатлија и раденика „Слога“, једног од најстаријих еснафских удружења занатлија у Пожаревцу.¹³⁷

У Пожаревцу се привид нормалног живота огледао и кроз редовни рад органа локалне

137 Удружење пожаревачких занатлија и раденика „Слога“, 1893-1950 (приредила Наташа Милошевић Дулић), Научноинформативна средства о архивској грађи, свеска 1, Историјски архив Пожаревац, Пожаревац, 2009.

управе, којом је Недићева влада покушавала да одржи статус легитимне и самосвојне српске администрације, иако је низом својих поступака и аката истовремено потврђивала управо супротно – потпуну зависност од немачке окупационе власти. Градско поглаварство, као орган локалне управе и самоуправе за подручје града Пожареваца, је на својим заседањима планирало финансирање града у складу са нормативима о своме раду и надлежностима у условима рата и окупације. На основу позиција у буџету, види се да је у ратним годинама радила градска кланица, а за 1944. годину је за њено одржавање и „финансирање потреба“ било планирао 5.000 динара. Посебна финансијска припадност је припадала „пољопривреди, сточарству и шумарству“. Планирана је набавка „приплодних бикова и мреста“, пошумљавање и обрада градског имања, набавка ветеринарских инструмената, биолошких серума и других трошкова за спречавање сточних зараза и лиценцирање ветеринарских службеника.

Посебно су била издвојена средства за „општинску привреду“, одржавање и обраду општинских имања, набавку семена, осигурање имовине од пожара, грома и града, потков и лечење коња, ангажовање надничара за „све градне службе“. Сliku свакодневног живота у граду употпуњује и финансијски план за „одржавање два панађура годишње, у нивоу буџета из 1943. године“, за износ „од 5000 динара“. При Градском поглаварству је радио и хонорарни секретар за планску пољопривредну производњу, тако да је буџетом био предвиђен и његов хонорар у износу од 12.000 динара.¹³⁸

138 ИАП, ГПП, 1943, XXV 669.

Према нацрту буџета Градског поглаварства Пожаревац за 1944. годину види се да су планирани редовни расходи за рад председништва, административног одељења, судског, финансијског, санитетског и техничког одељења, одељење јавне безбедности, као и „посебне службе“. Обављали су се редовни послови од интереса за град: сервисирани су градске ваге, уређивана два градска и једно војничко гробље, чишћене улице, димњаци и тоалети, допринос за издржавање среског начелства, исхрана припадника Националне службе и притвореника, улог пензионом фонду, Пожаревачкој добровољној пожарној дружини – дотација за издржавање, народну просвету, затим „грађевинску грану“ која је подразумевала оснивање регулационог фонда, поправку зграда и одржавање чистоће, одржавање градске кланице и њених потреба, оправка и пошљунчавање, одржавање и уређење пијаце и тргова, поправка, израда и чишћење канала и одвода.¹³⁹ Срески суд у Пожаревацу је одлучивао у имовинско-правним споровима, оставинама, кривичним и парничним предметима, а према сачуваној архивској грађи функционисали су Пореска и Катастарска управа.¹⁴⁰

Једно од егзистенцијалних питања којима се бавила „легитимна“ власт у Пожаревацу било је обезбеђивање исхране становништва и огрева за становништво.¹⁴¹ Снабдевање храном „градског становништва“ је било најредовније у самом Пожаревацу, док су друге окружне варошице, као

139 ИАП, ГПП, 1943, XXV 669.

140 *Градско поглаварство Пожаревац (1918-1945) 1922-1945*, (приредила Мирјана Урошев), Научно-информативна средства о архивској грађи, свеска 3, Историјски архив Пожаревац, Пожаревац, 2011.

141 *Српски народ*, год. I, бр. 11, 14. август 1942.

СЕРИЈА ОПИС	ПРЕЗИМЕ И ИМЕ	ЗВАЊЕ	Бруто партија	МЕСЕЧНА ПЛАТА		О Б У С Т А В Е										Свега обустављено		Нето припадности за исплату		ПОТПИС ПРИМОЦА	ПРИМЕДБА				
				Динара	п.	Свега бруто припадности		За пензион. фонд	Уреда	Служб. порез	1% Выред. допринос	10% Патр. принос	Фонд Нар. Обране	Забране	Кулук	Динара	п.	Динара	п.						
						Динара	п.																		
1	Курчановић Милош	Београдина		3000	-	3000	-	110	-	97	25	112	-	26	-	11	20	12	-	368	45	-	2.631,55		
2	Вукичић Радомир	Кинићева		2350	-	2350	-	70	-	97	25	74	-	49	-	7	40	7	-	274	65	-	2.075,35		
3	Пачић Радомир	Калевандић		1900	-	1.900	-	59	-	73	-	39	-	12	-	3	90	4	-	131	90	-	1.768,10		
4	Вранчић Ђорђе	Вранчићева		1600	-	1.600	-	39	-	73	-	27	-	9	-	2	20	2	-	152	70	-	1.447,30		
5	Трпачић Властимир	Калевандић		1600	-	1.600	-	39	-	73	-	21	-	10	-	3	10	3	-	159	80	-	1.440,90		
6	Ђаковић Јанко	Ђаковићева		1200	-	1.200	-	30	-	48	50	20	-	7	-	2	-	2	-	109	70	-	1.090,70		
7	Ђаковић Драгомир	Ђаковићева		1000	-	1.000	-	12	-	26	70	9	-	3	-	-	90	1	-	62	40	-	937,60		
8	Милосавић Милосав	Милосавић		1500	-	1.500	-	39	-	60	25	22	-	9	-	2	20	2	-	140	45	-	1.357,55		
9	Кандић Јосиф	Кандићева		2200	-	2.200	-	-	-	120	70	63	-	12	-	6	50	6	-	20	80	-	1.920,20		
10	Ђуричић Милосав	Милосавић		1700	-	1.700	-	39	-	73	-	23	-	8	-	2	30	2	-	142	30	-	1.557,70		
11	Милосавић Драго	Милосавић		1500	-	1.500	-	39	-	60	25	20	-	7	-	2	-	1	-	120	45	-	1.370,25		
12	Ђоковић Милош	Ђоковић		1500	-	1.500	-	39	-	60	25	23	-	8	-	2	50	2	-	135	35	-	1.364,90		
13	Ђоковић Милош	Ђоковић		1300	-	1.300	-	-	-	26	70	20	-	8	-	2	-	2	-	143	-	-	1.157		
14	Ђоковић Драго	Ђоковић		1300	-	1.300	-	30	-	60	25	14	-	6	-	1	10	1	-	142	15	-	1.157,45		
15	Ђоковић Драго	Ђоковић		900	-	900	-	44	-	48	50	6	-	3	-	2	60	2	-	58	40	-	811,20		
16	Ђоковић Драго	Ђоковић		900	-	900	-	-	-	48	50	6	-	2	-	60	-	-	-	52	10	-	812,90		
17	Ђоковић Драго	Ђоковић		900	-	900	-	-	-	48	50	-	-	-	-	-	-	-	-	48	70	-	851,70		
18	Милосавић Драго	Милосавић		900	-	900	-	-	-	48	50	6	-	2	-	-	60	-	-	57	10	-	842,40		
19	Ђоковић Драго	Ђоковић		900	-	900	-	-	-	48	50	6	-	2	-	-	60	-	-	57	10	-	842,90		
20	Ђоковић Драго	Ђоковић		900	-	900	-	-	-	48	50	6	-	2	-	-	60	-	-	57	10	-	842,90		
21	Ђоковић Драго	Ђоковић		1400	-	1.400	-	-	-	81	-	20	-	8	-	2	-	2	-	143	-	-	1.287		
22	Ђоковић Драго	Ђоковић		950	-	950	-	-	-	48	50	4	-	-	-	40	-	-	-	52	90	-	897,10		
Свега				31.400	-	31.400	-	536	-	1.145,50	556	-	168	-	55	60	48	-	-	2.809,60		-	23.590,90		

и сеоско „неснабдевано и непроизвођачко становништво“ остајали без основних „животних потреба“.¹⁴² Међутим, проблеми ове врсте су се јавили и у самом Пожаревцу, посебно када се у току 1941. и 1942, услед прилива изблегица их других делова девестиране Југославије, пре свега Срба и Словенаца, знатно повећао број становника. Према статистици, Пожаревац је 1942. године бројао преко петнаест хиљада житеља, од којих су само три хиљаде чиниле избеглице. Председник општине, адвокат Жика Харизовић, се 1942. године трудио да, бар делимично, „изађе на крај“ са свим тадашњим тешкоћама, поготово финансијским, насталим због великог прилива становништва и истовремено отежаног уби-

142 ВА, група фондова НДа к 22 бр. рег. 15/4.

рања општинских прихода. Трошарински приходи су опали, јер сељак, условљен различитим ограничењима у вредновању својих пољопривредних приноса, није долазио на градску пијацу да продаје, већ су „варошани“ одлазили у село по намирнице. Међутим, у свакодневном животу житеља окупираног Пожаревца, пијаца је са више аспеката имала важну улогу. Поред тога што је била место на коме се трговало, обезбеђивале основне животне намирнице, на пијаци су се сусретали становници села и градова и размењивали вести. Ту су се суочавала различита схватања и стилови живота, различите судбине

ЗАПИСНИК

Са 12 редовне седнице Градског већа града Пожареваца одржане на дан 14 новембра 1943 г. у већничкој сали Градског Поглаварства у Пожаревацу.

Претседавао је Претседник градске општине г. Војислав Милосављевић. Обележио деловођа градског већа-писар судског одељења градског поглаварства г. Душан А. Чавловић.

Дневни ред:

.....

2. Предлог Држављина о наплати разних градских дажбина са одговарајућим тарифама за 1944 г.

Град Пожаревац има данас 36 већника.

Сви већници су позвани писменим позивом у коме је изложена и садржина дневног реда као што је горе наведена. Сем тога позив за седницу и дневни ред објављени су истицањем на огласној табли градског дома а у смислу ст. 2 § 69 Зак. о градским општинама.

На овој седници присутни су следећи г.г. већници: 1. Аца Лазаревић 2. Добрица Димитријевић 3. Аранислав Мазаревић 4. Војислав Милосављевић 5. Миодраг Милићковић 6. Драги Јеличић 7. Мисирко Јурчић 8. Милан Мирковић 9. Матеја Костић 10. Милош Костић 11. Властимир Караџић 12. Јован Браћинић 13. Слободан Мезић 14. Војислав Петровић 15. Андреја Буковић 16. Михаило Илић 17. Војислав Петровић 18. Илија Јотић 19. Драгина Вујић и 20. Милко Илић.

На седницу нису дошли а изостанак нису оправдали г.г. Д. Димитрије Младеновић 2. Стеван Стојановић 3. Живко Јовановић 4. Војислав Петровић 5. Драг. Милосављевић 6. Милан Петровић 7. Војислав Марјановић 8. Ђорђе Харизовић 9. Цветко Петрић 10. Драгутин Маринковић 11. Милан Ђорђевић 12. Косован Јеремић 13. Света Стокић 14. Мисирко Јурчић 15. Драгина Вујић и 20. Милко Илић.

На седницу нису дошли а изостанак су оправдали г.г. Драгина Вујић и 20. Милко Илић.

Претседавајући констатује да је у смислу ст. 1 § 71 Зак. о град. општинама број присутних већника довољан за пунозвонично решавање градског већа на своје отвара седницу позивајући веће да претходно изабере два градска већника да овераче овог записника (ст. 3 § 79 Зак. о градским општинама) Жижак Веће бира за овераче Жижакград. већника г. Милана Милосављевића и Матеју Костића.

За овим се прелазе на дневни ред: Мирковића и Матеју Костића

.....

Тач. 2 бр. 18801/43

Прочитан је предлог редске таксене тарифе о висини наплате таксе за 1944 г. по којој Градско поглаварство има надлежности таксе у тој години. Ова тарифа има т.бр. од 333 до 418 Закона о таксама.

Градско веће на основу §§ 69,88 тач. 1 и 95 тач. 2 Закона о град. општинама донело је следећу

ОДЛУКУ

Одобрава се прочитан предлог градске таксене тарифе за 1944 г. као што је предложено.

.....

За овим Претседник закључује седницу.

Оверачи записника,
Градски већници
Матеја Костић, с. р.
Милан Мирковић, с. р.

Человођа Град. већа,
Душ. А. Чавловић, с. р.

Претседник,
Вој. Милосављевић, с. р.

На је овај предпис Одлуке веран своме оригиналу који се налази у записнику седнице Градског већа тврди градско поглаварство

Бр. 18801
14 новембра 1943 г.
Пожаревац

Сходно § 143 ЗОГО ст. 7 овај је записник био истакнут на општинском дому од 14 до 18 новембра 1943 г. закључно и на исти није било приговора.
19. XI. 1943 г.
Дел. град. већа,
Пожаревац

28

и ћуди, упознавало са проблемима, недаћама или, пак, радостима ових или оних.¹⁴³

143 Наташа Милићевић, Душан Никодијевић, Свакодневни живот под окупацијом 1941-1944, Београд, 2001, 31-32.

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ ПОЖАРЕВАЦ
ОКУПИРАНИ ПОЖАРЕВАЦ 1941-1944. - СЛИКЕ ИЗ СВАКОДНЕВНОГ ЖИВОТА -

3

ГРАДСКО ПОГЛАВАРСТВО
ОДЕЉЕЊЕ ЗА ИСХРАНУ
К. № 4
21/11 1943 год.
ПОЖАРЕВАЦ

/ место / ДИВ
/ датум /

Градског т. 2. за аграрне проистоје
ГРАДСКОГ ЦЕНТРА

БЕОГРАД

ИЗВЕШТАЈ БР. _____
о извештајевима у износу од _____ до _____

Бр.	Ј поземле		Земљиште			количина пшенице кр.
	овер.	број	тип и презиме	општина	срез	
1.)	26/II-ч		Савић Влад.	Пожаревац	Пожаревац	330
2.)	ч		Савић Влад.	Болучица	ч	225
3.)	ч		Вуковић Милош	ч	ч	116
4.)	ч		Савић Влад.	Пожаревац	ч	490
5.)	ч		Савић Влад.	ч	ч	220
6.)	31/II		Савић Влад.	Пожаревац	ч	495
7.)	ч		Савић Влад.	Пожаревац	ч	495
8.)	31/II		Савић Влад.	Пожаревац	ч	503
9.)	4/II		Савић Влад.	Пожаревац	ч	939
10.)	31/II		Савић Влад.	ч	ч	513
11.)	8/II		Савић Влад.	ч	ч	297
12.)	25/II		Савић Влад.	ч	ч	452
13.)	26/II		Савић Влад.	ч	ч	231
14.)	ч		Савић Влад.	ч	ч	430
15.)	28/II		Савић Влад.	Златибор	Златибор	363
16.)	ч		Савић Влад.	Болучица	ч	84
17.)	ч		Савић Влад.	Болучица	ч	486
18.)	24/II		Савић Влад.	Пожаревац	ч	120
19.)	1/II		Савић Влад.	Пожаревац	ч	350
20.)	8/II		Савић Влад.	Пожаревац	ч	208
21.)	9/II		Савић Влад.	ч	ч	208
22.)	ч		Савић Влад.	ч	ч	121
23.)	10/II		Савић Влад.	ч	ч	233
24.)	4/II		Савић Влад.	ч	ч	380
25.)	ч		Савић Влад.	ч	ч	233
26.)	ч		Савић Влад.	ч	ч	182
27.)	12/II		Савић Влад.	ч	ч	165
28.)	ч		Савић Влад.	Бераче	ч	330
29.)	14/II		Савић Влад.	ч	ч	332
Уккупно						10214
укупно						9286

У бези нашег акта бр. 4 од 21. новембра, достављеног Вам писмом бр. 19 од 29. новембра, о извештајевима у износу од _____ до _____

Дали изјављујемо, да предм извештај потпуно одговара извештају у складу наших књига, те да нам је познато да је извршено извештајево деловање. Прилог 29 новембра о извештајевима у износу од _____ до _____

Ивица Савићковић
Пожаревац

29

Са друге стране, откуп пољопривредних производа био је строго уређен Наредбом Комесара за цене и наднице,¹⁴⁴ али су се цене животних намирница „отимале контроли“ и прописима немачких окупационих и

144 Службене новине бр. 79, 2. октобар 1942. г.

41

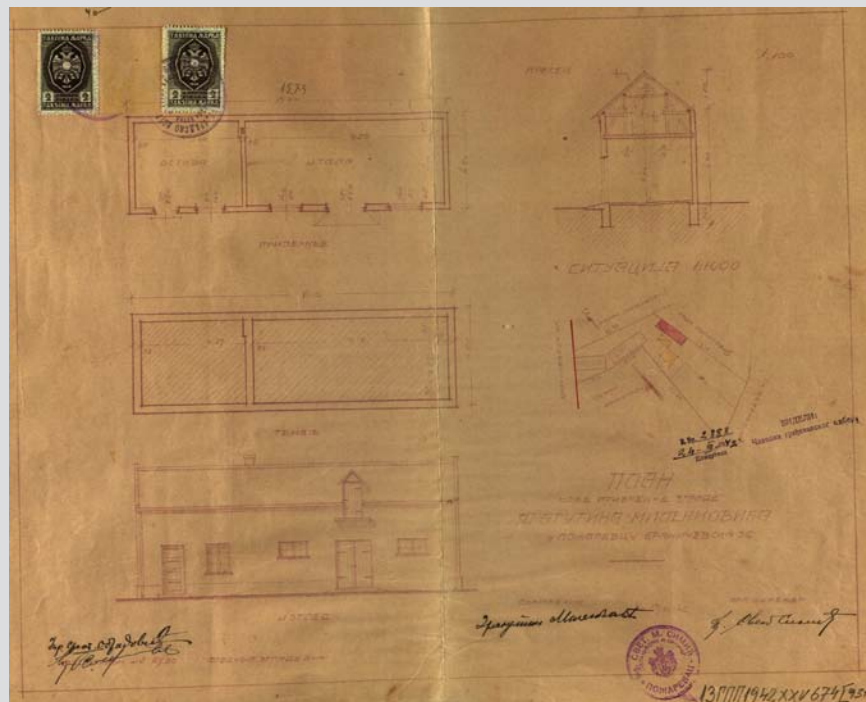
српских квислиншких власти. Председник Министарског савета је издао *Наредбу* према којој је на свим радњама које су продавале животне „потребе и намирнице, морале бити видно истакнуте цене робе, а сва лица која обављају трговину животним намирницама су морала бити снабдевена „исправним и уредним“ дозволама. Непοштовање *Уредбе о ценама* у смислу продаје намирница „скупље и по неумереној цени“, затим „бесправно трговање“, као и прибављање робе за продају на незаконит и неисправан начин, су се „беспοштедно кажњавали“ применом „најстрожих, законом предвиђених казни“.¹⁴⁵ Стога је била успостављена привредна полиција по свим срезовима округа, осим у Жагубици, а рад ових органа је „дао добре резултате“, па су цене на пијацама постепено снижаване. Трговци и власници радњи су се, под претњом санкција, ревносније придржавали утврђеног ценовника за животне намирнице, мада је било и случајева шпекуланата и ратног профитерства, које се „најстрожије“ кажњавало.¹⁴⁶

Српска ратна штампа је писала и о „јакò слабом зидању у Пожаревцу“, чему је доприне-ло то што Пожаревљани „пре рата нису много обраћали пажње на улепшавање свога града и својих домова“. Сасвим другачија је била ситуација по селима у пожаревачкој околини, где се „зидало на велико“.¹⁴⁷ Међутим, сачуван је већи број грађевинских дозвола за изградњу и реконструкцију, молби за издавање грађевинских дозвола, употребних дозвола и регулационих

145 АС, Г-25, Ф-ХIV, Наредба председника Министарског савета Милан Недића од 14. октобра 194.г.

146 ВА, група фондова НДа к 23 бр.рег.30/8-7.

147 *Српски народ*, год. I, бр. 11, 14. август 1942.

30

линија, по предметима који су решавани у надлежним службама Градског поглаварства Пожаревац у периоду од 1941. до 1944. године.¹⁴⁸ Тај податак нам пружа нешто другачију слику о градској администрацији али и потребама становништва у окупираном Пожаревцу, када је реч о области грађевинарства.

Неизбежно, ако не и најпрече питање градске администрације свакако су били „ред и мир у Пожаревцу“. Према ратној штампи, они су били „примерени, захваљујући с једне стране властима, а с друге стране свести грађана“.¹⁴⁹ Међутим,

148 *Градско поглаварство Пожаревац (1918-1945) 1922-1945*, (приредила Мирјана Урошев), Научно-информативна средства о архивској грађи, свеска 3, Историјски архив Пожаревац, Пожаревац, 2011.

149 *Српски народ*, год. I, бр. 11, 14. август 1942.

На збору одржаном у Пожаревцу 24-X-1941 г. одлучено је, да се грађанима свих села у округу Пожаревачком упути овај

ПРОГЛАС

Грађани свих села у округу Пожаревачком,

Извештавате се да поручите заведеној браћи да ових дана долази казнена експедиција немачке војске. Она је учинила своје у окрузима Крагујевца, Чачка, Милановца, Ђуприје, Параћина и Краљева. Још није доцкан да се врате својим кућама. Ништа им неће бити, јер не треба да страда цео народ нарочито округа пожаревачког.

Ако ли само један учини да се и Пожаревац дирне пропаст је сигурна и Пожаревцу, Кучеву, Градашту, Жабарима, Петровцу, Голупцу и Александровцу као и свим селима.

ОБЈАВА

Уредбом о ослобођењу од казне при предаји оружја, позивају се сви власници оружја, који још имају код себе убојно оружје, укључиво и ловачко ватрено оружје, да најкасније до 5 Маја т. г. исто предаду са свом муницијом, бомбама, експлозивом и другим ратним оруђем Градском поглаварству.

Она лица, која до 5 маја испоруче горе наведена оружја, неће бити кажњена ради поседовања истог.

Она лица, која имају од стране Фелд-Команде важећи оружни лист, или пак привремену дозволу од стране Крајскоманлантуре, неморају да предају оно оружје, које је у оружном листу означено.

Како је ово последња прилика, да се због неовлашћеног држања оружја избегне свака казна грађанству се скреће најозбиљнија пажња, да у своје личној интересу, до остављенога рока сваки имаоц преда оружје и муницију Градском поглаварству, јер ко се и после тога рока ухвати да поседује оружје и муницију, БИЋЕ ОДМАХ СТРЕЉАН.

Из канцеларије Претстојништва градске полиције у Пожаревцу, Бр. 5501 од 29 IV 1943. године.

„примереност“ јавног реда и мира је била само привидна, а и као таква обезбеђивана је различитим наредбама, објавама, уредбама, упутствима, забранама и обзнанама немачке команде града, односно немачке окупационе власти. Оне су „креирале“ ратну свакодневицу и живот у окупираном граду, а њихово кршење повлачило је за собом оштре казне, у неким случајевима и смртне. Стални пратиоци „окупираног“ свакодневног живота су била осећања страха и наде истовремено - страха да се сачува живот, свој и своје породице, и наде да ће се преживети.

31

Заједништво рада, народно здравље и социјална питања

Значајну „испомоћ“ при уређењу привреде и друштва будуће „нове Србије“, народног образовања и радног ангажовања, влада „националног спаса“ Милана Недића видела је у оснивању Националне службе рада, посебном Уредбом, 1941. године, са циљем

да се „цео народ, одређеног доба старости, удружи на заједнички, свестан и дисциплинован рад за опште добро“.¹⁵⁰ У оквиру тога је, по угледу на немачки Фронт рада, 1942. године основана Српска заједница рада (СРБОЗАР), са седиштем у Београду и филијалама у целој Србији, на чијем се челу налазио председник владе Милан Недић. Била је то „нека врста синдиката створених за време рата“, која је обезбеђивала пријављивање на рад у Немачкој, добровољно или принудно, радну снагу за радилишта (руднике и друга индустријска постројења) у Србији, слала раднике у руднике и на шумске манипулације, помагала у школовању радничке деце, отварала радничке кухиње у предузећима.¹⁵¹

Окружна пословница Српске заједнице рада у Пожаревцу је делила помоћ породицама радника на обавезном раду, на раду у Немачкој, у заробљеништву, као и породицама чији су храниоци настрадали у рату. При томе се водило рачуна посебно о породицама са „нејаком децом“, а помоћ је из наведеног износа примило 222 породице са 591 чланом. Поред тога, пословница Српске заједнице рада је предузела потребне мере да се трајно побољша исхрана деце сиромашних радника.¹⁵² Током 1944. године, посредством Фонда Милана Недића била је дељена помоћ сиромашној деци у унутрашњости Србије, међу којом је помоћ примило двадесеторо сиромашне школске деце из радничких породица.¹⁵³ Трећа раздеоба ципела за пословнице „Србозара“ у

150 Б. Петрановић, *нав. дело*, 479.

151 Исто, 479, 481, 482. У 111 радничких кухиња СРБОЗАР-а се хранило више од 46.000 радника.

152 *Српски радник*, год. I, бр.3, 18. јул 1943.

153 *Српски радник*, год. II, бр.3,4,5, 6. март 1944.

32

унутрашњости током 1944. године обухватила је читав Пожаревачки округ. Тада је из Фонда генерала Недића укупно подељено 1.396 пари ципела радничкој деци у Србији. У тој подели, за Окружну пословницу „Србозара“ у Пожаревцу је било припремљено, поред већ испоручених

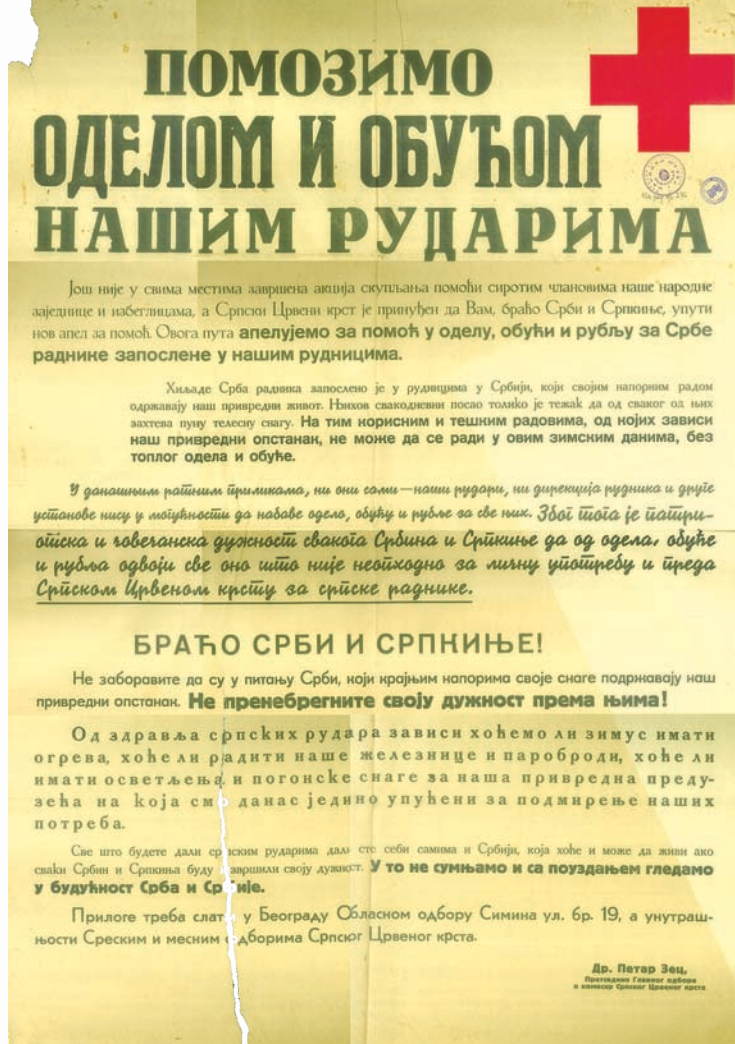
ципела са кожним ђоном, још „20 пари ципела са дрвеним ђоном и 5 пари са уметним ђоном“. Поред пословнице у Пожаревцу и месне пословнице у Костолцу, Жагубици, Кучеву, Голупцу, Петровцу, Жабарима и Великом Градишту добиле су, за расподелу, помоћ у обући за сиромашну радничку децу.¹⁵⁴

У окупираном Пожаревцу, посебна брига домаћих органа власти било је народно здравље и социјално питање. Није био мали број оних који су, поред гладовања, обосили и оголели. Већ је прва година окупације наговестила да ће одевање задавати велике муке. Међу првима које су то осетили налазили су се они становници у градовима којима је одећа и обућа изгорела у бомбардовању. Они су у јесен 1941. године, страховали како ће без адекватне одеће да преживе зиму; сличан проблем је био и са осталим стварима, као што су зимске ципеле и чарапе. „Током 1942. године одећа се мењала за новац, а 1942. године она се мењала директно за храну. Обућари су поправљали обућу за зејтин, шећер, маст, а сељаци су давали своје производе за веш, кошуље опанке.“¹⁵⁵

У буџету Градског поглаварства града Пожаревца видимо планиране финансије за народно здравље и социјално старање, које су обухватала издржавање, лечење, сахране и тренутну помоћ сиротињи у износу од 20.000, стална месечна помоћ сиротињи у износу од 150.000 динара. Дотације за велики број незапослених лица су биле знатно смањене, уз образложење да „прилике у којима живимо не дозвољавају незапосленост с једне стране, а с друге стране, меродав-

154 *Српски радник*, год. II, бр. 6, 1. април 1944.

155 Наташа Милићевић, Душан Никодијевић, *наведено дело*, 31-32.

није власти за регулисање упослености брину о упућивању незапослених на рад“. Помоћ је планирана и Црвеном крсту у износу од 3.000 динара, из разлога „великих задатака Црвеног крста у данашњем времену“.¹⁵⁶

„Сложном сарадњом“ установа, предузећа и „Србозара“ у Пожаревцу су основани раднички и чиновнички ресторани за исхрану. У функцији

156 ИАП, ГПП, 1943, XXV 669.

МИНИСТАРСТВО СОЦИЈАЛНЕ ПОЛИТИКЕ
И НАРОДНОГ ЗДРАВЉА
САНИТЕТСКО ОДЕЉЕЊЕ
С.Бр. 2491
14-11-1942
Београд

Предмет: Епидемски додаток

Банашић Др. Софије, в. здр. пристава
VI п. гр.

РЕШЕЊЕ

На основу чл. 68 Уредабе о буџету државних расхода и прихода за 6 месеци (јули—децембар) 1941 године, у вези чл. 26 Закона о устројству социјалне и здравствене управе, § 330 Закона о чиновницима и Правилника о висини и условима за посебни Епидемски додаток лекарица и стручњацима у здравственој служби С.Бр. 18163/41 од 3 октобра 1941 године и сагласности Главне контроле бр. 60803/41 од 15 октобра 1941 године.

ОДОБРАВАМ:

Банашић Др. Софије, в. здр. пристава
VI п. гр. Дома нар. здравља Пожаревац
епидемски додаток у суми од динара 900.-
(деветототина) ВИДЕО месечно
с тим да нема право на приватну праксу
Овај додаток исплаћиваће се именованом од
3 октобра 1941 921-1942 године из при-
хода српског сан. фонда за време до
1-1-1942 г.

О овоме извести:

- 1) Главну контролу
- 2) Рачуноводство,
- 3) Централни хигијенски завод Београд
- 4) Дом нар. здравља Пожаревац.

14-11-1942 год.
Београд.

Високо Начелник Сан. Одељења,
Др. Пикетић с. р.

Министар социјалне политике и народног здравља,
Др. Мијусковић с. р.

Да је ./. .

34

су била три таква ресторана, у којима се хранило око 1.000 мушкараца, жена и деце. Чиновнички ресторан, који је основао начелник округа пожаревачког Драгољуб Маринковић, био је отворен на „најлепшем и највиднијем месту“, у самом центру вароши и свакодневно је издавао по два obroка за укупно 400 лица. Оброци у овим ресторанима су били категорисани према величини плата појединих чиновника, а цена по obroку

се кретала од 12, 15 до 18 динара, док је квалитет хране био истоветан за све кориснике. Поред чиновничких, у Пожаревацу су постојали и два „чисто радничка“ ресторана, у којима се укупно хранило 515 сиромашних радника, а цена по obroку је била 7 односно 10 динара, у „зависности од ресторана“.¹⁵⁷

Шире посматрано, овакве акције су представљале део бриге о здравственом стању и исхрани становништва у окупираном округу и срезovima. Према извештајима окружног и среских начелника, у округу је стање здравља становништва било углавном задовољавајуће, посебно што није било епидемијских појава заразних болести.¹⁵⁸ У пожаревачком срезу их углавном није било, а о здрављу становништва се старало 15 лекара ангажованих у здравственим станицама.¹⁵⁹ Према Наредби Министра здравља и социјалне политике из 1941. године, срески лекари су били дужни да „воде старање о народном здрављу и сузбијању заразних болести“. То је значило да се „на сваки начин“ обавештавају о стању здравља народа, о развијању и кретању заразних болести, уз безуслован рад на њиховом сузбијању. Други важан задатак среских лекара је било спровођење заштите „народног подмлатка“, у ком циљу су вршили редовне систематске прегледе, лечења болесне деце и бринули за њихово здравље. Јавна хигијена и здравствено просвећивање такође је спадало у рад лекара, као и вођење прецизне евиденције о умрлим и рођеним лицима, социјалном и породичном стању заробљеника, погинулих, рањених и инвалида

¹⁵⁷ Српски радник, год. I, бр. 4, 1. јавгуст 1943.

¹⁵⁸ ВА, група фондова НДа к 28 бр. рег. 6/4.

¹⁵⁹ ВА, група фондова НДа к 28 бр. рег. 5/4.

рата.¹⁶⁰ Среским лекарима су окружне власти одобриле мање суме новца за спровођење дезинфекције у циљу сузбијања заразних болести, а дому здравља у Пожаревцу и део новчаних средстава за сузбијање венеричних болести.¹⁶¹

На снази је од 1941. године била и Наредба по којој је за време трајања „ванредних прилика“ било забрањено примање на рад, у болницама, лекара ради специјализације у било којој здравственој области. Сматрало се да су народни здравствени интереси испред осталих и да захтевају што више „лекара у народу“ на заштити здравља. У болнице су се могли примати и то само „по одобрењу Министарства и на краће време“, лекари који се желе усавршавати или „неке методе рада проучити“, али им се то није могло „урачунати у специјалност“.¹⁶² У Пожаревачкој болници је било упослено 14 здравствених радника, од тога три лекара, док су остали кадар чиниле медицинске сестре и болничари. Поред лекара, здравствено особље у Пожаревачком округу су чинила и избегла лица из Македоније, Босне и Херцеговине, нашавши уточиште у породицама које су се пријавиле за смештај избеглица и пресељеника из других крајева некадашње Југославије.¹⁶³

Скоро сви срески и општински лекари су у својим извештајима истицали да је исхрана становништва, посебно варошког, била „веома слаба и недовољна“, због недостатка животних

160 АС, Г-10, Ф-II, акт Министарства социјалне политике и народног здравља С.бр. 526, од 28. маја 1941.

161 ВА, група фондова НДа к 21 бр. рег. 49/2.

162 АС, Г-10, Ф-II, акт Министарства социјалне политике и народног здравља С. бр. 148, од 12. јануара 1941.

163 АС, Г-10,ФIV, р 202/941.

намирница. Окружно начелство је зато у више наврата опредељивало новчану помоћ, посебно за допуну прехране деце, па је у 1942. години Завод за здравствену заштиту деце при Дому здравља у Пожаревцу добио додатну помоћ за дечју прехрану, а домовима здравља у Петровцу и Пожаревцу је такође дата новчана дотација за „слање деце у опоравилишта“.¹⁶⁴ Током 1943. године су у већем броју били евидентирани случајеви маларије, док „случајеви туберкулозе и венеричних болести“ тада нису били у порасту. Појединачно су се јављали „црвени ветар, заразно кочење врата, дизентерија“.¹⁶⁵

У Пожаревцу су били забележени и случајеви проституције, иако она није „била дозвољена“. Окружни начелник је у извештају о стању у округу за јуни 1942.године, изнео да је „једино у Пожаревцу било проститутки“, које су смештене у „једном локалу, доступном само немачким војницима“. Санитетски надзор и лекарски прегледи проституисаних девојака и жена је два пута недељно вршио лекар за кожне и венеричне болести Дома народног здравља у Пожаревцу, и то у „споразуму са немачким војним властима“.¹⁶⁶

Влада Милана Недића је посредством својих организација спроводила додатне активности на социјалном питању и помоћи сиромашним радницима и њиховим породицама. Било је то у духу прокламованих начела „влaде националног спаса“ о улози и значају радништва и сељаштва у обнови Србије на изразито националном основу. Због тога је Милан Недић образовао хуманитарни фонд, који је имао своје активности не

164 ВА, група фондова НДа к 21 бр. рег. 49/2.

165 ВА, група фондова НДа к 21 бр.рег. 49/2.

166 ВА, група фондова НДа к 21 бр.рег. 49/2.

кришом, у Србији наставила са радом различита удружења, међу којима није било само еснафа и струковних организација. Сачувано је неколико архивских докумената о функционисању „под окупацијом“ Пожаревачке трговачке омладине и Удружења пожаревачких занатлија и раденика „Слога“, удружења која су обележила међуратни социјални, образовни и културни „миље“ грађанског Пожаревца.¹⁶⁹ Чланице женских добротворних и културно-образовних удружења, међу којима је истакнуто место припадало Пожаревачком женском друштву и Колу српских сестара, ангажовале су се у оквиру хуманитарне мисије Црвеног крста,¹⁷⁰ и на тај начин постајале актери „државне политике“ о збрињавању избеглица и пресељеника, али и сиромашног „домаћег“ становништва у окупираној земљи.

Из спортског живота у окупираном граду

Према писању листа „Српски радник“ из 1943. године, у Пожаревцу је спортски живот „био потпуно замро“, јер клубови који су у вароши постојали до 1941.

¹⁶⁹ Удружење пожаревачких раденика и занатлија „Слога“, 1893-1950, (приредила Наташа Милошевић Дулић), Научноинформативна средства о архивској грађи, свеска 1, Историјски архив Пожаревац, Пожаревац, 2009; Пожаревачка трговачка омладина 1903-1947, (приредиле Наташа Милошевић Дулић и Мирјана Урошев), Научноинформативна средства о архивској грађи, свеска 4, Историјски архив Пожаревац, Пожаревац, 2012.

¹⁷⁰ Ј. Живковић, *Коло српских сестара Пожаревац*, Пожаревац, 2007, 79.

године „нису показивали никакве знаке живота“. Међутим, без обзира на ратну ситуацију, спортске активности су се одвијале. У току 1943. године, некадашњи спортски посленици су се „активирали“ кроз два нова спортска клуба и то „Пожаревачки спорт клуб“ и Спортски клуб „Стиг“. Њихова појачана делатност довела је и до резултата, јер су убрзо у својим редовима „окупили пожаревачку омладину“. Посебно се активностима истицао Пожаревачки спортски клуб (ПСК), чији су спортски резултати већ наговештавали да ће постати значајан чинилац у првенственом такмичењу Смедеревског лоптачког савеза.

Истовремено је Окружна пословница „Србозара“ у Пожаревцу појачала своје напоре у области промовисања спорта међу радницима у граду. Стога је основала један „чисто раднички клуб“ под именом Спортски клуб „Радник“, који се налазио у саставу Окружне пословнице удружења. Удружење је непосредно помогло спортске активности у граду, тако што је издало неопходне спортске реквизите за прве фудбалске утакмице. Новоосновани спортски клуб је забележио резултате „који су представљали солидну основу“ да ће „овај клуб Србозара ускоро представљати најсолиднију спортску дружину у Пожаревцу“.¹⁷¹

Оснивање спортских средишта Србозара у унутрашњости Србије одвијало се интензивно током 1943. године. Тако су за чланове саветодавног одбора Спортског средишта Србозар при Окружној пословници у Пожаревцу били изабрани: Никола Јовић, трговац, Коста Спасић, трговац, Божидар Петровић, пословођа Окружне ложионице, Василија Николић, књижарска по-

¹⁷¹ *Српски радник*, год. I, бр.12, 2. децембар 1943.

Пријављен - Prijavljen					Отправљен - Otpavljen						
Број Broj	Врста Vrsta	Речи Reči	Време пратње Vreme praćaje		Пришло Prinilo	Службени подаци Službeni podaci	Телеграфу Telegrafu	Време отпављања Vreme otpavljanja			Отправљено - Otpavljeno
			дан dan	час čas				мин. min.	дан dan	час čas	
54	15	26	16	16	4		86	7	11	41	

СПОРТ КЛУБ КОСТОЛАЦ

НОВИ КОСТОЛАЦ

С.к. КОСТОЛАЦ

Нови Костолац

ДВАНАОТОГ МОЖЕ И ЈЕДНАНОТОГ ИГРАТЕ СА ДВА
 ТИМА У КОРИТО ФОНДА БЕНЕРАЛА НЕДИЋА ОТПУШТЕ
 У ВЕЗУ СА ЗАЈЕДНИЦОМ РАДА

ПОДСАВЕЗ СМЕДЕРЕВО

37

моћница и омладинска СЗРада и Душан Дупало, такође омладински активиста у Српској заједници Рада. Њихов задатак као „спортских вођа“ је био одређен Наредбом Старешинства Србозара, па се очекивало да ће „овоизабрани саветодавни одбор оживети спортски живот у окупираном Пожаревцу, у складу са програмом рада и деловања СЗР“¹⁷²

О спортском животу у Пожаревачком срезу сведочи и телеграм кога је Смедеревски лоптарски подсавет Смедерева 7. децембра 1943. године упутио Спортском клубу Костолац, у коме га позива на одржавање утакмице у корист фонда Бенерала Недића.¹⁷³ Месна пословница Србозара у Костолцу је својим писмом од 9. децембра 1943. године известила Главно спортско средиште да је основала спортско средиште у Костолцу, крај Пожаревца. За спортског вођу је постављен инжењер Стеван Жикић, од кога се, као дугогодишњег спортског радника, очекивао „плодан

172 Српски радник, год. I, бр.12, 2. децембар 1943.

173 ИАП, Збирка Varia 360. Телеграм садржи печат Немачких окупационих власти.

38

рад на активирању спортског живота радника и радничке омладине“¹⁷⁴

Исте године је Наставнички савет Пожаревачке гимназије основао ђачки спорт-клуб. Организовање фудбалских утакмица и такмичења у спортовима између одељења чинило је да деца бар на кратко забораве сурову стварност у којој су расла. О томе сведочи и писано сећање Радоја Тадића који је 1941. године био ученик трећег разреда гимназије и сећајући се честих селидби школе, са посебним осећањем говори о професору математике Живојину Ђулуму који је организовао „научно-забавни живот за све ученике“, формирао фудбалске тимове по одељењима и организовао такмичења за првенство гимназије. Он

174 Српски радник, год. II, бр.1, 18. јули 1944.

наводи да су „сваке недеље одржавана предавања из појединих области науке и технике која су се догађала у највећој учионици школе, а после тога је приређивана игранка за све ученике.“¹⁷⁵

Молбу да буде примљен у чланство Главног спортског средишта Српске заједнице рада је 1944. године поднео и Спортски клуб Слога из Дубравице.¹⁷⁶

„Окупирана култура“: књижевност, позориште, филм...¹⁷⁷

Слом државе и друштва у априлском рату 1941. године, а затим и окупација, су поред измењених услова за привређивање, рад, социјално старање, образовање, наметнули и потпуно нови ритам свакодневног живљења. Поред борби које су се непрестано водиле у унутрашњости, репресалија над цивилним становништвом, страха и тешких економских прилика, дириговане привреде и великог броја избеглица које је Недићев режим прихватио и о њима бринуо, налажена су средства, а и духовна снага да се у Србији култур-

175 Ј. Живковић, М. Манојловић, С. Цветковић, А. Влајовић, И. Маринковић, С. Маринковић Милишић, *Пожаревачка Гимназија 1862-2012*, Пожаревац, 2012, 262.

176 *Српски радник*, гласник Српске заједнице рада, год. III, бр. 6, 18. јули 1944.

177 Опсежнија истраживања на тему културе у окупираној Србији и Пожаревцу, извршила је колегиња Мирјана Степановић, архивист Историјског архива Пожаревац, те иста представљају основ за обраду овог сегмента свакодневног живота за време Другог светског рата у Пожаревцу.

ни живот како-тако одвија за време окупације. У окупираној земљи, посебно унутрашњости, он се сводио, ако се изузму ретка гостовања престоничких уметника (глумаца, рецитатора, оперских певача, балетских играча), на оснивање и рад дилетантских позоришта, чији је репертоар пратио репертоар престоничких позоришта.¹⁷⁸ Музички живот, балет, опера, били су заступљени понајвише у Београду, са честим гостовањима славних немачких и италијанских музичара, диригената и певача. Редовно су одржаване ликовне изложбе у неколико београдских салона. Биоскопи нису прекинули са радом, а управо у тешким ратним околностима је био снимљен и први српски играни тон-филм. Сви ови културни догађаји нашли су места на страницама дневних и недељних новина које су излазиле током окупације. Праћењем тих натписа може се створити јасна слика културног живота Србије под немачком окупацијом.¹⁷⁹

„Окупирана“ књижевност

Народне књижнице и читаонице одувек су биле најјаче средство широког народног просвећивања. Оне су најјефтиније, у погледу техничке организације, најпространије, а по популарности најприступачније. Може се слободно рећи да књижница, по својим васпитним могућностима, заузима централни положај у целокупном

178 Бојан Ђорђевић, *Српска култура под окупацијом 1941-1944*, Београд, 2008, 86.

179 Бојан Ђорђевић, *Летопис културног живота Србије под окупацијом 1941-1944*, Београд, 2001, 6-8.

У хотелу „Браничево“

На Ђурђев-дан 6 маја 1943 г.

У корист кухиње Подмлатка Црвеног крста

МУЗИЧКО ПО ПОДНЕ СА МАТИНЕОМ

КОНЦЕРТ

СЛАВНОГ ВИРТУОЗА ВИОЛИНЕ

ВЛАСТЕ ЈЕЦИЋА

СА СВОЈИМ УЧЕНИЦИМА

Програм:

БАХ, ШЕВЧИК, БЕТОВЕН, ЈЕЦИЋ: „Романса“ (посвећено Слави Милићу), ПАГАНИНИ, САРАЗАТЕ, РЕГЕР.

Улезна цена 60 дин. Ђаци 30 дин. ■ Почетак у 4 часа по подне

Штампа Б. Недељковић — Пожаревац

У недељу 7 маја 1944 год.

ОДРЖАЋЕ СЕ

ШАРЕНО ПО ПОДНЕ

У КОРИСТ

ПОСТРАДАЛИХ БЕОГРАЂАНА

На програму су народне песме, севдалинке, посночице, спортски рапорти и др.

УЧЕСТВУЈУ

Ната Павловић, радио певачица

Будимка Јовановић, чл. беогр. опере

Момчило Рајић, радио певач

М. Мовсесијан } Т Р И О

Е. Трудић } Ученици г-це Р. ПАНДУРОВИЋ

Ж. Трудић } наставнице музике

Микрофонско изненађење

Глас публике

Владан Симићевић, типограф

Јотић Душан зв. „Зука“

Николић Милан, хармоникаш

Милутин Петровић, хумориста, спортиста

Програм спремио

Бож. Јовановић

наставник музике у Пожаревацу

Шарено по подне одржаће се у сали Гранд Хотела

Почетак у 5.30 часова

Цене места 150 и 100 дин.

МЗ. Пошто је интересовање за ову приредбу велико моле се посетиоци да карте наваде благовремено. Карте се могу добити на بلاгајни Гранд Хотела.

Штампа Недељковић — Пожаревац

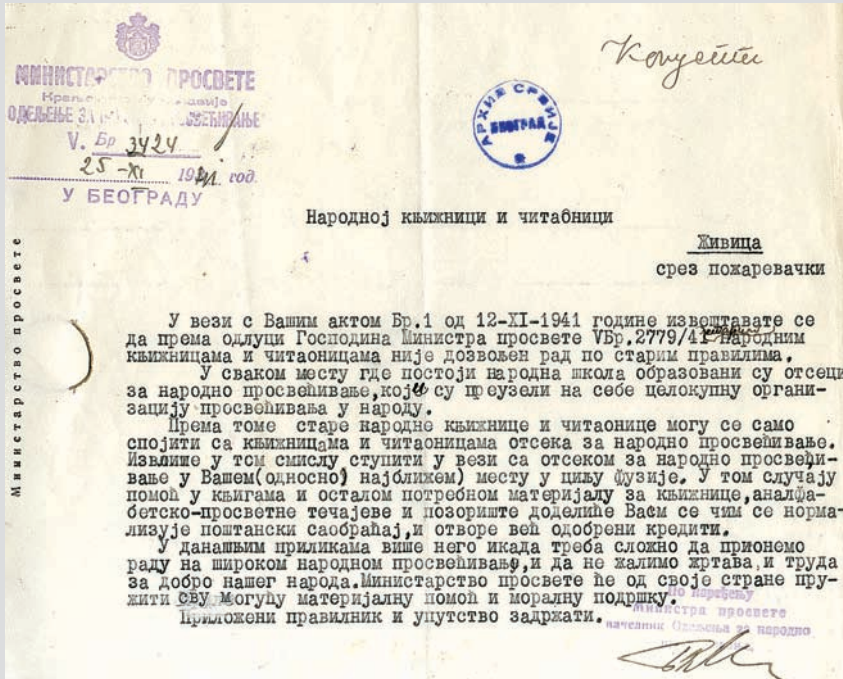
просветитељском раду, као светионик који зрачи свеукупно просвећивање широких народних слојева. О значају књижница и библиотека доста говори податак да су се у сваком месту где постоји народна школа формирали и одсеци за народно просвећивање, који су преузели на себе целокупну организацију просвећивања у народу. Тако је Министарство просвете Краљевине Југославије, Одељење за народно просвећивање Београд, актом бр. 3424. од 25. децембра 1941. године, одобрило рад, у ратним условима, Народној књижници и читаоници у селу Живица, среза пожаревачког, бановина Дунавска, која је

39

„обновила свој рад на народном просвећивању у свему како правила наређују“.¹⁸⁰

Поред библиотека, у прокламованој бризи за културу народа под окупацијом, колаборационистичка власт је уочила и истакла потребу да се евидентирају и сачувају културни и историјски споменици, популарне „старине“. Тако је *Српски народ*, у јесен 1942. године писао о иницијативи Завода за чување старина да се поред

180 АС, Г-3, Ф-10, бр. 173-41

40

музеја у Београду, као престонице, оснују и обласни музеји у унутрашњости Србије. То је било у складу са потребом да се сачувају културни и историјски споменици, углавном архитектуре и старе грађевине.¹⁸¹ Према даљим записима у штампи, сазнајемо да је и у Пожаревцу било планирано да се одржи и настави са радом постојећа музејска поставка.

Ипак, историјски извори нас сурово подсећају да ниједна област културног живота није доживела такву стагнацију и опадање у доба окупације, као књижевност. Оригинално књижевно стварање сведено је на најмању меру. Многи писци су емигрирали без могућности и жеље да се укључе у књижевни живот свог народа (Милош Црњански, Растко Петровић), док су

¹⁸¹ Српски народ, год. I, бр. 26, 28. новембар 1942.

писци који су остајали у Србији избегавали да се јавно оглашавају, те и да објављују своја дела.¹⁸²

Пожаревачки крај је изродио многе „плодне људе од пера“ који су своје име урезали на уметничкој завичајној мапи. Међутим, оно што је обећавало добре и успешне књижевне плодове почетком 20. века и између два светска рата (Милица Јанковић, Борисав Минић, Милан Несторовић, Бранислав Милосављевић, Божидар С. Николајевић), заћутало је уочи и током велике ратне страдије – неки су књиге заменили пушкама, неки су бојкотујући занемели, други су се пацифички повукли, поједини су страдали...

Ствараоци који су поникли у Браничеву и Стигу или су их некакви животни ветрови даровали овој нашој удолини „на две реке, а ни на једној“, умели су да стишке мотиве укомпонују у своје песничке циклусе, збирке и опусе. Прозаисти су се најчешће приклањали дневничкој књижевно-научној врсти прожимајући је публицистичким документарним тоновима: Божа Павловић (иначе ујак М. Павловић Барили), судија, начелник, официр, објавио је четири свеске *Ратног дневника (1914-1916)*, док је, рецимо, Драгутин Ранковић, песник, публициста и правник, свој *Ратни дневник* из Првог светског рата оставио необјављен. Радознао и бунтован, бритке сатире, Илија М. Петровић постаје 1941. чувени партизан *Тринаести* и у мукама страда у бањичком логору – тако су фашистички меци спречили да се, можда и највећи, таленат овог краја развије до оних висина које су обећавали његови рани радови. Вељко Петровић Иглин, пожаревачки кројач, али и песник, такође

¹⁸² Б. Ђорђевић, *Српска култура под окупацијом 1941-1944*, Београд, 2008, 86.

19-10-1943

Dragi roditelji, Evo me da
vam se javim i izvestim, da sam se
srelo sa Kolarovcem dobro, isto i Vasa
od Boze Zelim.

Poslati mi funet primio sam
u ispravnom stanju, to je moja radost
u toliko bila veća. Odluio ne ma-
vesti od vas, to sam radi toje zabrinu-
tosti je manja sa Kolarovcem? Da li
ce Bog biti milostiv, to ala nam pu-
te prilika da se još koji put vi-
dimo.

Od dragostava kurdje memo-
vesti veći stux, vremena, to mehu-
stvo je on sa vojima.

Ovom milkom casti vam vam
kao i dragostava sa izgovor me-
hkojije radnike Zelim vam
vamo dobro.

Dokle me ita ne rodjam, prijatelj
i prijatelj, a vas me vole i
gubi vas sin Jozim?

Posta di prigioniero di guerra

Al Li gusro Vladimir
Stojadinovic
Uolar
I Zona Pozarevac
(N. 12)

MITTENTE: Casato, nome e grado Stojadinovic
SENDER: Surname, name and rank Berimic
EXPÉDITEUR: Prénom, nom et grade vojetau i ul.
Campo No: 43-P.M. 3100

Non scrivete su questa facciata
Do not write on this side
N'écrivez pas sur cette face

13 VARIA 205

„ћути“ за време rata, da bi tek 1949. učestvoao u osnivaњу Kњижevnog kluba u Požarevcu; Драга Стојковић Четкин, сликар и песник, по занимању

Отварање антикомунистичке изложбе у Пожаревцу

Огромно интересовање Пожаревца и околине за ову приредбу

Пожаревац, 5 септембра

У недељу, 5 септембра, отворена је у Пожаревцу Антикомунистичка изложба која је не само са великом успехом приказивана у Крушевцу. Код грађанства је плавно врло велики интерес за ову приредбу те је сала основне школе „Вук Караџић“ била одиста мала да прими велики број оних који су желели да присуствују отварању изложбе. Чини отварање присуствовали су окупувши наредници Драгољуб Марипровић, изомовани епископа браничевског др Венијамин, архијерејски намесник Добросав Лукић, протосинђер Општинско Већа Милосављевић, са покретним комитетом Ђорђевићем, изомовани изомовани државни државник тужилац Љубомир Стојанковић, протосинђер Округовог суда Саван Николић, командант Страже капетан Љубомир Милосављевић, старшина Ватрогасевић и Милојековић, затим претставници државних и самоуправних надлежности, културних и друштвених удружења, као и велики број грађана разних професија.

Отварање изложбе извршено је у 16 часова говором Љубомира Тодоровића, шефа одсека Државне пропаганде, који је између осталог рекао:

„Болшевијстички приворници Лењин рекао је једном приликом: „Само сила, насиље и терор могу да ослепе нашу интелигенцију и наше људе и да их доведу до циља. Ми нећемо да имамо никакве обичаје и ми брзишемо на нашег речника речи милосрђе и милости, па ма биле у питању наш отац, наша мајка или наша жена. Ко није са нама, тај мора поинути“.

Једн од белградских Лењинових омиљених, Димитров, камао је на једном комунистичком конгресу пре пар година следеће:

„Пролетери Балкана доћи ће до збринија тек кад се свиomi Југославија и свиomi Југословенска комунистичка партија мора свиomi свиатами потпомогати немилосрдне негодностице у овој држави све докле, док је унутрашњим гравацима потпуно не уништи“.

Пре годину дана записан је негде у привољеским кривенима један оригиналан протокол, на коме је између осталих потписан и нама познати Моша Пишало, а у коме од речи до речи стоји и ово: „Вобство Југословенска комунистичког странка, свесно своје идеологије, признаје да до комунизирања Балканског полуострва не може доћи док се не свиomi киница српства и приворника“.

Ако трезовно и паметно размислимо о правом значењу оних речи констатација, и потом прођемо кроз прве три сале ове изложбе коју данас отварамо, онама ће нам бити јасно све оно што смо чули о страданима које је руски народ претрпевао за време од двадесет пет година болшевијстичког терорског страхацаца. — Биће нам јасно зашто и како онамо велика и богата земља, која се звала Југославија, пропаде за неколико дана, — и најзад биће нам јасно од куда добоше и како наступилише овако тешка и болна времена за наш народ који све већ две године пага, страда и живи на свај страни.

Уместо да после бесмисленог губљења државе и слободне будемо уједињени у својој тешкој судбини и да сложени у миру, раду и раду сагледамо прво ове велике светске буре, ми Срби бачени смо полова у нова страдња, испуњена страдњима, мучама и судским погубљењима. Док је још прва рава крварила и док је на ње младењима текла тошља крв невиних српских живота, партизанско-комунистичке батале заболеле су нове и још дубље рече у тело и душу српског народа.

Антикомунистичка изложба, коју данас отварамо овде, није самог новостинице и негодностице турбанси

пропаганте која је наш честит човек да гледа сит. Ова изложба је од почетка до краја чврстимачин документ једра стварности коју је наш народ као тешку болку осетио и претрпео. Био, то је Антикомунистичка изложба коју данас отварамо са жељом да старом и младом, женатам и мушкарцима који су родили и расту на овога честитог краја макар Србија на уопште и когнитив начин прикажемо једну истину о ономе што се дешавало и што смо сви ми осетили, претрпели и живелима многог хуљала и хуљала наших народних синова своје патристичке. Ова, у овом немошкој соба, смештен је и приказан изостак животог читавог општествата, јер комунизам као опасност по културу и цивилизацију и борба против њега јесту проблем који сваком људском човеку у данашње време треба да брду претстављачни и јасни. У томе лежи значај и смисао ове изложбе.“

На крају говорници се захваљују претставницима што су својим дошавком увеличали значај отварања ове изложбе, да је потом гледао исто приказане експлицира да разгледају сви изложбене сале. Само тога дана по ноћне приредбу је посетило преко 800 грађана што је најбоље доказ високог интересовања грађанства Пожаревца за ову значајну приредбу. Изложба ће у Пожаревцу бити отворена до 12 св. мца.

Са отварања Антикомунистичке изложбе у Пожаревцу. (Фото: Државна пропаганда)

Позоришне слике из окупираног Пожаревца

Српско позориште има своју историју састављену од легенди, значајних датума, разноврсних календара, угледних личности, сурових заборава, има дух са-

мосвојства, креације, изворности, што је свакако утицао да се оно као део ратом оскрнављене културе одржи за време окупације, како у претоници тако и у унутрашњости Србије. Тиме је српски народ грчевито покушавао да сачува „свест о себи“, сопственом идентитету и значењу.¹⁸³ Међутим, позориште у Србији за време немачке окупације било је, као и сваки други вид социјалног и културног живота, одраз политике окупатора и колаборационих власти уоквирене границама „Недићеве Србије“, прецизније, оног дела Србије који се налазио под немачком окупацијом. Немци су главни ослонац имали у колаборационистима, пре свих Јовану Поповићу, управнику Народног позоришта у Београду и шефа Одсека за позоришта и приредбе у Пропагандом одељењу Председништва Министарства савета, и Велибору Јонићу, Министру просвете.¹⁸⁴ Окупациона власт је чинила све да у Србији (посебно у њеној престоници, Београду) што пре започне позоришни живот, пружајући финансијску помоћ за обнову порушених позоришних зграда,

ужар, најзначајнији представник наиве у пожаревачком крају, са сликарима Божом Николићем и Ђорђем Добричићем је 1944. године формирао у Пожаревцу ликовну секцију која годину дана касније прераста у Уметнички атеље „Ђура Јакшић“.

183 Петар Волк, *Позоришни живот у Србији 1835-1944*, Београд, 1992, 9.

184 Боро Мајданац, *О позоришном животу у Пожаревачком округу за време немачке окупације 1941-1944*, у: часопис „Записи“ – Годишњак Историјског архива Пожаревац, година I, бр. 1, 2012, 155-156.

1) Именица и презимена	
2) Место и датум рођења	
3) Националност, вероисповест, политичка странка	Националност: српска Вероисповест: православна Политичка странка: нека
4) Место и датум смрти	
5) Место и датум сахране	
6) Место и датум сахране	
7) Место и датум сахране	
8) Место и датум сахране	
9) Место и датум сахране	
10) Место и датум сахране	

Српски народ

Корисна литература

Српски народ

1) Место и датум рођења	20. 1. 1900 г. - Пожаревац
2) Место и датум смрти	Београд - Српски народ
3) Место и датум сахране	Београд
4) Место и датум сахране	Милана Стојановића
5) Место и датум сахране	Пожаревац - Српски народ бр. 4
6) Место и датум сахране	Мило Стојановић
7) Место и датум сахране	Београд - Српски народ
8) Место и датум сахране	Београд - Српски народ
9) Место и датум сахране	Београд - Српски народ
10) Место и датум сахране	Београд - Српски народ

43

јер се на тај начин стварао утисак како живот мирно и нормално тече.

Иако не као у престоници, позоришна култура је нашла своје место и у покороном Пожаревцу. Позоришни живот у окупираном граду се везује већ за 1941. годину, када је у часопису *Ново време* обнародована вест о реконструкцији Народног позоришта Дунавске бановине из Пожаревца. Тадашњи управник позоришта, Марко Милетин, настојао је да позориште што пре реорганизује, иако прилике под којима је то требало учинити, нису биле „лаке и изискују много труда и средстава“. Једно од важнијих је било питање инвентара. Пре рата, пожаревачко позориште је имало „скупоцени инвентар“, који је у ратном вихору делимично сачуван. Такође је, уз много труда био састављен позоришни репертоар који би одговарао ратним приликама. Управник Милетин је био заговорник неговања националног репертоара. Реорганизација ове установе је

нашла на пуно разумевање и свесрдну потпо-
ру меродавних органа, што је пружало наду да
ће бити „загарантованог“ успеха у оживљавању
пожаревачког позоришта.¹⁸⁵ Према писању ли-
ста *Српски народ*, предратно Народно позориште
Дунавске бановине је 1942. године прерасло
у Дунавско народно позориште са „седницама у
Пожаревцу“.¹⁸⁶

Управа позоришта је преко удружења глумца обезбедила нове чланове.¹⁸⁷ Представе су биле приређиване у сали Дома трговачке омладине. Забележено је да је 28. септембра 1941. го-

185 *Ново време*, год. I, 16. октобар 1941.

186 *Српски народ*, недељни лист, бр. 20, 17. октобар 1942. г.

187 Боро Мајданац, *Позориште у окупираној Србији, Позоришна политика 1941-1944*, Београд, 2011, 157. Тако су у Народном позоришту Дунавске бановине играли: Олга Животић, Анка Мијаџеновић, Томка Јеремић Ђуричко, Ружа Кранчевић, Илинка Душановић, Бранка Белић, Милена Петровић, Радмила Петровић, Лела Деспотовић, Мерима Козмарац, Светислав Савић, Јован Јеремић, Милутин Мирковић, Сениша Ресавски, Милутин Јасић, Ђорђе Космара, Горчило Николић, Љубиша Илинчић, Никола Митић, Радивоје Гојкић, Владан Милин, Михајло Милићевић, Тома Тазић, Миодраг Аврамовић, Марија Верешчагин, Каја Игњатовић, Вука Фазловска, Вера Јелић, Вера Јерковић, Мара Атанасијевић, Марко Јелић, Ранко Ковачевић, Милутин Николић, Власта Ристић и Н. Шобота. Управник је и даље био др Марко Милетин, а редитељи Александар Верешчагин, Јован Јеремић и Драган Кранчевић; сценограф је био Миленко Шербан, технички шеф Љубомир Вернер, а капелник Велимир Путник. Приликом катастрофалне експлозије муниције у Смедеревској тврђави 5. јуна 1941. године, Позоришни ансамбл је изгубио седам својих чланова. Децембра 1941. године прелази у Ковин, а касније у Панчево где наставља свој рад до краја окупације.

дине, давана представа *Вода са планине*, драму борбе новог и старог села у четири чина, коју је режирао Јован Јеремић. Сценограф је био Миленко Шабран, а главне улоге су тумачили Сениша Раваси, Љубиша Иличић, Јован Јеремић, Радивоје Гојкић и Томанија Јеремић (касније Ђуричко). Позориште је давало представе у Панчеву, често гостујући по Банатским варошима, са драмским репертоаром Јована Стерије Поповића, Славомира Настасијевића, Бранислава Нушића, Јована Геца, Пеције, Трифковића, а од страних дела били су заступљени немачки и италијански писци.¹⁸⁸ Према податку да је 2. августа 1944. године, у „част прославе годишњице“ одиграна премијера *Ивкове славе*, где су главне улоге играли Владимир Илић, Радмила Х., Мирослав Мијатовић, Светозар Милојевић, можемо закључити да је пожаревачко позориште основано управо на тај датум. У истом периоду представе је давала и позоришна секција Црвеног крста у Пожаревцу; тако је 7. фебруара 1943. године у сали *Браничево*, а у корист сиромашних заробљеника, одиграна позоришни комад *Госпођа министарка*. Представу је режирао М. Миловановић, а улоге су играли М. Матејић, Р. Мајковић, М. Крстић, П. Љубичић.¹⁸⁹

У ратним годинама у Пожаревцу је радило и Народно позориште *Србозар*. Активношћу Позоришне дружине *Србозара* у Пожаревцу, од оснивања до 1944. је било „приказано неколико комада из народног живота“. Чланови некадашњег

188 Бранко Петрановић, *Србија у Другом светском рату, 1939-1945*, Београд, 1992, 505.

189 Мирољуб Поповић-Цицко, *Нека сећања траје - Стари Пожаревац*, Пожаревац, 2003, 377.

НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ ДУНАВСКЕ БАНОВИНЕ

Претстава 4 Дневна 4

Дворана Дома Трговачке омладине
Пожаревац, недеља 28 септембра 1941 г.

ВОДА СА ПЛАНИНЕ

Драма борбе новог и старог села у 4 чина. Написали Р. Плавовић и М. Ђоновић
 Режирао: Јован Јеремић Сценограф: Миленко Шербан

Л И Ц А :

Станоје Јовић, земљорадник	Сениша Раваси
Посавина	Љубиша Иличић
Председник општине	Јован Јеремић
Милош) његова деца	Радивоје Гојкић
Горана)	Томка Јеремић
Тата	Младун Јосиф
Учитељ	Миланко Иличић
Искипер	Горчако Иличић
Судија	Марко Јовић
Тата, кафеџија	Митило Иличић
Госпа Јула, његова жена	Анка Иличић
Никола) старији селаци	Младун Мирославић
Милеја)	Никола Матић
Јован, сеоски младић	Вада Милић
Живан, Станојева снаха	Томислав Тасић
Савко	Љубиша Раваси
Петар	Савислав Савић
	Ранко Ковчевић

Сеоски младићи, селаци, селанке, судски писар, виноур, деца.
 Догађа се негде у Шумадији 1934 године.

Први чин: у сеоској куќи код господина Јуле. — Други чин: у лаворима на виноград. — Трећи чин: у општинској судници. —
 Четврти чин: у селу крај чешке.

Цене места: Серкл д. 14.—, Партер I д. 12.—, Партер II д. 10.—, Партер III д. 6.—,
 Стајање д. 4.—, Бачко место д. 3.—

У ове цене урачуната је такса за Пензион фонд Удружења глумца

Улазнице се продају преко дана у продавници дувана Ђоке Јовановића на корео-у, а од 14 час,
 на дан претставе, на позоришној благајни

Почетак претставе у 15.30 часова

позоришта *Чича Илија*, који су до тада радили као секција просветног одбора среског начелства, на седници одржаној средином 1943. су се придружили позоришној дружини *Србозара*. Према писању листа *Српски радник*, као званичног гласила *Српске заједнице рада*, обзиром да у „Пожаревцу до тада није било сличних дружина“, за рад овог позоришта је владало велико интере-

ДИЛЕТАНТСКА СЕКЦИЈА
Просветног одбора Округног начелства у Пожаревцу

Претстава III Претстава III

Сала: Хотел „Српски Краљ“
Субота 18 јула 1942 године

У корист градиштанске сиротиње

Ћ И Д О

Номад из свосног живота с певањем у 5 чинова од Веселиновића и Брзана.

Л И Ц А :

Маринко)	М. Мејтован
Стевојко) богата селаци	Б. Вољковић
Алађија)	М. Николић
Здравко, син Маринко	В. Главоковић
Милан, пријатељ Здравка	Д. Хаџић
Богдан, брат Стевојко	В. Десотиновић
Јован)	Д. Трифуновић
Петар) одборници	М. Костић
Павлић, жена Маринкова	Д. Јонковић
Дубица, жена Стевојкина	С. Иготић
Петра, жена другарица	О. Коларов
Прва)	В. Стојиљковић
Друга) момак	Д. Јонковић
Трећа)	В. Костић
Прва)	С. Живковић
Друга) девојка	А. Каровић
Трећа)	В. Десотиновић
	Љ. Каџић

Судаују селаци и белиње. — Догађа се у Мачви.

Молимо поштовано грађанство да се одазвје овој хуманој анцији, јер је чист приход намењен за помагање Вел. градиштанске сиротиње.

УЛАЗНА ЦЕНА: I место 25 д., II место 20 д., III место 15 д.
Добровољни прилози примају се са захвалношћу.

Почетак тачно у 20 часова.

Штампарница „Науиновић“ — Пожаревац

45

совање, а оснивање су „поздравили сви грађани и радници у Пожаревцу“.¹⁹⁰ Према писању *Српског радника*, такође, позоришне дружине које је у унутрашњости организовало друштво *Србобзар*, представљале су „једине установе које су

¹⁹⁰ *Српски радник*, год. I, бр. 5, 1. август 1943.

СРПСКА ЗАЈЕДНИЦА РАДА
НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ „СРБОЗАР“ У ПОЖАРЕВЦУ

Дворана дома Трговачке омладине
У суботу 18, недељу 19 и уторак 21 септембра на Малу
Госпођу 1943 године, приказиваће први пут

Претстава 5. Претстава 6 и 7

ДВА НАРЕДНИКА

КОМАД У ТРИ ЧИНА СА ПРЕДИГРОМ И ПЕВАЊЕМ ИЗ ВОЈНИЧКОГ ЖИВОТА ОД ЂУРКОВИЋА.
Редитељ: С. МИЛОЈЕВИЋ. Сценограф: Д. ХАЏИЋ

Л И Ц А :

Ђуро Радојевић, наредник	Мирозек Мејтован
Ђуковић Крисић, наредник	Ђуковић Глувоковић
Николић — пуковник	Петар Стокић
Марић, вучица	Велкић Илић
Петар, танкист	Света Милојевић
Ђуковић, сиротиња Петрова	Несвета Косовић
Софија, жена Ђурковића	Добрава Крисић
Равно, син Ђурковића	Ђуро Милојевић
Светозар, син Ђурковића	Василија Ђурић „Тира“
Бело, млад официр	Јован Милојевић
Први војник	Никола Штурговић
Други војник	Војислав Цветковић
Марић	
Један наредник	Душан Хаџић
Тема, слуга	Живко Шестовић — Служб
Једна жена	

Војина.

Догађа се: Предиград, I и III чин пред танкизмом, II чин у Земуку у кући капетана Радојевића.

ЦЕНЕ МЕСТА: фотеље 80 д. I ред 60 д. II ред 40 д. стајање 20 дин.
Почетак претставе тачно у 18 часова. Сва су седишта нумерисана.
Моли се публика за тачан долазак.
Продаја карата сваког дана од 8-12 и од 15 до 18 у трајном изложу ЗЕМРЕМИЊИЋА, и на каси у Дому на дан претставе.

Штампарница Војислава Милојевића — Пожаревац

46

доприносиле културном подизању радништва и уопште привредника“.¹⁹¹

Спровођењем политике „националне обнове“, позоришни живот у пожаревачком крају посебно су обележила аматерска позоришта и секције окружних, среских и месних одбора за

¹⁹¹ *Српски радник*, год. II, бр.3, 4, 5, 6. март 1944.

ДИЛЕТАНТСКА ТРУПА
ДРЖАВНЕ РЕАЛНЕ ГИМНАЗИЈЕ
У ПОЖАРЕВЦУ
даје у суботу 6 новембра 1943 г.
СВОЈУ ПРВУ
ВЕЛИКУ ПРИРЕДБУ
у сали кафане „БРАНИЧЕВО“

Штампа Б. Недељковића – Пожаревац

Погледајте у књ

Управа

47

народно просвећивање. Ондашња штампа информисе да је *Дилетантска секција* Округног одбора за народно просвећење у Пожаревцу извела *Ђида*, и да је приход са представе износио 30 000 динара. Позоришну секцију имао је и Срески одбор за народно просвећивање у Пожаревцу, као и велики број одбора у селима. Позоришна активност забележена је у Драговцу, Живици, Доњој Ливадици, Буровцу, Забрђу, Љубићевцу, Великој Каменици, Шувајићу, Снеготину, Браничеву, Клењу, Зеленику, Крушевици, Добри, Војлову, Винцима.

У Острову је постојало *Црквено певачко друштво*, а у Црљенцу хор деце избегличког дома у том селу. Овај хор је наступао у Млавском и Пожаревачком срезу, а водио га је Маринко Перишић, управник дома. Врсни солиста био је Миленко Ђедовић, касније истакнути глумац, првак драме и управник Народног позоришта у Сарајеву. У хору су певали и Милош Ђирић, касније познати графичар и професор Академије примењених уметности у Београду, Бранислав

Брана Црнчевић, касније књижевник, и Милош Спајић, публициста и дипломата. Малишани овог хора показали су своје глумачке способности учествујући на представама сеоског позоришта у Црљенцу.¹⁹²

Најбурнијим животом у окупираном Пожаревцу је, чини се, живело управо позориште, а његови актери су, поред већ прослављених пожаревачких глумаца, били и пожаревачки гимназијалци. Читаве генерације деце су у најтежим могућим цивилизацијским околностима одрасле, остављајући недосањану најлепшу одлику детињства - безбрижност. Стога су им наставници пажњу са сурове свакодневице, и у жељи да их заштите од исте, скретали понеком уобичајеном активношћу, која је била тек „илузија безбрижности“. Тако је 1943. године формирана, при Гимназији, дилетантска позоришна дружина о којој су бринуле професорке Јовичић и Бојовић. Дилетантска група Државне реалне гимназије у Пожаревцу је своју прву Велику представу приказала у суботу 6. новембра 1943. године, у сали кафане *Браничево*, а плакат за приредбу је штампан у штампарији В. Недељковић у Пожаревцу.¹⁹³

Из грађе Пожаревачке гимназије сазнајемо да су 23-24. маја у Великом Градишту позоришне биле приказане представе „у два комада“, *Подвала* и *Два цванцика* од М. Глишића. Да би се омогућило гостовање ових представа било

192 Б. Мајданац, *О позоришном животу у Пожаревачком округу за време немачке окупације 1941-1944*, 158.

193 Ј. Живковић, М. Манојловић, С. Цветковић, А. Влајовић, И. Маринковић, С. Маринковић Милишић, *наведено дело*, 262.

је потребно оправдати изостанке ученика који у њима играју. Ипак, за сваку евентуалност, Округно начелство округа пожаревачког, Пропагандни одсек, је својим актом од 18. маја 1943. године, тражило одговарајућа објашњења од директора Гимназије пожаревачке, и по питању пропагандне активности и значаја поменутих ђачких представа.¹⁹⁴

Филм као вид окупационе политике

Кинематографске делатности на територији Србије под немачком окупацијом биле су нормативно уређене само две недеље после слома Краљевине Југославије. Уредбом о раду биоскопа и изнајмљивању филмова¹⁹⁵ немачке власти оствариле су потпуну контролу над кинематографским делатностима на делу територије Србије који је био под њиховом окупацијом. Право снабдевања биоскопа недељним филмским прегледом припадало је немачком Друштву недељних прегледа ДСОЈ. Приликом првог стављања на репертоар, власници биоскопа су били обавезни да филм приказују најмање седам дана и да изнајмљива-

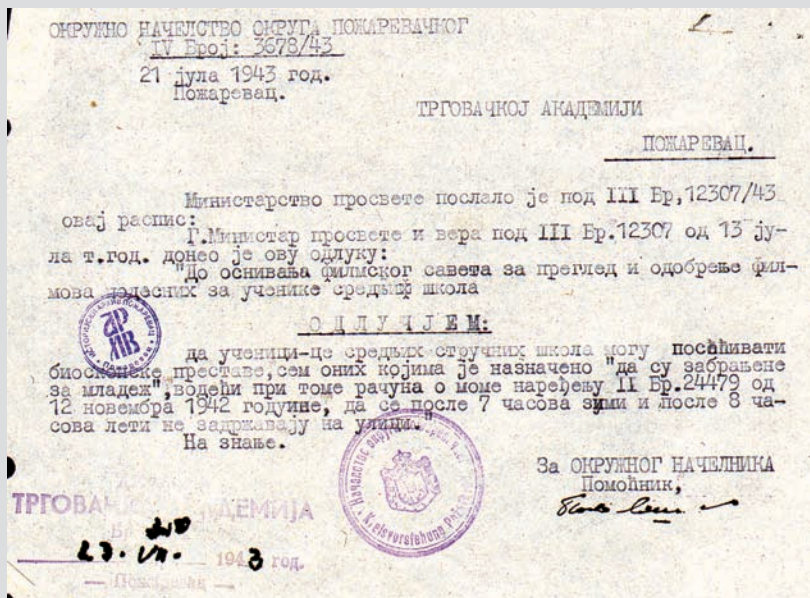
¹⁹⁴ ИАП, а.ф. Гимназија „Јован Шербановић 1918-1980“, Пожаревац

¹⁹⁵ Мирослав Савковић, *Кинематографија у Србији током Другог светског рата 1941-1945*, Београд, 1994, 34. *Ново Време*, дневни лист, Београд, 25. мај 1941: „Нове уредбе: Војни заповедник у Србији прописао је уредбу о вођењу позоришта, о раду биоскопа и изнајмљивање филмова, о кабаретима и варијететима, Уредба о раду биоскопа и изнајмљивање филмова“.

чима омогуће контролу, уколико им је филм изнајмљен на проценат.

Уредбом о уређењу филмског промета било је предвиђено да сваки власник биоскопа мора имати полицијску дозволу за рад. За оне који је нису имали, одређен је децембар 1943. као рок да је набаве. Увозници филмова плаћали су царину од 200 рајхсмарака на сваких 100 килограма увезеног филма. Царина се није наплаћивала за увоз културних филмова, недељних филмских прегледа и рекламног материјала. Строга контрола окупационих власти сведочи о пажњи која је била поклоњена овој културној делатности, с

49

обзиром на могућност пропагандно-политичког деловања помоћу филма.¹⁹⁶

Приказивање филмова на територији Србије, под немачком окупацијом, било је добро организовано. Најразвијеније је било у окупираном Београду, али се током периода окупације континуирано и успешно одвијало и у унутрашњости, па и Пожаревцу. За приређивање биоскопских представа и других јавних приредби и представа, било је прописано наплаћивање посебне таксе у висини како је то предвиђено таксеном тарифом. Лица која су подлегала плаћању ове таксе односно која су припређивала овакве представе била су дужна да одржавање

196 Мирослав Савковић, *Кинематографија у Србији током Другог светског рата 1941-1945*, Београд, 1994, 38; Jasmina Nikolić, Dragana Miloradović Nikolić, *Filmski plakat 1941-1945, Filmovi koje je gledao Beograd*, Izložbeni katalozi, katalog 16, Istorijски архив Požarevac, 2011, 8.

таквих представ пријаве Градском поглаварству, најкасније 6 часова пре почетка представе.¹⁹⁷

Биоскопске представе биле су одлично посећене, иако су репертоар углавном чинили филмови немачке производње. Публика их је радо гледала, јер је у биоскопу свако могао, бар на тренутак, да заборави тешку, ратну свакодневицу. Ипак, одлика филмова које су током Другог светског рата приказивани у Београду, Пожаревцу и другим градовима Србије, била је јако изражена пропагандна функција свих кинематографских делатности, што је резултирало филмовима који су, без обзира на све, били снажно средство утицања на масе.¹⁹⁸

Партизанска свакодневица

Живот се одвијао и на „терену“ који су „покривале“ јединице народоослободилачког покрета, ревносном пропагандом владе Милана Недића квалификованог као „бандитски покрет и организација“. Истовремено са оружаном борбом, прожетом револуционарним процесима, чији је актер била Комунистичка Партија Југославије, на простору „ослобођених и неослобођених крајева“ окупиране Србије образовали су се народноослободилачки одбори као први облици „народне власти“.

Своје компетенције у организацији живота на запоседнутим територијама, легално или у илегалу, народно-ослободилачки одбори су

197 ИАП, ГПП, 1943, XXV 669.

198 М. Савковић, *нав. дело*, 15-16.

50

обезбеђивали путем огранака – секција, основаних за сваку „животну сферу“. Тако су постојале, са тачно одређеним компетенцијама и задацима: Војна секција (за мобилизацију), Секција за снабдевање фронта, Секција за исхрану војске и грађанства, Секција за набавку и расподелу огрева, Секција за организовање производње у граду, Секција за откуп, Секција за противавионску заштиту, Секција за помоћ партизанским породицама, избеглицама и социјалну помоћ, Здравствена секција, Стамбена секција, Секција за прикупљање прилога у корист НОФ-а, Секција за запрегу и запрежна возила, Секција за администрацију НОО.¹⁹⁹ Економска политика партизанских снага је формулисана у прогласу НОО-а за град Ужице од 11. октобра 1941. године и она се заснивала на „бризи за економски најслабије“ на рачун „економски најјачих редова“, који би

199 Венцеслав Глишић, *Ужичка република*, Београд, 1986, 131.

поднели „највећи терет“. Привредне активности партизанских органа власти су биле усмерене на стварање материјалне основе покрета отпора. То је значило обезбеђивање производње оружја и муниције, тканине, обуће, „магационирања плодова“, обезбеђивање трговине, размене, исхране, „колективизације средстава путем мобилизације“, што је била пракса привреде типа „ратног комунизма“.²⁰⁰

После 20. новембра 1941. године, након јачих дејстава партизанских јединица, у Петровцу на Млави је „ослобођена територија“, на којој су образовани први органи власти народноослободилачке војске у Пожаревачком округу. У Кучеву и Раброву су постојали Срески народно-ослободилачки одбори, а такође је у периоду од 5. до 16. новембра 1941. године функционисао и Окружни народноослободилачки одбор у Кучеву. Кучево је било тада „центар ослобођене територије“, имало је своју партизанску „народну“ стражу, суд који је водио мање грађанске спорове и помоћне органе за привреду, који су под својом управом држали пекаре, месарске радње, јавну кухињу, продавницу, кафане, каменолом и разне магацине. Народна власт је покушала да организује набавку соли и петролеја из Румуније, прогласила „мораторијум кирија“, поништила сва дуговања банкама, издала наредбу о забрани сече шума.

Развијао се железнички и друмски саобраћај. Поред воза који је редовно саобраћао на прузи Пожаревац – Чешљева Бара, за превоз муниције и хране, као и друге потребе партизанских јединица, било је обезбеђено 20 заплених аутомобила. Решавана су различита социјална питања, по-

200 Б. Петрановић, *Србија у Другом светском рату, 1939-1945*, 436-437.

себна брига се водила о радницима и радничкој класи, а на ослобођеној територији су се грађани посредно укључивали у јавне послове. Мање кривце и грађанске ствари су решавали месни и селски народноослободилачки одбори.²⁰¹

Партизанска и „народна“ свакодневница је подразумевала и организацију санитарске службе оружаних снага, развијање здравствене превентивне службе и здравствене културе народа. У току 1941. године, у лечењу партизанских бораца је било ангажовано 96 лекара, више од 54 студената медицине и до 200 партизанских болничарки.²⁰² Преузимање су прве мере превентивно-хигијенског карактера, посебно у борби против вашака и цревних обољења.

На ослобођеној територији у Пожаревачког округу је 1941. године основана партизанска болница у Каони код Кучева, а у Пожаревачком партизанском одреду је о рањеницима и болеснима, до маја 1943. године, бринуо др Бошко Вребалов. Он је контролисао изградњу прве добро замаскиране земунице у пролеће 1943. године у селу Мишљеновцу, површине „3х3 која је имала три лежаја, грејање и вентилацију“.²⁰³ Лекари су у одредима обучавали болничарке, подучавали сељаке у хигијени, упозоравали на

201 Б. Петрановић, *нав. дело*, 436-437.

202 С. Пишчевић, *Развој и рад санитарске службе у НОВ и ПО Србије, 1941-1945, Санитарска служба у народноослободилачком рату Југославије 1941-1945*, III, Београд, 1989, 214.

203 Једна таква земуница, у којој су боравили рањени борци партизанског одреда који је предводио Вељко Дугошевић, налазила се и у селу Душманић, на поседу (воћњаку) породице Николе Јовића, који је са своја два сина, партизана, убијен 25. маја 1943. године у долини реке Пек.

превентивне мере ради спречавања заразних болести и вашљивости која је код партизанских бораца била прилично раширена током 1942. и 1943. године.²⁰⁴ Као резултат тих активности секција и активиста органа народне власти, немачка војна власт је бомбардовала варошицу Раброво 8. октобра, којом приликом је погинуло око 200 људи, а рањено више стотине њих.²⁰⁵

Партизанске власти су током рата развијале и своју просвету и културу, базирану на комунистичком „културном фронту“, зачетом још у предратној партијској илегалу. У образовном смислу је обновљен рад школа у селима Пожаревачког округа, у којима је било учитеља. Пропагандна и идеолошка активност комуниста није заостајала за постигнућима владе Милана Недића у том смислу. Током рата је од стране војних и позадинских органа Комунистичке Партије Југославије издавано, променљивом динамиком, више од 25 различитих новина. Мома Марковић је, за Пожаревачки партизански одред, 1942. године записао:

„Зато материјал радимо и на обичном индигу, па и руком пишемо, само да би на време без и дана закашњења, народ био обавештен“.²⁰⁶

Пожаревачки Окружни комитет КПЈ и СКОЈ-а је у другој половини 1943. године организовао штампање неколико дела: едиција *Комсомолац* у виду десет брошура, затим *Манифест Комунистичке партије, Материјалистичко схватање историје, Наша песмарица* (са нотама), умножени су радови Светозара Марковића, Васе Пелагића.²⁰⁷

204 Б. Петрановић, *нав. дело*, 443-447.

205 Група аутора, *Србија у рату и револуцији 1941-1945*, Београд, 1976, 142.

206 М. Марковић, *Ратна писма*, Пожаревац, 1961, 144.

207 Б. Петрановић, *нав. дело*, 1939-1945, 454.

Партизански борци у одредима су се надметали да „што више савладају материјал, а неки су чак патили због заостајања или слабијег памћења“. Један борац у Пожаревачком партизанском одреду „Вељко Дугошевић“ је 1942. године писао:

„Ја сада када легнем да спавам, стално се преврћем, како ћу више да научим и како ли ћу да стигнем ове другове што овако лепо знају“.

Један од оних који је био стваралачки активан у вихору Другог светског рата је пожаревачки песник Живко Лазаревић. Живко Жижа Лазаревић рођен је у трговачкој породици. Завршио је гимназију и дворазредну трговачку школу у Пожаревцу. Школовање је наставио у пожаревачкој Државној трговачкој академији, из које је, због револуционарних идеја, искључен 1940. године. Учесник је краткотрајног априлског рата, по чијем се слому враћа у Пожаревац и укључује се у илегални рад. Био је члан гимназијске дружине *Развитак* и литерарне дружине „Ђура Јакшић“, која је основана у Трговачкој школи у Пожаревцу. Почетак Другог светског рата и патње народа опевао је у песми *Европа у пламену*. Од децембра 1942. године до 1943. године руководио је Омладинском техником (штампаријом), која је илегално радила у кући његовог оца. Покренуо је библиотеку *Комсомолац*, 1943. године у којој је објавио десет књига и брошура, међу којима су била и дела Светозара Марковића, Васе Пелагића и Божидара Димитријевића Козице. Две недеље пре хапшења, 13. децембра 1943. године, у писму Окружном комитету Комунистичке партије, саопштава своје издавачке планове и намеру да напише „популарну брошуру о дијалектици“. Покренуо је и часопис за културу

51

Комсомолац („Имао сам на уму да и то буде комунистички часопис“), чији је први број требало да буде штампан гештетнер машином.²⁰⁸

208 Велиша Јоксимовић, *Књижевност пожаревачког краја*, Пожаревац, 2014, 513-514.

52

Лазаревић је објавио током 1943. године две песмарице под називом *Песмарица партизана*. Прва песмарица садржи 33 песме, од корачнице *Партизан сам тим се дичим* до Назорових стихова. „Ова Партизанска песмарица писана је тешком руком, писана је мастилом помешаном крвљу, писана је у многим бесаним ноћима... Она није на високом уметничком нивоу, али је дубоки израз народне душе која је верно сликала љубав и чежњу, бол и страдање, у којој је неприкривена иста мржња према издајницима нашег народа.....“²⁰⁹ Прикупљање ових песама је имало за циљ да што пре „распростре буктињу слободе“ која је кроз песму позивала омладину у тешку борбу. Прву песмарицу је написао „по поруцбини“, на захтев Окружног комитета Комунистичке партије, а другу „онако како је мислио да треба да изгледа песмарица“. Уз песме је објавио и ноте за певање које је забележио његов брат Мирољуб Лазаревић.

209 В. Јоксимовић, *нав. дело*, 513-514.

Трећу партизанску песмарицу, под називом *Партизанска лира*, саставио је и штампао 1944. године у Малом Црнићу, Радослав Сандић: „У мени се зачала идеја да објавим књижицу песама које партизани певају. И од једне групе певача да друге накупио сам педесетак песама, а неке су биле сасвим нове, тек стигле из Босне“, записао је. У пожаревачком крају партизанске песме певале су се и на влашком језику, чак је и илегални часопис *Радио вести* излазио на влашком језику од августа до октобра 1941. године.²¹⁰ Непосредно по ослобођењу, 17. октобра 1944. године, Војни командант града Пожаревца и Округа пожаревачког, руски мајор Дворников, издао је *Заповест бр. 1*. У овој заповести се између осталог, под тачком 1, наређује да се обезбеди „нормалан ток рада у школама, болницама, амбулантама и другим културним и комуналним установама“, а у тачки 4. регулисано је радно време: „...рад у трпезаријама, ресторанима, кабареима, касинама, позориштима, биоскопима и другим сличним установама, дозволом од 7 до 20 часова.“²¹¹

Својеврсна „партизанска култура“ утемељавала се заједно са елементима нове, суштински другачије политичке и економске основе, претендујући да веома брзо постане примарни културни образац будуће државне организације. И у свим другим сферама живота, партизанска свакодневица се полако „одомаћивала“, а сасвим поздану основу у томе добијала је са сваким новим војним успехом народноослободилачког покрета. И без сумње, јачањем политичке идеологије дисциплиноване Комунистичке партије. Овај „идејни вођа“ постаће и веома дуго у поратној

210 В. Јоксимовић, *нав. дело*, 513-514.

211 ИАП, *Збирка плаката*.

ЗАПОВЕСТ БР. 1

Војног Команданта ГРАДА ПОЖАРЕВЦА

§ 1

Данас 17 октобра 1944 год. ступио сам на дужност војног команданта града Пожаревца и округа пожаревачког.

§ 2

У циљу одржавања опште безбедности и рада на територији града Пожаревца и округа пожаревачког.

НАРЕЂУЈЕМ:

1. Све месне власти, сопственици трговачких и индустријских предузећа као и целокупно становништво да продужи своје послове и да извршују своје обавезе. Свекрано треба обезбедити нормалан ток рада у школама, болницама, амбулантама и другим културним и комуналним установама.

2. Целокупно становништво, које зна где се крију војници или официри Немачке војске, лица која покушавају да изазову неред, као и бандитски елементи, треба да одмах пријави војној команди и да са своје стране предузме мере за хапшење и спровођење војној команди.

3. Лица која крију непријатеља или потпомажу непријатеља и раде на штету Црвене армије, познати на најстрожију одговорност по војном закону.

4. Кретање у вароши дозвољавам од 5 до 21 час. Рад у трпезаријама, ресторанима, кабаринама, касино, позориштима, биоскопима и другим сличним установама дозвољавам од 7 до 20 час.

5. Ноћно кретање по вароши од 20 до 5 часова дозвољавам:

а) радницима, службеницима, власницима предузећа и установа, којима је службена неопходно ноћно кретање—по нарочитим дозволама, које се издају од војне команде на основу списака издатих од месних органа власти.

б) пожарним командама упусленим за гашење пожара—по уверењима издатих од пожарних власти преко војног команданта.

в) командама месних организација за пасивну ваздушну одбрану—по дозволи њихових надлежних штабова.

6. У циљу замрачења од 19 час. категорично забрањујем паљење огњишта, ма којих светлосних знакова остављање незамрачених прозора и врата у зградама за становање, дућанима и предузећима. Надзор за спровођење замрачења поверавам органима месних власти и месној команди Пасивне ваздушне одбране (само у позадини фронта од 50 км. од линије фронта).

7. Месним органима власти:

а) У року од 3 дана да организују пожарне команде, спроводе обуку пожарника и обезбеде њихов инвентар а исто тако направе склоништа и заклоне од напада непријатељске авијације.

б) Да организују чишћење града (улица, дворшта, ненастањених места и т.д.) од блата, љубрета и других нечистоћа и да одржавају сталну чистоћу.

в) Да одржавају у исправности путеве, мостове, прелазе и друге војне објекте.

8. Примане на пребивање или становање војних лица без дозволе командантуре најстрожије се забрањује.

Месни органи власти треба строго да бode евиденцију цивилних лица која улазе и излазе на територији војне команде.

За неизвршење ове заповести, кривци ће бити позвани на одговорност по војном закону.

Војни командант града Пожаревца
мајор,

Дворников с. р.

смишљених чињеницом неповратно изгубљених живота, али и свих вредности деценијама ствараних на овим просторима. Ратна стварност највеће војне пошести у 20. веку заувек је и трајно обележила Србију и њен „дијаспоричан“ народ, који се упркос усташком геноциду у Другом српском рату, као целина, 1945. године поново определио за идеологију југословенства и заједничку државу с југословенским народима.“²¹²

Међутим, иако је много тога створеног неповратно изгубљено, време „смрти“, после и данас, и оно што је остало, уверљиви је сведок сталног и стабилног „грађења“ српског идентитета у многим гранама. Тај витализам Србија дугује „стваралачким способностима српског народа, али исто тако и њеној отворености према другим и другачијим културама, у њеној способности да примајући туђе вредности не губи властити идентитет.“²¹³ Можда је то кључ опстанка једног самосвојног народа у свим виталним и стваралачким областима његовог битисања, а можда је и својеврсни „прозор“ у безвременост... Суд је на времену испред нас.

Јасмина Живковић, Мср.

53

историји српског народа остаће неприкосновни креатор свих сегмената живота на географском, државном, социјалном, културном, једном речју, егзистенцијалном простору српског народа.

***

На крају, поратно „свођење рачуна“, добитка и губитка српског народа у престоном и градовима унутрашњости Србије, претворило се у бескрајни низ питања и одговора, похвала и страдања, својатања и идеологизирања, обе-

212 Добрица Ћосић, *Српска политика у другој половини XX века Велика Србија*, у: Зборник радова Међународног научног скупа одржаног у Српској академији наука и уметности у Београду, 24-26. октобра 2002. године, Београд, 2003, 45.

213 Јован Деретић, *Културна историја Срба*, Београд-Крагујевац, 2001.

Списак илустрација

1. Почетак рата - полазак првопозиваца из Пожаревца у Борову Воду, 1941. (Приватна збирка)
2. Милутин Д. Милојковић, председник Градског поглаварства Пожаревац у међуратном периоду (ИАП)
3. Наредба Милутина Д. Милојковића у вези припреме и понашања за случај напада из ваздуха, 19. фебруар 1941 (ИАП)
4. План Пожаревца из периода окупације (ИАП)
5. Проглас становништву Југославије главнокомандујућег немачке војске (ИАП)
6. Позив Србима да се ставе у службу немачке војне силе (Војни архив)
7. Наредба бр. 4. команданта Велико Моравске групе Љубе Бабића да се обесе на пожаревачком корзоу о телеграфске бандере шест комуниста (ИАП)
8. Живојин Жика Поповић, учитељ из Раброва, један од партизанских команданата у пожаревачком крају, погинуо 1944. године (ИАП)
9. Обавештење заповедника немачке војне силе округа пожаревачког, генераллајтнанта Јупеа, о нестанку двојице немачких војника и о одмазди ако се не врате (ИАП)
10. Саопштење крајскоманданта Клаусена о одмазди због нестанка Леополда Пуца (ИАП)
11. Припадник четничких одреда у униформи (ИАП)
12. Пожаревачки партизански одред, септембар 1944 (ИАП)
13. Наредба окружног начелника Драгољуба Маринковића из марта 1944. којом се забрањују појаве које нису у складу са поретком и безбедношћу грађана (ИАП)
14. Из привредног живота под немачком окупацијом (ИАП, 3б. фот. НОБ)
15. Из рада рудника „Костолац“ Ђорђа Вајферта, 1942-1943.(АС,Г-5)
16. Решење о именовану лица за инспекцију рудника у Пожаревачком округу, 1943. (АС,Г-5)
17. Опис зграде Млина браће Ташић, из Пожаревца, 1942. (АС, Г-5)
18. Објава Градског поглаварства Града Пожаревца о обавезном рашчишћавању простора око железничке пруге, 1943. (ИАП,3бп)
19. Народни збор у Пожаревцу, Ново време, 1943.
20. Посланица Милана Недића пољопривредницима и земљорадницима, 1944. (ИАП, 3бп)
21. Наредба Градског поглаварства Града Пожаревца о заштити жетве, 1943. (ИАП, ГПП)
22. Из преписке Државне ергеле Љубичево са Министарством пољопривреде и исхране, 1942. (АС, Г-9)
23. План седмодневног пољопривредно-домаћичког течаја у Бубушинцу, 1942/43. (АС,Г-9)
24. Из службене преписке Пожаревачке задруге АД Пожаревац, 1941. (ИАП, ПЗАД)
25. Извод из евиденција радњи у Пожаревцу, 1943. (АС, Г-5)
26. Извештај Надзорног одбора са редовне Скупштине Удружења „Слога“ Пожаревца, 1941.(ИАП, Слога)
27. Платни списак за чиновнике и службенике Градског поглаварства, 1941. (ИАП, ГПП)
28. Записник са седнице Градског већа Града Пожаревца, 1943. (ИАП,ГПП)

29. Извештај Одељења за исхрану Градског полгаварства Пожаревац, о замени пшенице, 1942. (ИАП, ГПП)
30. План нове привредне зграде Драгутина Миленковића из Пожаревца, 1942. (ИАП, ГПП)
31. Обезбеђивање „реда и мира“ у граду – из рада локалне администрације, 1941-1943. (ИАП, Збп)
32. Позив српском становништву да се укључи у рад посредством организације ТОТ, 1941. (ВА)
33. Позив Црвеног крста за помоћ рударима, 1941-1944. (ИАП, Збп)
34. Решење о службеничким припадностима др Софије Љешевић, 1942. (АС, Г-10)
35. Из рада Окружне болнице у Пожаревцу, 1943. (АС, Г-10)
36. Активности женске секције Окружног одбора за зимску помоћ, 1942-1943. (ИАП, Збп)
37. Телеграм лоптарског савеза Смедерева упућен СК Костолац, 1943. (ИАП, Varia)
38. Са фудбалске утакмице Стиг-Млади радник, у Пожаревцу, 1943. (Прив. зб. Урошевић)
39. Из културног живота у окупираном Пожаревцу, 1943-1944. (ИАП, Збп)
40. Акт Министарства просвете упућен књижници у Живици (Пожаревац), о реорганизацији рада читаоница и књижница, 1941. (АС, Г-3)
41. Писмо Десимира Стојадиновића из заробљеништва, 1942/1943. (ИАП, Varia)
42. Са отварања антикомунистичке изложбе у Пожаревцу, Ново време, бр. 725, 1943.
43. Из досијеа глумца Пожаревачког позоришта, Стокић Сретена (АС, Г-189)
44. Плакат позоришне представе Народног позоришта Дунавске бановине, 1941. (ИАП, Збп)
45. Плакат за позоришну представу „Бидо“, у извођењу Дилетантске секције Просветног одбора Окружног начелства у Пожаревцу, 1942. (ИАП, Збп)
46. Плакат за позоришну представу „Два наредника“, у извођењу Народног позоришта Србозар у Пожаревцу, 1943. (ИАП, Збп)
47. Објава приредбе Дилетантске групе Државне реалне гимназије, 1943. (ИАП, Збп)
48. Ратни филмски плакат - филм „Титаник“ (ИАП, Диг. збирка филмских плаката Чкоњевић)
49. Забрана посеђивања биоскопских представа за ученике средњих школа, 1943. (ИАП, ЕТШ)
50. Народне демонстрације у предвечерје Другог светског рата (ИАП, Зб. фот.)
51. Млади партизани, по ослобођењу Пожаревца, 1944. (Прив. Зб. Урошевић)
52. Вукица Станковић (прва са леве стране), погинула 1941. као комесар у Одреду Вељка Дугошевића (Прив. Зб. Д. Шалер)
53. Заповест Војног команданта града и округа пожаревачког руског мајора Дворникова 1944. године. (ИАП, Збп)

Каталог докумената

Ратне прилике и рад органа власти у окупираном Пожаревцу

Пано 1.

1. План Пожаревца из периода немачке окупације. (ИАП ГПП 1941-1943 XXV 680)

Пано 2.

2. Милутин Д. Милојковић, градоначелник Пожаревца у међуратном периоду. (ИАП, Збирка фотографија)
3. Наредба председника Градског поглаварства Пожаревац од 09. фебруара 1941. године о припремању и понашању у случају напада из ваздуха. (ИАП, 36 П I 1941/42)
4. Проглас становништву Југославије Главномандујућег немачке војске о запоседању југословенске територије и начину понашања становника. (ИАП 36 П I 1941/5)
5. Пропагандни Плакат „Пакт 25. март 1941 - 27 март 1941. Боље гроб него роб“ (ИАП 36 П II 1944/96)

Пано 3.

6. Почетак рата - полазак првопозиваца из Пожаревца у Борову Воду, 1941. (ИАП, Приватна збирка М. Стојимировић)
7. Начелство среза пожаревачког директору Државне реалне гимназије наређује да изда наређење ученицима којим се забрањује шетња по улицама и праковима

под претњом губитка права на школовање, у мају 1941. (ИАП ПГ 50/41)

8. Директор гимназије у Пожаревцу тражи од Министарства просвете упутства у вези са уписом ученика Јевреја, Пожаревац, 1. септембар 1941. (ИАП ПГ 1131/1941)
9. Платни списак чиновника Градског поглаварства Пожаревац, децембар 1941. (ИАП ГПП 1941 XXV 667)
10. Молба Живковић М. Живке, ученице Пожаревачке гимназије из Смољинца, директору Школе, из децембра 1941. године да јој се оправдају часови са почетка школске године, јер није могла доћи из Смољинца у Пожаревац по забрани нерегуларне војске. (ИАП ПГ 17/1941 9/1)
11. Окружно начелство Пожаревац преноси Женска занатска школа Пожаревац 4. јануара 1942. године запажање Министарства просвете да се на печатима и штамбиљима неких школа још увек налази грб и натпис „Краљевина Југославија“ те се наруђује како да се исти уклоне. (ИАП, ЖЗШ 14/1942)
12. Позив Србима да се ставе у службу немачке војне силе са описом бенефиција које добијају заузврат. (ВА, НА, 23-1-14)

Пано 4.

13. „Проглас драгом народу“ војводе Косте Пећанца, од 22. августа 1941. године. (ИАП 36 П I 1941/7)
14. Припадник четничких одреда у униформи (ИАП 36 РПиНОБ-фотографије, Инв. бр. 276)
15. Налог Команданта места потпоручника Хајкеа председнику Градског поглаварства да исплати трошкове настале нападом на господина Шебељског, Пожаревац, 9. септембра 1941. (ИАП ГПП 1941 XXV 660)

16. Плакат са збора одржаног у Пожаревцу 24. октобра 1941. године у коме се грађани свих села у околини Пожареваца опомињу да ових дана долази казнена експедиција немачке војске, да заведеној браћи кажу да се врате кућама, јер *ако ли само један учини да се и Пожаревац дирне, пропаст је сигурна*. (ИАП Зб П I 1941/8)
17. Наредба бр. 4, Команданта Велико Моравске групе, пуковника Љубе Бабића, да се о телеграфске бандере на пожаревачком корзоу обеси шест комуниста. Тражи се предаја свих који су се одметнули у шуму; Пожаревац, 3. новембар, 1941. (ИАП, Зб РПиНОБ, Инв. бр. 72)

Пано 5.

18. Пропагандни упоредни плакат – *Шта би било када би победио болшевизам и Шта ће бити када победи национал-социјализам?* (ИАП Зб П Инв. бр.98)
19. Новински чланак *Само влада народног спаса води спасењу српског народа*, лист *Ново време*, бр. 720, 13. септембар 1943.
20. *Српски народе..* – проглас о одржавању великог народног збора на Краљевом тргу у окупираном Пожаревцу (ВА, Нда К29а Ф2 Д48)
21. Немачки плакат са социјалном поруком српском сељаку који вуче двоколицу са тешким теретом богаташа и његовог блага – *Данас си ослобођен овог терета, чувај ту слободу*, Београд, 1941. (ИАП, Зб П I 1941/12)

Пано 6.

22. Појашњење наређења Округног начелника директорима Трговачке академије и Реалне гимназије у Пожаревцу којом се ученицима забрањује свако групно окупљање, шетња

пругом до старе цркве ка Градишту, шетња по излетишту „Тулба“ и у околини Пожареваца. Дозвољена је једино шетња у градском парку. Пожаревац, 22. мај 1942. (ИАП ПГ 797/1942)

23. Округно начелство Пожаревац обавештава Пожаревачку гимназију по налогу Министарства просвете у вези са опасним предметима које бацају енглеско-амерички авиони, Пожаревац, 1. јун 1943. (ИАП ПГ 623/1/43)
24. Објава Крајскокомандантуре у Пожаревцу од 4. јуна 1943. године о понашању и припреми за случај напада из ваздуха. (ИАП, Зб П II 1943/52)
25. Објава Градског поглаварства града Пожареваца бр. 10774. од 9. јуна 1943, према којој су сви посетиоци парка и шетачи били обавезни да поздраве заставу, за време њеног дизања и спуштања (ИАП, Зб П II 1943/51)
26. Наредба округног начелника Драгољуба Маринковића из марта 1944. године којом се забрањују појаве које нису у складу са поретком и безбедношћу грађана. (ИАП, Зб П II 1943/69)
27. Округно начелство Пожаревац одобрава прекид наставе у Пожаревачкој гимназији у периоду 28. март - 3. април 1944. због хладноће и недостатка огрева. (ИАП ПГ 327/1/44)

Пано 7.

28. Обавештење Заповедника немачке војне силе округа пожаревачког генераллајтнанта Јупеа о нестанку двојице немачких војника на једној метеооролошкој станици и о одмазди ако се они не врате до датог рока, Пожаревац, 20. октобар 1942. (ИАП Зб П I 1942/23)
29. Преглед стања јавне безбедности у Пожаревачком округу за 1942. годину, сачињен у

Команди Српске државне страже округа пожаревачког, Одред пољске страже, 5. јануара 1943. (ВА, Нда, К28 Ф6 Д5)

30. Градско поглаварство у јануару 1943. године шаље обавештење директору Трговачке академије да ће се ученици Трговачке академије употребити за чишћење снега у граду, а по наредби Крајскокомандантуре. (ИАП Трговачка академија 20/43)
31. Саопштење крајскокоманданта Клаусена од 16. априла 1943. о стрељању 30 комуниста због саботаже на телефонској линији Пожаревац-Кучево (ВА, Д К50, Ф14 Д2)
32. Објава Предстојништва градске полиције од 29. априла 1943. године о предаји оружја од стране грађана, са претњом да код кога се оружје пронађе после датог рока биће стрељан. (ИАП 36 П I 943/50)
33. Наредба окружног начелника Женској занатској школи да на позив команданта бугарског гарнизона у Пожаревцу обавезно присуствују помену бугарском краљу Борису III 5. септембра 1943. (ИАП ЖЗШ 210/1943)

Пано 8

34. Решење Среског суда Пожаревац по предмету заоставштине пок. Милосава Павловића, Пожаревац, 22. април 1942. (ИАП Слога 45 2305)
35. Извештај о општој ситуацији у Округу пожаревачком за јун 1942. године -насловна страна (ВА, НА к21 ф2 д49)
36. Записник са редовне седнице Градског већа Града Пожареваца, одржане 14. новембра 1943. године у већничког сали Градског поглаварства у Пожаревцу (ИАП ГПП 1943 XXV 655)
37. Окружно начелство преноси наређење Министарства просвете директору Трговачке академије да ученице не смеју кратити косу

током школског распуста, јер у противном неће бити уписане у следећи разред. (ИАП Трговачка академија 323/43)

38. Наредба о *конфинирању таоца* – оних лица која су делом или речима покушала да наруше ред и мир и доведу у питање безбедност и сигурност грађана у *данашњој тешкој ситуацији* (ВА, НА к25ф6д7)

Привреда у окупираном Пожаревцу

Пано 9.

39. Извештај Надзорног одбора са редовне Скупштине Удружења „Слога“ Пожаревац, од 6. априла 1941, са списком добротвора *Слоге*, умрлих у периоду од 1941. до 1944. године (ИАП, Слога, 45 2302 1941)
40. Пожаревачка задруга АД тражи од Југословенског кредитног завода АД да преузме потребне мере, како би се деблокирала средства ове Задруге, блокирана у *смислу постојећих прописа немачких војних власти*, Пожаревац, 4. август 1941. (ИАП ПЗМПШ 1941)
41. Млинарска индустрија у Пожаревцу за време окупације:
  - 41.1. План зграде - млина Миливоја и Александра Ташић из Пожареваца, Пожаревац, 1941. (АС, Г-5, Ф-8, бр. 13/127-42)
  - 41.2. *Опис зграде* Млина браће Ташић из Пожареваца, од 28. октобра 1942.(АС, Г-5, Ф-8, бр.12/127-42)
  - 41.3. *Претходна дозвола*, коју је Министарство народне привреде издало за Млин браће Ташић из Пожареваца, о држању *индустријске млинске радње*, Београд, 2. марта 1943. (АС, Г-5, Ф-8, дел. бр. 6602)

Пано 10.

42. Писмо Електро-техничке радње „Трудић“ упућено Државној ергели у Љубичеву, којом се тражи исплата заосталог дуга по рачуну, Пожаревац – Љубичево, 9. априла 1942. (АС, АС, Г-9, Ф - 2, дел.бр. 858)
43. Из финансијске преписке Државне ергеле Љубичево - Пожаревац са Министарством пољопривреде и исхране, Опште одељење, Љубичево, 11. април 1942. (АС, Г-9 Ф-2, бр. 870)
44. Лутријска обвезница на поготке, вредности 1000, издата од стране српског Министарства финансија у оквиру државног зајма, Београд, 1 август, 1943. (ИАП Varia 328)
45. Извод из евиденције радњи у Пожаревцу, састављене по наређењу Окружног начелства Пожаревац, састављен 26. октобра 1943. (АС, Г-5, Ф-9, бр.10547)
46. Извод из Књиге наредби Управе Државне (војне) ергеле Љубичево, Љубичево-Пожаревац, 1943. (ИАП, Varia 206)

Пано 11.

47. Обавештење управе Рудника „Костолац“ Ђорђа Вајферта АД упућено Министарству народне привреде Одељењу за рударство, којим наводи да у руднику *нема упослених држављана немачког рајха*; Београд, 25. јула 1942. (АС, Г-5, Ф-, дел. бр. 32102)
48. Месечни извештај о раду Рудника „Костолац“ Ђорђа Вајферта, достављен Министарству народне привреде – Одељењу за рударство; Костолац, 4. јануара 1943. (АС, Г-5, Ф-1, дел. бр. 685)
49. Резервација шумских комплекса за потребе рудника „Костолац“ - акт којим се у предњем смислу Рудник „Костолац“ Ђорђа Вајферта обраћа Министарству привреде Одељењу за

рударство, Београд, 14. јануара 1943 (АС, Г-5, Ф-9, дел.бр.1379/43)

50. Решење Министарства народне привреде, Одељења за рударство којим се налаже рударског инжењеру Петкозић Велимиру, да *што пре* изврши инспекцију рудника у Пожаревачко-петровачком угљеном басену, Београд, 18. септембра 1943. (АС, Г-5 Ф-5, дел. бр. 28641/43)

Радна обавеза и заједница рада

Пано 12.

51. Директор Пожаревачке гимназије 4. јуна 1941. обавештава Комесаријат Дунавске бановине – Просветно одељење о разрешењу са дужности Мирковић Ж. Николе који је по народности Циганин, а по Уредби о запослењу Јевреја и Цигана. (ИАП ПГ 120/41)
52. Решење Министарства пољопривреде и исхране којим се досадашњи бановински пољопривредни службеник Милан Јевричић, економ – рачуновођа Ниже пољопривредне школе у Пожаревцу, у заробљеништву, преводи за службеника ресора Министарства пољопривреде и исхране; Београд, 30. децембра 1941. (АС, Г- 9, Ф-1, вр. број 20752/1)
53. Пропагандни плакат *Све за Србију* - популарисање организације ТОТ и њеног *цивилизаторског рада на обнови Србије* (ВА, Д к50 Ф9 д2)
54. Пропагандни плакат *Срби! Срупајте у службу обнове ваше отаџбине! Ступајте као радници у организацију ТОТ!* (ВА, Д к50 Ф9д3)
55. Решење о праву на помоћ Славки Радосављевић, удови пок. Живка из Дубравице, Пожаревац, 1941. (ИАП ГПП 1941 XXV 682)

Пано 13.

56. Пропагандни плакат *Каква сетва, таква жетва*, којим се Срби позивају на *ред и рад, као гаранте срећније будућности*, 1941. (ИАП Збп I 1941/10)
57. Извештај са конференције одржане 3. јула 1942. на којој се расправљало о ослобођењу ратних заробљеника, пре свега пољопривредних стручњака и сопственика већих пољопривредних имања, а у циљу спровођења планске пољопривредне производње, Београд, 7. јули 1942. (АС, Г-9 Ф1, 2770)
58. Одсек за збрињавање заробљеника при Председништву Министарског савета тражи да се отпусте из *заробљеништва у Домовину* лица *нужно потребна за рад на обнови Србије*; Београд, 18. октобар 1942. (ВА, НА, к34а ф1 д34)
59. Окружно начелство Округа пожаревачког обавештава Министарство унутрашњих дела, Управно одељење, о броју уапслених радника у Бору и Костолцу; Пожаревац, 14. септембар 1943. (ВА, НА, к108 ф1д15)
60. Извод из *Реферата по питању обавезне службе рада*, Београд, 15. септембар 1943. (ВА, НА, к34аII ф7 д36)

Пано 14.

61. *Експозе по питању обавезне службе рада* – примена Уредбе о обавезном раду и ограничењу слободе уапслења, од 14. децембра 1941. (ВА, НА к34аII ф7 д43)
62. Из рада Казненог завода у Пожаревцу за време окупације: молба управи Завода да изврши развођење наведених осуђеника из књиге запослених осуђеника у заводским радионицама; Пожаревац, 31. децембар 1942. (ИАП КЗП 31/1942)

63. Дописна карта – писмо Десимира Стојадиновића из заробљеништва (ИАП, Слога 45 2307)
64. Дописна карта - писмо из заробљеништва, 19. април 1943. (ИАП, Varia 205)
65. Кратак приказ о постанку и раду Српске заједнице рада – извод из реферата Старешина српске заједнице рада, Београд, 2. децембар 1944. (ВА, НА к34 ф1 д55)

Пољопривреда у окупираном Пожаревцу

Пано 15.

66. Вршидба у сарадњи домаћих колаборационих снага и немачке војске (ИАП, Зб РПиНОБ-фотографије, Инв. бр. 272)
67. Уверење којим се доказује да је Живан Величковић, земљорадник из Кисилева, са синовима, купио *пољопривредни трактор на нафту*, Београд, 26. новембар 1941. (АС, Г-9 Ф-1, бр. 250/126)
68. Наредба Градског поглаварства града Пожаревца о предаји разрезаних количина пшенице Одељењу за исхрану, под претњом санкција за неизвршење, Пожаревац, 23. јул 1943. (ИАП Зб П II 1943/58)
69. Реквирирање стоке у корист немачке војске. (ИАП Зб РПиНОБ-фотографије, Инв. бр. 275)
70. Посланица Милана Ђ. Недића, председника српске владе, земљорадницима Србије, Београд, 1. март 1944. (ИАП Зб П II 1943/68)

Пано 16.

71. Решење Министарства пољопривреде и исхране о одржавању воћарских течајева за пољопривреднике у Србији, у току 1943. године, Београд, 10. фебруар 1943. (АС, Г-9 Ф-2, бр. 7416/II)
72. План седмодневног пољопривредног течаја за домаћице, који ће се одржати у Бубушин-

цу од 1. до 7. марта 1943. године, Пожаревац, 1943. (АС, Г-9, Ф-2)

73. Извештај о седмодневном пољопривредно – домаћинском течају у Пољани, Пожаревац, 8. април 1943. (АС, Г-9, Ф-2, бр. 2500)
74. Наредба о заштити жетве председника Градског поглаварства Пожаревац Војислава Милосављевића од 19. јуна 1943. (ИАП 36 П II 1943/55)

Исхрана и социјална питања

Пано 17.

75. Списак наставника и Службеника Државне реалне гимназије у Пожаревцу којима је потребна обућа, Пожаревац, 24. октобар 1942. (ИАП ПГ 3525/4/1942)
76. Извештај Градског поглаварства града Пожареваца – Одељења за исхрану о замени пшенице, упућен Српском А.Д. за аграрне производе, Пожаревац, 2. маја 1942. (ИАП, ГПП, 1942 XXV 689)
77. Списак наставника и службеника Државне реалне гимназије у Пожаревцу који су примили кромпир уступљен од Пољопривредне школе; Пожаревац, 1. новембар 1942. (ИАП ПГ 3589/42)
78. *Хлебна књижица*, Пожаревац, 1942. (ИАП ГПП 1942 XXV 690)
79. Наредба Крајскомандатуре у Пожаревцу да Васић Обрад из Пожареваца преда два јаја Одељењу за исхрану у Пожаревцу, Пожаревац, 19. октобар, 1943. (ИАП Varia 100)
80. *Народни матине* Женске секције Окружног одбора за зимску помоћ, Пожаревац, 1941-1944. (ИАП, 36 П II/1941-1944-109)
81. Новински чланак *Зимска помоћ у Пожаревцу помаже сиротињу* поводом Ускршњих

празника“, објављен у листу *Српски народ*, 16. априла 1942.

82. Програм свечаности женске секције Окружног одбора за зимску помоћ у Пожаревцу, 1941-1944. (ИАП, 36 П II/1941-1944-109)

Пано 18.

83. Пропагандни плакат *Где је кривац*, који приказује паљење српских села од стране савезничке војске. (ИАП 36 П 1941-1944/110)
84. *Помозимо оделом и обућом нашим рударима* – проглас др Петра Зеца, председника Главног одбора и комесара Црвеног крста, Београд, 1942-1943. (ИАП, 36 П I1942/24)
85. Главни одбор Српског друштва Црвеног крста упућује апел свим одборима и повереницима Друштва црвеног крста „Помозимо српској деци“, а поводом дана Друштва црвеног крста, 1943. (ВА, НА, к44 ф7 д1)

Здравствена заштита и спорт у окупираном Пожаревцу

Пано 19.

86. Министарство социјалне политике и народног здравља потражује од Централног хигијенског завода у Београду хитну информацију о томе да ли се постављена бабица, Софија Крижан, јавила на дужност Здравственој станици у Смољинцу; Београд, 6. децембар 1941. (АС, Г-10 ФIII, бр. 22338)
87. Требовање лекова код Министарства социјалне политике и народног здравља, за потребе рада Бановинске болнице у Пожаревцу, од 12. децембра 1941. (АС, Г-10, Ф-3, дел. бр.1649/41)
88. Решење Министра социјалне политике и народног здравља о распореду Човић др Велимира на рад у Антитуберкулозни диспансер

Дома народног здравља у Пожаревцу, Београд, 13. децембар 1941. (АС, Г-10 Ф-3, дел. бр.13318)

89. Решење Министарства социјалне политике и народног здравља којим се др Софији Љешевић, на раду у Дому народног здравља Пожаревац, одобрава епидемијски додатак у износу од 900 динара; Београд, 14. фебруар 1942. (АС, Г-10 ФVI, дел.бр. 2795)
90. Извод из евиденције медицинског особља ангажованог на територији Пожаревачког округа, 1943. (АС, Г-10, ФVI р 202/941)

Пано 20.

91. Из рада Државне болнице у Пожаревцу – случај др Владимира Добошаревића, санитетског поштуковника: молба за преглед и одобрење боловања ради лечења, Пожаревац, 24. новембар – Београд, 2. децембар 1943.(АС, Г-10, ФVIIр259/943)
92. Лекари извештавају директора Државне реалне гимназије о извршеном прегледу, да је код 25 ученица пронађена вашљивост у рубљу и предлажу мере, Пожаревац (ИАП, ПГ, 12/44)
93. Нова спортска наредба, објављена у Службеним новинама бр. 56. од 21. јула 1942. године, којом се предвиђа да ће све спортске организације приватне иницијативе добијати одобрење за спортске приребе преко просветних власти (ВА, НА, к165 ф15 д4)
94. Са фудбалске утакмице између спортских клубова *Стиг - Млади Радник* у Пожаревцу, 1943. (Приватна збирка Урошевића)
95. Телеграм Смедеревског лоптачког подсавета Смедерева упућен Спортском клубу *Костолац* из Новог Костолца, са обавештењем да ће се одржати фудбалска утакмица у ко-

рист фонда генерала Недића; Смедерево, 7. децембар 1943. (ИАП, Varia 360)

96. Фудбалски тим састављен од ученика Пожаревачке гимназије, Пожаревац, 1941-1944. (Фотографија из приватне збирке Радоја Тадића, објављена у монографији *Пожаревачка гимназија 1862-2012*)

„Окупирана“ култура и народно просвећивање

Пано 21.

97. Акт којим Министарство просвете предлаже Министарству народног здравља да се, у циљу обједињавања рада на просвећивању женске и мушке народне омладине, све школе и течајеви за домаћице припоје ресору Министарства просвете; Београд, 19. новембар 1941. (АС, Г- 10 ФIII, бр.3419)
98. Писмо Народне књижнице и читаонице у Живици (срез Пожаревачки) министарству просвете о обнављању рада и избору нове управе, Надзорног обдора и књижничара, 20. новембар 1941. (АС, Г-3 Ф186 број 173/941)
99. Акт Министарства просвете упућен књижници у Живици (Пожаревац), о реорганизацији рада читаоница и књижница, Београд, 25. новембар 1941. (АС, Г-3 Ф186, бр.2424)
100. Објава о одржавању нонцрта Власте Јецића, *славног виртуоза виолине*, у хотелу *Браничево*; Пожаревац 6. мај 1943. (ИАП 36 П II/1943-5)
101. Новински чланак *Одушевљење за народну песму и игру*, објављен у листу *Ново време* бр. 740, 7. октобар 1943.

Пано 22.

102. Извештај о раду „просветног инспектората“ Милана Калабића; Београд, 26. јуна 1942. (ВА, Нда, к21 ф2 д35)
103. Наређење Окружног начелника о посети антикомунистичкој изложби, Пожаревац, 2. септембар 1943. (ИАП ПГ 2806/43)
104. Отварање антикомунистичке изложбе у Пожаревцу, новински чланак објављен у листу Ново време бр. 725, од 9. септембар 1943.
105. *Формирање фолклорне групе у Пожаревачкој гимназији*, новински чланак објављен у листу *Ново време* бр. 739, 1943.
106. Објава о одржавању културног програма под називом *Шарено поподне у корист пострадалих београђана*, у Пожаревцу, 7. маја 1944. (ИАП, 36 П II/1944-9)

Позориште и филм у окупираном Пожаревцу

Пано 23

107. Из досијеа глумаца Обласног народног позоришта Пожаревац, Министарство за науку и културу Србије, Одељење за културу и уметност (АС, Г-187, Ф-9)
108. Позоришна секција пропагандног одсека – представа у Великом Градишту, 1934. (ИАП, ПГ 545/43)

Пано 24.

109. Плакат позоришне представе *Вода са планине*, у извођењу Народног позоришта Дунавске бановине Пожаревац, 21. септембра 1941. (ИАП, 36 П II/1941-2)
110. Плакат позоришне представе *Ђидо*, у извођењу Дилетантске секције просветног одбора Окружног начелства у Пожаревцу, 18. јули 1942. (ИАП, 36 П II/1942-8)

111. Плакат позоришне представе *Госпођа министарка* (ИАП, 36 П II/1941-1944-19)
112. Објава прве велике приредбе Дилетантске трупе Државне реалне гимназије у Пожаревцу, 6. новембар 1943. (ИАП, 36 П II/1943-10)
113. Окружно начелство Пожаревац доставља наређење Министарства просвете управи Женске занатске школе којим се забрањује ученицама посета приредбе „90 минута музике“ као и свих сличних на којима се изводи цез музика и шлагери; Пожаревац, 31. март 1943. (ИАП Женска занатска школа Пожаревац, 71/1/43)

Пано 25.

114. Управа града Београда Одељење специјалне полиције обавештава Министарство просвете о приказивању филма са *новостима са источног и афричког фронта као и олимпијаде одржане у Немачкој*, када је организована и сцена проласка олимпијске буктиње кроз Београд, 19. април 1942. (ВА, НА, к165 ф11 д7)
115. Окружно начелство по наређењу Министарства просвете обавештава директора Трговачке академије да ученици/це средњих стручних школа могу посећивати биоскопске представе сем оних које су „забрањене за младеж“; Пожаревац, 21. јула 1943. (ИАП, Трговачка академија, 350/43)
116. Плакат филма „Титаник“, 1941-1944. (ИАП, Дигитална збирка Чкоњевић)
117. Плакат филма „Победник смрти“, 1941-1944. (ИАП, Дигитална збирка Чкоњевић)
118. Плакат филма „Херој брегова“ (ИАП, Дигитална збирка Чкоњевић)
119. Плакат филма „Фронт Театер“ (ИАП, Дигитална збирка Чкоњевић)

Пано 26.

120. Демонстрације у Пожаревцу пред Други светски рат, 1940/1941, (ИАП, Зб. РПиНОБ, фотографије, инв. бр. 222)
121. Пожаревачки партизански одред, септембар 1944. (ИАП Зб РПиНОБ фотографије, Инв. бр. 136)
122. Преглед пљачки извршених од стране комуниста-партизана, 1941-1943. (ВА, НА, к34 ф5 д16)
123. Спомен плоча на кући у којој је 1942. године одржана прва седница Народно-ослободилачког одбора града Пожаревца (ИАП, Зб РПиНОБ-фотографије, Инв. бр.279)
124. Група партизана у ратним годинама, 1941-1944. (ИАП, Прив. збирка Несторовић)
125. Живојин Жика Поповић, учитељ из Раброва, један од партизанских команданата у пожаревачком крају, погинуо 1944. (ИАП Зб РПиНОБ-фотографије Инв. бр. 147)
126. Заповест бр. 1. војног команданта града Пожаревца мајора Дворникова, Пожаревац, 17. октобар 1944. (ИАП, Зб П II 1944/98)
127. Партизани по ослобођењу Пожаревца, 1944. (ИАП, Прив. збирка фотографија У. Урошевић)
128. Плакат стрељаних од 3. децембра 1944. године по одлуци Војног суда при команди Војног подручја Пожаревца. (ИАП Зб П II 1944/72)

Извори и литература

Архивска грађа / фондови

Архив Србије (АС):

1. Министарство за науку и културу Србије, 1941-1945, Г-3
2. Министарство народне привреде Српске владе, 1941-1944, Г-5
3. Министарство пољопривреде и исхране, Г-9
4. Министарство рада, социјалног старања и народног здравља, Г-10
5. Земаљска комисија за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача, Г-25.

Војни архив (ВА):

1. Група фондова Недићева архива, 1941-1944. (Нда)

Историјски архив Пожаревац (ИАП):

1. Окружни народни одбор Пожаревац, 1944-1947.
2. Градско поглаварство Пожаревац, 1922-1945. (ГПП)
3. Гимназија „Јован Шербановић“ Пожаревац, 1918-1980.
4. II Среска земљорадничка кредитна задруга С. Н.Ј. Кучево, 1939-1946. (СЗКЗК)
5. Пожаревачка задруга за међусобно помагање и штедњу АД Пожаревац, 1900-1946. (ПЗМПШ)
6. Пожаревачка обласна зељорадничка сточарска задруга Пожаревац, 1935-1947. (ПОЗСЗ)

7. Удружење пожаревачких занатлија и радника „Слога,, Пожаревац, 1893-1950.
8. Женска занатска школа Пожаревац, 1941-1943.
9. Економско-трговинска школа Пожаревац, 1919-1982.
10. Казнено-поправни завод Пожаревац Забела, 1863-1945.
11. Збирка докумената о радничком покрету и НОБ-у, 1917-1944.
12. Збирка *Varia 1791- /*
13. Збирка плаката 1895-1945.
14. Збирка фотографија
15. Дигитална збирка филмских плаката М. Чкоњевић
16. Приватна збирка У. Урошевић
17. Приватна збирка Д. Шалер
18. Приватна збирка Несторовић
19. Приватна збирка М. Стојимировић

Штампа:

1. *Ново Време*, 1941-1945.
2. *Службене новине*, 1941-1945.
3. *Српски народ*, 1941-1945.
4. *Српски радник*, гласник Српске заједнице рада, 1941-1944.

Литература:

1. *Удружење пожаревачких занатлија и радника „Слога“, 1893-1950* (приредила Наташа Милошевић Дулић), Научноинформативна средства о архивској грађи, свеска 1, Историјски архив Пожаревац, Пожаревац, 2009.
2. *Градско поглаварство Пожаревац (1918-1945) 1922-1945*, (приредила Мирјана Урошев), Научноинформативна средства о архивској грађи, свеска 3, Историјски архив Пожаревац, Пожаревац, 2011.
3. *Пожаревачка трговачка омладина 1903-1947*, (приредиле Наташа Милошевић Дулић

- и Мирјана Урошев), Научноинформативна средства о архивској грађи, свеска 4, Историјски архив Пожаревац, Пожаревац, 2012.
4. *Збирка Varia 1791- /*, (приредила Наташа Милошевић Дулић), Научноинформативна средства о архивској грађи, свеска 5, Историјски архив Пожаревац, Пожаревац, 2013.
5. Алексић, Драган, *Србија под немачком окупацијом у Другом светском рату*. Особености окупационе управе, у: Ослобођење Београда 1944, Зборник радова, ИНИС, Београд, 2010.
6. Богдановић-Буцић, Драган, *Записи из окупираног Пожареваца*, Пожаревац, 1995.
7. Волк, Петар, *Позоришни живот у Србији 1835-1944*, Београд, 1992.
8. Вучо, Никола, *Привредна историја Југославије*, Београд, 1962.
9. Глишић, Венцеслав, *Ужичка република*, Београд, 1986.
10. Група аутора, *Србија у рату и револуцији 1941-1945*, Београд, 1976.
11. Деретић, Јован, *Културна историја Срба*, Београд -Крагујевац, 2001.
12. Димић, Љубодраг, *Историја српске државности III, Србија у Југославији*, Нови Сад, 2001.
13. Ђорђевић, Бојан, *Летопис културног живота Србије под окупацијом 1941-1944*, Београд, 2001.
14. Ђорђевић, Бојан, *Српска култура под окупацијом 1941-1944*, Београд, 2008.
15. Чалић, Мари Жанин, *Историја Југославије у 20. веку* (превод са немачког Ранка Гашић и Владимир Бабић), у издању Слио, Београд, 2013.
16. Живковић, Јасмина, *Округ Пожаревачки у привреди српске буржоаске државе*, Пројекат Историјског архива Пожаревац, Пожаревац, 2007.
17. Живковић Јасмина, *Коло српских сестара Пожаревац*, Народни музеј, Пожаревац, 2007.

18. Живковић, Јасмина, *Територијална подела Пожаревачког (Браничевског) округа*, Посебна издања, књига 4, Историјски архив Пожаревац, Пожаревац, 2009.
19. Живковић, Ј, Манојловић, М, Цветковић, С, Влајовић, А, Маринковић, И, Маринковић Милишић, С, *Пожаревачка Гимназија 1862-2012*, Пожаревац, 2012.
20. Живковић, Јасмина, Милошевић Дулић, Наташа, *Задругарство у Пожаревачком округу до 1941. године*, Изложбени каталози, каталог 20, Историјски архив Пожаревац, Пожаревац, 2012.
21. Живковић, Јасмина, *Избеглице и пресељеници у Србији и Пожаревачком округу, 1941-1944*, у: Маријана Мраовић, Јасмина Живковић, Слободанка Цветковић, Србија и Пожаревац у Другом светском рату 1941-1944 – окупациона управа, избеглице и просвета, Посебна издања, књига 12, Историјски архив Пожаревац, Пожаревац, 2015.
22. Јовановић, Жарко, *Србија у другом светском рату 1941-1945*, у зборнику радова „Југословенска држава 1918-1998“, Београд, 1999.
23. Јоксимовић, Велиша, *Књижевност пожаревачког краја*, Пожаревац, 2014.
24. Лакић, Зоран, *Партизанска култура као фактор интеграције југословенског друштва*, у зборнику радова „Југословенска држава 1918-1998“, Београд, 1999.
25. Маношек, Валтер, *Холокауст у Србији, војна окупациона политика и уништавање Јевреја 1941-1942. година*, Београд, 2007.
26. Мајданац, Боро, *Позориште у окупираној Србији, Позоришна политика 1941-1944*, Београд, 2011.
27. Мајданац, Боро, *О позоришном животу у Пожаревачком округу за време немачке окупације 1941-1944*, у: часопис „Записи“ - Годишњак Историјског архива Пожаревац, година I, бр. 1, Пожаревац, 2012.
28. Марковић, Мома, *Ратна писма*, Пожаревац, 1961.
29. Марковић, Саша, *Стазама смелих*, Пожаревац, 1978.
30. Милићевић, Наташа, Никодијевић Душан, *Свакодневни живот под окупацијом 1941-1944*, Београд, 2001.
31. Николић, Јасмина, Николић Милорадовић Драгана, *Плакат „Визуелни скандал“, одјек стварности и гласник пропаганде*, Изложбени каталози, каталог 15, Историјски архив Пожаревац, Пожаревац, 2009.
32. Николић, Јасмина, Николић Милорадовић, Драгана, *Филмски плакат 1941-1945, Филмови које је гледао Београд*, Изложбени каталози, каталог 16, Историјски архив Пожаревац, Пожаревац, 2011.
33. Пишчевић, С, *Развој и рад санитарске службе у НОВ и ПО Србије, 1941-1945, Санитарска служба у народноослободилачком рату Југославије 1941-1945, III*, Београд, 1989.
34. *Пожаревачки алманах*, Пожаревац, 1956.
35. Поповић, Мирољуб-Џицко, *Нека сећања траје-Стари Пожаревац*, Пожаревац, 2003.
36. Савковић, Мирослав, *Кинематографија у Србији током Другог светског рата 1941-1945*, Београд, 1994.
37. Ћосић, Добрица, *Српска политика у другој половини XX века*, у: „Велика Србија“, Зборник радова Међународног научног скупа одржаног у Српској академији наука и уметности у Београду 24-26. октобра 2002. године, Београд, 2003.
38. Цветковић Слободанка, *Ратне прилике у Пожаревцу 1941-1944*, у: часопис „Записи“ - Годишњак Историјског архива Пожаревац, година V, број 5, Пожаревац, 2016.

ДИЛЕТАНТСКА СЕКЦИЈА

Презервација оубава Виружноричица и Пожаревацу

Пре

Срби!

стулајте
у службу обнове
ваше отаџбине

Ступајте као радници

У ОРГАНИЗАЦИЈУ ТОТ!

Прејазе и обавезитено код најближе БЕРЗЕ РАДА

у

л „С

јула

ишта

КАКВА БЕЋА ТАКВА ЖЕТВА

РЕД И РАД

ГАРАНТИ СУ
ТВОЈЕ СРЕЊИЈЕ
БУДУЊНОСТИ

става III

ње

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ
ПОЖАРЕВАЦ